Mustafa CERIĆ

OMAŽ LJUDMA VRIJEDNIM I ČASNIM

BANU
Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti

Mustafa CERIĆ, **OMAŽ LJUDIMA VRIJEDNIM I ČASNIM**

Uredio Mehmed A. AKŠAMIJA

Mustafa CERIĆ

OMAŽ LJUDIMA VRIJEDNIM I ČASNIM

Izdavač: BOŠNJAČKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI
Ul. Štrosmajerova br. 1/II, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Radi obustave rada Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH
CIP zapis nije momentalno dostupan u COBISS sistemu.
Knjga će biti naknadno evidentirana u COBISS sistem.

Za izdavača: Akademkinja Hasnija Muratagic-Tuna

Urednik: Akademik Mehmed A. AKŠAMIJA

Design concept:
Mehmed A. AKŠAMIJA

DTP priprema i ilustracije:
Ermin SELIMOVIĆ sa saradnikom

Lektor, korektor:
Ekrem TUCAKOVIĆ

Štampa:
GRAFOTISAK Grude
Bosna i Hercegovina

Tiraž: 500 primjeraka na bosanskom jeziku.
Telefon: +387 61 764 399; Mail: banusanp@gmail.com

Knjiga je štampana/tiskana uz financijsku podršku Federalnog ministarstva obrazovanja Vlade Federacije BiH.

Sva prava zadržana. Nijedan dio ovog izdanja ne može biti umnožavan, pohranjivan u sisteme za umnožavanje, bilo elektronske, digialne, mehaničke, fotografske ili bilo koje druge, bez prethodnog dopuštenja autorā.

Za objavljene ilustracije izdavač je nastojao obezbijediti odgovarajuća dopuštenja, odrednice o izvorima i autorske atribucije, nažalost za veoma mali broj slikovnih crno-bijelih priloga ti podaci nisu bili dostupni. Molimo sve autore, odnosno nosioce autorskih prava koji eventualno u knjizi nisu navedeni da dostave potrebne dopune i ispravke za buduća izdanja.

Copyright for artwork / Design concept © Mehmed A. AKŠAMIJA, Sa., Bosnia and Herzegovina, 2024.

Mustafa CERIĆ

OMAŽ LJUDIMA VRIJEDNIM I ČASNIM

Priredio i uredio
Mehmed A. AKŠAMIJA

BANU
Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti

Sarajevo 2024. godine

SADRŽAJ

- UVOD PRIREĐIVAČA
  Ljubav i prijateljstvo u Cerićevim omažima — 9
- **VJEČNA JE LJUBAV MEĐU NAMA I NAKON SMRTI**
  AKO SAM „Ja“ – „Ti“, a „Ti“ – „Ja“ — 23
- **ZUKORLIĆ,** AKADEMIK **MUAMER-**EF. — 31
- **ŠAĆIRBEGOVIĆ,** DR. **NEDŽIB** — 37
- **ŠABIĆ,** HADŽI **SALIM** — 43
- **SPAHIĆ,** HADŽI HAFIZ **ISMET-**EFENDIJA
  NAIBU – REIS U BOŠNJAKA — 47
- **SERDAREVIĆ,** MADAM **MEVLIDA** — 55
- **SALKIĆ,** EFENDIJA **MUHAMED** — 59
- **RAHMAN,** PROFESOR **FAZLUR** — 65
- **RAFSANDŽANI,** PREDSJEDNIK **EKBER HAŠEMI** — 69
- **OMERBAŠIĆ,** MUFTIJA **ŠEVKO-**EF. — 73
- **NAKIČEVIĆ,** AKADEMIK **OMER** — 83
- **MAHMUTOVIĆ,** MUHADDIS **MIRSAD** — 89
- **KONJHODŽIĆ,** AKADEMIK **FARUK** — 95
- **KAVAZOVIĆ,** GAZIJA **OSMAN** — 99
- **KASUMAGIĆ,** PROFESOR **ISMET** — 103
- **KARČIĆ,** PROFESOR **FIKRET** — 109
- **KARALIĆ,** MUHADDIS **MAHMUT** — 113

- **JARKOĆ,** efendija **SELIM** ____ 119
- **JAHIĆ,** akademik **DŽEVAD** ____ 123
- **IZETBEGOVIĆ,** predsjednik **ALIJA** ____ 127
- **ISAKOVIĆ,** književnik **ALIJA** ____ 133
- **IMAMOVIĆ,** profesor **MUSTAFA** ____ 143
- **HASANBEGOVIĆ,** efendija **MUHAREM** ____ 147
- **HODŽIĆ,** efendija **ENES** ____ 153
- **HARMON,** sudija **MARK** ____ 157
- **HADŽIMEJLIĆ,** šejh **SIRRIJA** ____ 161
- **HADŽIMEJLIĆ,** šejh **MESUD** ____ 165
- **HADŽIMULIĆ,** hadži hafiz **HALID** ____ 169
- **HADROVIĆ,** ambasador **AVDIJA** ____ 175
- **FILIPOVIĆ,** akademik **MUHAMED** ____ 179
- **ČENGIĆ,** ministar **HASAN** ____ 183
- **BRKIĆ,** novinar **SALIH** ____ 189
- **BRDAR,** menadžer **MENSUR** ____ 193
- **BUKVAREVIĆ,** ministar **SALKO** ____ 197
- **BOND,** ambasador **CLIFFORD** ____ 199
- **ALBRIGHT,** madam **MADELEINE** ____ 203
- **AKŠAMIJA,** laureat **ALIJA** ____ 207
- **AHMEDBEGOVIĆ,** hadži **ABDULAZIZ ZIJO** ____ 211
- **ABU SULEJMAN,** doktor **ABDUL HAMID** ____ 219

„ON SAM JA“

... Život s duhovnim bićima, je život koji je bez glasa ali ima svoj jezik.
Ne čujemo glas, niti čujemo ikakvo Ti, ali se osjećamo pozvanim i,
stoga, imamo potrebu da se odazovemo mišlju i djelom,
osjećajem našeg bića, riječima duše, koje se nit čuju nit vide na našim usnama,
ali one postoje.

UVOD PRIREĐIVAČA

Ljubav i prijateljstvo u Cerićevim omažima

Stvarnost svakodnevnoga života bilo koje zajednice fakat je *par excellence* pa bi trebalo očekivati da se kao takva nametne iznad svih ostalih individualnih, odnosno subjektivnih reinterpretacija sadašnjosti[1] Poznato je da u većini slučajeva pojedinac kognitivno definira vlastitu zbilju u sklopu šireg konteksta zajednice kojoj pripada. Subjektivna zbilja u pravilu se usklađuje sa zbiljom svakodnevnog života zajednice, što omogućava društveni i religijski život i uspostavu komponenata i granica *svijeta života*.[2] Da bi zbilja svakodnevnog života[3] funkcionirala

---

[1] U kojoj je mjeri opravdana pretpostavka da je priroda čovjeku data na vanjski način, pa je može proučavati - vanjskim "analitičkim postupcima, dok društvene znanosti proučavaju proizvode aktivnog duha i slobodne volje", što je moguće jedino primjenom takozvanih "unutrašnjih" metoda, odgovor je dat u *Socijalnoj konstrukciji zbilje* Bergera i Luckmanna.

Vidi: Berger, L. Peter i Luckmann, Thomas. ***Socijalna konstrukcija zbilje : rasprava o sociologiji znanja*** (preveo Srđan Dvornik). Naprijed, Zagreb 1992. Dostupno na: https://pdfcoffee.com/peter-l-berger-thomas-luckmann-socijalna-konstrukcija-zbilje-rasprava-o-sociologiji-znanja-pdf-free.html. Pristupljeno 07.11.2024.

[2] *Svijeta života* predstavlja sveukupnost osjetilno date zbiljnosti u kojoj vlada određena samozakonitost (religijska uvjerenja), sklad, svrha i moguća samostalnost unutar stanja aktivnosti zajednice. Termin kojim označujemo sveukupnost života na Zemlji, a koja se shvaća kao jedinstvo duševnih i tjelesnih očitovanja, djelovanje prema unutra i prema vani, princip samokretanja i samoozbiljenja.

[3] Bez obzira na činjenicu da društveno-humanistički znanstveni interesi za proučavanja fenomenā *svakodnevnog života* traju već desetljećima, čini se da početni epistemološki izazovi na tom području ostaju nepromijenjeni i moguće ih je svesti na nekoliko bazičnih pitanja: kako u nesagledivo širokoj paleti pojavnosti, situacija i fenomena koji tvore tkivo, gustu, neproničnu tamnu masu življenog zvanu „svakodnevni život" razlučiti ono što se može definirati i istraživački tretirati kao znanstveno relevantno od onog što ne zavrjeđuje taj status? Štoviše, riječima nekih drugih autora postavlja se i pitanje „postoji li nešto što karakterizira perspektivu svakodnevnog života kao distinktivna teorijska cjelina?"

Adler, P. A.; Adler, P. i Fontana, A. "**Everyday Life Sociology**". *Annual Review of Sociology*, Vol. 13:217-235, avgust 1987., str. 218. Dostupno na https://moscow.sci-hub.se/3560/4182ea6a0b81019cfe107ffd7018772b/adler1987.pdf. Pristupljeno 07.11.2024.

potrebna je produktivna zaliha znanja i standardizirani načini ponašanja, odnosno tipizacije,[4] koje objektiviziraju stvarnost zajednice neovisno o stavu/mišljenju pojedinca. Ipak, čini se bitnim naznačiti kako snaga pojedinca leži u oblikovanju individualnih značenja i interpretacije određenih aspekata svijeta života izvan/iznad tipizacija.[▾5] Upravo u ovom radu akademika Cerića razmatra se individualna konstrukcija značenja kulturološkog odnosa i kulturnog identiteta izvan svakodnevnog života zajednice. U tom smislu, osnovno analitičko sredstvo rada jest fenomenologija međuodnosa pojedinca i kapaciteta stečenog znanja koji mu je na raspolaganju. Kada je već riječ o stečenom znanju pojedinca, smatramo potrebnim postaviti pitanje etiologije *kolektivne zalihe znanja*. Etiologija *zalihe znanja*, ali i značenja historijski je vezana uz institucije zajednice koje su zadužene za administraciju i funkcionalnost tog znanja za svakodnevni život (s akterima). Potencijal znanja uspostavljen je kroz interakcijske obrasce zajednice koji se ponavljaju u svojoj društvenoj i religijskoj smislenosti. Uobičajeno, takvom znanju iskazan je visoki nivo povjerenja kako cjelokupne zajednice tako i pojedinca. Takav kapacitet znanja osigurava minimalne strukture zajedničkog znanja koje je potom preporučljivo interpretirati i pluralizirati unutar sebe samog. Na taj način pojedincu je omogućeno/dozvoljeno da interpretira i hijerarhizira određene komponente znanja, ovisno o vrsti društvenog ili religijskog prilagođavanja koju želi postići. Naime, kapacitet znanja podrazumijeva i tipizacije kolektivnih identiteta koje objektivno postoje za određeni društveni,

---

[▾4] *Tipizacija* se odnosi na pojam kojim označujemo znanje u svijetu života. Drugim riječima, karakteriziramo tipična obilježja predmeta ili osoba. Odnosi se na proces u kojemu se pojedinci prilagođavaju svijetu oko sebe. Tipizacije seformiraju kroz procese intrasubjektivnosti ili psihološkoj dimenzionalnosti, dakle u odnosu pojedinca sa samim sobom, kao i u intersubjektivnoj dimenziji, odnosno u vezi pojedinca s pripadnicima zajednice, odnosno objektivizacije kolektivnog mišljenja.

[▾5] Unutar svakodnevnoga života veza između čovjeka i njegovih djela, zbog prisutnosti aktivne slobodne volje, jest veza kontingentnog predznaka (lat. contingens, genitiv contingentis: "koji dotiče, koji doseže"), što znači da takvo djelo nije nužno za čovjeka. S druge strane, da bi postigao određene ciljeve, čovjek treba da čini određena djela koja u tom momentu nisu usklađena sa tipizacijom zajednice. Dakle, da bi čovjek učinio djelo na vlastitu inicijativu, nužno je da se kontingentna veza koja postoji između čovjeka i njegovih voljnih djela iz kontingentne pretvori u nužnu vezu (lat. *necessary connection*), a koja na osnovi iskustva stalnih povezanosti (lat. *constant conjunction*) između uzroka i posljedice povezuje određeni uzrok s određenom posljedicom. To je mjesto gdje čovjek pristupa kreiranju dogovora/konvencije, što znači da vezu između sebe i svojih djela, a koja je kontingentna veza, pretvara u nužnu vezu i tako kreira nužnost (lat. *necessitas*). Pod *nužnošću* podrazumijevamo kategorijalnu odredbu kojom označavamo ono što **ne može ne biti**, odnosno što ne može biti drugačije nego kako jeste, tj. ono što ne može imati svoju kontradiktornu suprotnost.

odnosno religijski kontekst. Značenje tih identitetskih elemenata može se hijerarhizirati ili filtrirati prema željama/nastojanjima pojedinca, ali samo unutar pravila osnovnih komponenti znanja koja se primjenjuju/preuzimaju. Tako pojedinac nije u mogućnosti u potpunosti izmijeniti temeljne karakteristike znanja, već ih eventualno može individualno prilagoditi, slijedeći zacrtana načela zajednice. Pojedinac svoj odnos prema raspolaganju znanja određuje kroz tipične načine akumuliranja istih za specifične situacije u kojima se nalazi. Tako se npr. sućut (*ta'zija*) porodici preminulog izražava određenim konvencionalnim sadržajem utvrđenim od strane zajednice, ali pojavljuju se i pojedinci koji pokušavaju preko upućenog/zapisanog omaža (lat. *homagium*) o merhumu ("umrlom": ar. *mārḥūm*) da ipak dokumentiraju i naglase njegov angažman unutar kulturološkog postupanja i mogućeg prezentiranja osobnog pečata vezanog za kulturni identitet izvan svakodnevnog/uobičajenog života zajednice. Emocije su evidentno prisutne i u jednom i u drugom postupanju, ali u drugačijem kontekstu, u drugačijoj formi aktiviranja znanja i razumijevanja tih emocija – intencionalnost svijesti („sebe-upravljanje-na nešto")[▾6] usmjerena je na drugačiji način.

Također, čini se bitnim naznačiti da su u radu akademika Cerića, upravo zbog delikatnosti samog fenomena intencionalnosti, prisutne individualne percepcije fenomenološkog karaktera. Epistemološki potencijal date fenomenologije jeste takav da omogućava uvid kako u objektivne datosti svakodnevnog života, tako i u intencionalnost svijesti pojedinca prema tim datostima (u ovom slučaju intencionalnost svijesti pojedinca prema bosanskom nacionalnom i kulturnom identitetu). Ovime se dobiva uvid u aktera kao neovisnog uspostavitelja smisla onih komponenti stvarnosti koje su mu date na raspolaganje. Pojedinac promovira neovisan osobni identitet na temeljima društvenih neočekivanja neočekivanog.

[▾6] S fenomenološkog stajališta riječ *intencionalnost* odnosi se na sve psihičke akte kod kojih smo na bilo koji način na nešto usmjereni; to znači da oni karakteriziraju sve doživljaje (i intelektualne i emocionalne) u kojima se nalazimo u odnosu spram nekog predmeta.

Pod pojmom *intencionalnost* u ovom radu podrazumijevamo uključivanje kognitivnog, voljno-aktivnog ili bilo kojeg drugog cilja u određenu namjeru. To je suštinski mentalna, egzistencijalna i iskustvena (svjesna) pojava.

Prema mnogim savremenim filozofima intencionalnost je ključna za karakterizaciju mentalnih stanja. Ugrubo možemo reći da je intencionalnost svojstvo biti o nečemu. Ipak, moramo upozoriti da je vrlo važno razlikovati tehničku upotrebu termina „intencionalnost" od upotrebe koje se odnosi na namjere i voljno djelovanja.

Vidi: Grossman, R. „**Intentional Relation**"; u: T. Honderic (ur.), *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1995., str. 413.

U ovom uvodnom prikazu pokušat ćemo se baviti analizom prisutne Cerićeve misli o **ljubavi** i **prijateljstvu** u kontekstu njegovog dominantnog sistema, gdje kroz deskriptivni odnos prema merhumima daje primarna određenja ljubavi kao jedinstva različitosti. Treba kazati kako je njegovo poimanje ljubavi i prijateljstva dio njegove islamske etike (ar. *'ilm al-akhlāq*) te će ono, stoga, biti pokušano razmotreno u odnosu na njegova određenja praktičkog uma, odnosno etike dužnosti i položaja ljubavi i prijateljstva u njoj, te filozofije morala[▾7] ili moralnog poretka/ljudskoga dostojanstva.

Za razliku od Kantove etike gdje onom osjetilnom izmiču zakoni uma, Cerić, s druge strane, svoju filozofiju duha[▾8] zasniva najprije na onom konkretnom. Drugim riječima, napredovanje svijesti do duha, a ovoga potom do jasne predodžbe, najprije kreće od iskustva u direktnom kontaktu s datim osobama. Ljubav i prijateljstvo za njega ne mogu biti nešto isključivo intelektualno. U nekim ranijim radovima Cerić je odredio ljubav kao jedini istinski način komuniciranja i odnošenja među ljudima[▾9] No, ne samo to – ljubav se pokazuje i kao uvjet za sve druge odnose koji se uspostavljaju s ljudima. S njom je povezan i pojam *priznanja* (njem. *Anerkennung*), te se stoga susrećemo sa mjestima gdje se ljubav i prijateljstvo transformiraju iz subjektivnog duha u objektivni, odnosno u napredovanje svijesti do samosvijesti te ulaska potonje u „carstvo običajnosti", u kojemu se duh postavlja kao „ja", a koje je „mi", kao slobodna zajednica u kojoj pojedinci nisu svedeni na puku homogenost već su obuhvaćeni i potvrđeni u svim svojim razlikama.

Moguće je kazati da Cerićevo prijateljstvo i u ovom radu proizlazi iz motiva "općenite

---

[▾7] Može se kazati da se u okviru **filozofije morala** Cerić bavi osnovnim predodžbama i sudovima etike, tako da osnovni sudovi čine njezine principe, a osnovne predodžbe njezine uvode.

Sa praktičnim i teorijskim razumom i pitanjima vezanim za **lijepo** i **ružno**, za **sreću** i **nesreću** čovjekove duše susrećemo se i u govorima Al-Fārābīja, Ibn Sīnāa i Mullā Ṣadre Širāzija, kao i drugih muslimanskih filozofa, što ukazuje na postojanje ovih rasprava u islamskoj misli i kulturi muslimanskih mislilaca.

[▾8] Pod *filozofijom duha* u svakodnevnom govoru podrazumijevamo sveukupnost psihičkih procesa; dio duševnoga života koji se očituje u obliku misaone djelatnosti, odnosno razuma ili uma, nasuprot osjetnosti i tjelesnosti.

[▾9] Cerić, Mustafa. ***Ja sam govorio***. Knj. 1-3, Centar za dijalog – Vesatijja, Sarajevo, 2019., 2020., 2021.

ljubavi za čovječanstvo da bi doprinio utjehi drugih",[10] te da se sa dosezima merhuma upoznaju nove generacije. Evidentno da čovjek po svojoj prirodi drugima želi dobro te prijateljstvo, jer ono što ga najprije pokreće je dostojanstvo (fr. *amour-propre*)[11]. Stoga je akademiku Ceriću stalo da iznad motiva dostojanstva, a posredstvom iskustva koje ovdje podastire postavi i ljubav prema **čovječanstvu uopće** te da, stoga, po strani ostavi povjerenje u vlastite sposobnosti i vrijednosti. Nadalje, prirodni motiv dostojanstva neupitno se sukobljava s moralnim motivom općeg čovjekoljublja (iz star. grč. ψιλος - prijatelj + ανθροπος - čovjek). To može da znači kako prijateljstva potvrđena u iskustvu mogu biti vrlo manjkava. Iz tog razloga on prijateljstvo smatra **idejom** (ἰδέα, antičko-grčkog porijekla), jer nije samo izvedeno iz iskustva, ali ima sjedište u razumijevanju; u iskustvu je ipak nepotpuno, ali u moralnosti je vrlo neophodna „ideja". Svjestan je akademik Cerić da se ne mogu ostvariti prijateljstva u idealnom smislu, ali im se ipak može približiti ili im, barem, težiti. Stoga je ta *ideja* istinita i nužna iz moralnog viđenja onoga što on nastoji činiti i dostojanstveno čini.

Unatoč tome što idealno prijateljstvo ne može postojati među ljudima, Cerić u prijateljstvima koja su mu se dogodila u iskustvu koje ovdje predočava, očito svjesno zanemaruje moguće forme *prijateljstva potrebe* i *prijateljstva ukusa*, jer nisu bila prisutna kod bliskih susreta i "razotkrivanja" referentnih osoba, a preferira **prijateljstvo naklonosti**, odnosno moralno prijateljstvo.[12] On, dakle, nudi moralni prikaz prijateljstva potomcima merhuma, srodnicima, njihovim bliskim saradnicima, sljedbenicima i baštinicima njihovih djelovanja, jednom riječju savremenicima, ali i ostavlja u *amanet* (ar. *amānat:* vrijednost dana na čuvanje, zalog) budućim pokoljenjima. Takvo je prijateljstvo potpuna ljubav prema dobronamjernosti i samozadovoljstvu među jednakim, s obzirom na njihovu moralnu sklonost.

---

[10] Kada je riječ o fenomenologiji prijateljstva, ovakvu tezu je moguće komparirati sa Kantovim *Predavanjima o etici*. Vidi: Kant, Immanuel. ***Lectures on Ethics***. Cambridge University Press, Cambridge 1997., str. 422.

[11] Dostojanstvo (lat. *dignitas*) je izraz koji koristimo na području morala i etike te njim označavamo pravo na poštovanje i etički odnos od rođenja. Jedno je od temeljnih pitanja filozofske antropologije, te kako takav koncept ima značajan utjecaj na ishode pojedinih etičkih rasprava.

[12] *Prijateljstvo naklonosti* promatramo kao osjećaj ili vrstu ljubavi, vezanu uz prijateljstvo i dobronamjernost. Naklonost nema elemente anksioznosti ili uzbuđenja i relativno je inertna i kompatibilna s odsustvom osjetilnog elementa, po čemu se razlikuje od strasti.

Prijateljstvo naklonosti ili osjećaja obilježava krajnja nesebičnost, jer se ono ne sastoji u tome da neko žudi za nečim što drugi ima, već je usmjereno iskrenoj, čistoj naklonosti jedne osobe prema drugoj. Iz tog razloga Cerić ovakva prijateljstva procjenjuje najboljim oblikom prijateljstva jer počiva na zajedništvu, otvorenoj komunikaciji i vlastitim razotkrivanjem prema drugima.

Mjesto ljubavi i prijateljstva u njegovom sistemu otvorene komunikacije možemo vidjeti u pomenutoj filozofiji duha (eng. *philosophy of mind*)[▾13] – najprije u prijelazu iz subjektivnog u objektivni te, nadalje, u objektivnom i prisutnosti apsolutnog duha, ukoliko ljubav analiziramo povezanu s religijom. Akademik Cerić ljubav prevashodno shvaća kao odnos između slobodnih ljudi u zajednici i etičkom životu. Njegova svijest i samosvijest samo su priprema za razvoj objektivnog duha,[▾14] u kojem onda analizira pojedinačna bivstvovanja.

[▾13] Anglo-američka riječ mind često se prevodi kao „duh“, potom kao „um“, zatim i kao „svijest“ i „svjesnost“. Dakle, nekada joj se pridaje šire, a nekada uže značenje, koje se jedino može razabrati iz šireg konteksta. Sam naziv discipline i njeno prevođenje na bosanskii jezik i jezike regiona (srp. hrvat.) predstavlja svojevrsni terminološko-filozofski problem. Tako se, recimo, u centralnoj i istočnoj Bosni *philosophy of mind* prevodi kao „filozofija duha”, dok se u zapadno orijentiranoj filozofskoj zajednici bira prijevod „filozofija uma”. Odluka za potonje rešenje ima smisla naročito ako želimo da izbjegnemo moguće nejasnoće i probleme koji mogu da proizađu iz povezivanja „filozofije duha“ sa hegelovskim ili religijskim mišljenjem u filozofiji. Isto tako, kada bismo prevodili „filozofiju duha“ na engleski jezik mogli bismo je prevesti kao *philosophy of spirit*, što ne bi bio adekvatan prijevod u ovom kontekstu. Problem sa prijevodom „filozofija uma“ jeste u tome što, iako se njime izbjegavaju moguće dvosmislenosti ili višesmislenosti, čini se da on ostaje preuzak po svom obimu, jer možemo argumentirati da je „um“ samo jedan momenat duha, naime, onaj koji primarno razmatra intelektualne, kognitivne sposobnosti, a ne doživljaje, emocije i subjektivni kvalitet iskustva. Bilo kako bilo, svi eventualni problemi koji mogu nastati prevođenjem naziva *philosophy of mind* na bosanski ili druge srodne jezike nestaju ako u vidu imamo jasno predočen kontekst upotrebe istog.

[▾14] U klasičnom shvaćanju može se razlikovati osobni (pojedinačni), zajednički (objektivni) i objektivirani duh, koji predstavlja ukupnost dovršenih duhovnih tvorevina. Dok je duševno tijesno povezano s razvojem organskog, osobni duh nasljeđuje se samo kao mogućnost, kao sposobnost da ozbilji samoga sebe. Njegovo oblikovanje ostvaruje se putem njegove duhovne djelatnosti i, ovisno o tome, duhovne su razlike među ljudima mnogo veće od vitalnih. **Objektivni duh**, npr. jedne osobe, predstavlja ukupnost onoga što se može kazati o toj osobi (postignuća u duhovnim znanostima i filozofiji, u razvoju jezika, zatim prava, običaja, vladajućih sistema vrijednosti itd.), dok objektivirani duh obuhvaća djela pojedinaca u prirodnim znanostima i umjetnostima. Apsolutni duh neovisan je o svakom bivstvujućem nositelju i istodobno identičan s čistim Božanskim duhom, koji se promatra kao cjelina.

Naime, ovdje je očigledan najeksplicitniji prikaz logičke strukture i moralnog sadržaja koji se, nažalost, nije primjenjivao pod krovom Islamske zajednice, a tiče se pokušaja zasnivanja jedne *nove etike* u Bošnjaka. Taj je pokušaj vizija samog etičkog života *ummeta* (ar. *ummah:* u značenju "zajednica"). Karakter njegove etike treba shvaćati konstitutivnim za čovjekov odnos prema sebi, drugim ljudima, zajednici i svijetu uopće. On elaboraciju etičkog življenja generira polazeći od vlastitog iskustva, kao temelja za razumijevanje analiziranih iskustava kod merhuma.

Svoj plemenito-civilizirani zadatak akademik Cerić ostvaruje religijskim konstantama/istinama, aktiviranjem pojedinih poruka naslijeđenim iz analiza moralno orijentiranih istraživanja islamskog nauka, temeljnih moralnih odredbi, dužnosti, uputstava i načina na koji su potonje osobe bile povezane s konačnim ljudskim bićima i samom zajednicom u društvenom i religijskom kontekstu. Jedno od važnih pitanja ovog obraćanja je i ono koje Cerić upotrebljava kao vrstu i obilježje moralnih obveza koje se tiču moralnog zakona, te one koje su samo „vanjske", odnosno stvar proplamsavanja navike i pristajanja na prakse koje su njima određene. Uz sve navedeno, čini se da je jedan od najvažnijih momenata i pozicioniranje ljubavi u zadatak izgradnje vlastite, ali i opće etike života. *Ummet*, akademik Cerić percipira kao ljudsku zajednica koja je zasnovana na neposrednoj ljubavnoj vezi između njenih članova, a kojoj njegova etika teži te, konačno, kao da želi pokazati kako ona može biti utemeljena i među pojedincima unutar šire Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. **Ljubav**, dakle, a ne r**azum** postaje ono temeljno na čemu treba težiti i religijska i društvena zajednica, a filozofsko istraživanje pojma *ljubavi* treba odmaknuti od onog klasičnog koje se bavi refleksivnom racionalnošću.[▾15]

Cerićeva ljubav je prevladavanje otuđenja i ujedinjenje onoga što je razdvojeno. Ona pretpostavlja suprotstavljenost te ju posreduje i nadilazi. Čovjek se može odnositi prema

---

[▾15] Pod *refleksivnom racionalnošću* podrazumijeva se preispitivanje datih uverenja *u svijetlu opravdanih razloga*. Prema Mladenoviću, refleksivna racionalnost može da se odnosi i na prispitivanje ciljeva iz perspektive općeg dobra, a ne samo iz perspektive ličnog interesa djelatnog subjekta.

Usporedi: Mladenović, Ivan. ***Racionalnost i demokratija***. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Beogradu, DS/SS 05/4-02 br. 1961/1-H/3, 23.12.2010., str. 16.

samome sebi, ali u takvom odnosu nema drugosti, nema sukoba, a ljubav zahtijeva drugotnost (engl. *alterity*, "drugotnost").[16] Ljubav, dakle, uvijek pretpostavlja nešto drugo u odnosu na samog čovjeka koji je ispoljava. Ona, ako je **ljubav**, nikada ne može biti *sebeljublje* već jedino može biti za sebe u nekom drugom. Očito riječ je o sjedinjavajućoj ljubavi koja ne ukida razlike drugoga već ih u tom jedinstvu zadržava i čuva. Drugi u tom jedinstvu ostaje „drugi", ali ne više kao otuđen, bezvrijedan ili izoliran. Ljubav ne opredmećuje – ona je uvijek već iznad ovladavanja koje je konstitutivno.

Već smo ranije naglasili da ukoliko **ljubav** analiziramo povezanu s prisutnošću apsolutnog duha u sistemu Cerićevog shvatanja ljubavi i prijateljstva, evidentno je zastupljeno generalizirano ostvarivanje ljubavi između čovjeka i Boga (ar. *Allāh:* arapska riječ za Boga.). Kako ne bi došlo do pogrešnog iščitavanja, treba napomenuti, da nije riječ o **dionicima odnosa koji su jednaki**, koje žive jednakim životom. Unatoč ontološkoj razlici između čovjeka i Boga, za akademika Cerića je evidentno da među njima postoji zajednički princip – onako kako je Bog u Kur'anu definiran za ljudska bića,[17] jednako tako i čovjek definira sebe u sebi, odnosno čovječanstvo u svom duhu. Bogu je, dakle, u čovjekovom svijetu *korelat čovjek* i prema tome čovjek može znati da Bog - ***jeste***.[18]

---

[16] Naime, čovjek uvijek i jedino postoji ili kao muškarac ili kao žena. I zato Hegel tvrdi *da ni jedan čovjek ili ni jedna žena ne može, po sebi, biti cjelovit čovjek. On ima uvijek pred sobom drugi način, njemu nedostupan, da bude on*. To znači, da bi se čovjek ostvario, da bi doživio vlastito ispunjenje, treba drugoga i treba se drugome otvoriti. Osoba je svjesna činjenice da ona sama ne iscrpljuje sve bogatstvo subjektivnosti, svijesti o samoj sebi, samoposjedovanja i slobode, odnosno otvorenosti bitka kao takvoga. Upravo svojom subjektivnošću i unutrašnjošću osoba postaje svjesna svoje nekompletnosti i ograničenosti, čime se odmah otvara prostor za drugotnost, ostvarenje relacionalnosti.

Usporedi: Scola, Angelo. ***Čovjek kao osoba***. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 153.

[17] Npr.: surah al-Mu'minūn, 23:117 (*rečeno nam je da nema nikakvog dokaza za postojanje bilo kakvog boga osim Allaha*), al-Anfāl, 8:8 (*Božija volja dokazuje Istinu da je istinita*), an-Nisā', 4:87 (*A čija bi riječ mogla biti istinitija od Božije?*), an-Naml, 27:79 (*ono u šta ti vjeruješ očita je istina*), al-Bsqarah, 2:265 (*A Bog vidi sve što radite*), at-Teawbah, 9:64 (*Bog će iznijeti na vidjelo baš ono čega se plašite*), as-Sejdah, 32:13 (*Moja se Riječ obistinjuje*), an-Naḥl, 16:19 (*Bog zna sve što tajite kao i sve što na javnost iznosite*), al-Isrā', 17:14 (*nalaže se da se čita knjigu koja sadrži njihova djela na zemlji*)...

[18] Naime, kada Kur'an govori o Bogu kao „Konačnoj Istini" (*al-Haqq*) (surah al-Mu'minūn, 23:116), time se potvrđuje da je Bog jedan s pravom vladanja i upravljanja, Koji je uvijek bio i uvijek će biti. U suri al-Beqarah, 2:71, riječ *haqq* odnosi se na *jasnu istinu*, dok se u suri er-Ra'd, 13:14, odnosi na afirmaciju toga da *nema boga*

To pretpostavlja da se Božanstvo[▾19] i čovjek povezuju na uzajaman način – prepoznajući i priznajući sebe u Drugom.[▾20] Jasno je, dakako, da taj odnos nije uobičajeni odnos između subjekata, poput onoga između dva čovjeka, ali unatoč tome odnos postoji, jer se i jedan i drugi član odnosa preklapaju u istom – u slobodi i ljubavi.

No, u kontekstu islama, za razliku od kršćanske religije i Boga Novog zavjeta, ljubav funkcionira u okvirima dominacije što ne nadilazi princip autoritarnosti i koja se postavlja iznad bića. Ta se vrlina može opisati kao modifikacija ljubavi, odnosno jedan njen modalitet (srednjovj. lat. *modalitas*). Ta je osobina osjećajna strana osobe koja se uzdiže na višu razinu, a moralna se pravila transformiraju u nešto što čini njegov svakodnevni način ophođenja. Riječ je, naime, o Cerićevom djelovanju u kojem se on eksponira iz cjeline svog bića, gdje se kreirana nužnost uzima iz realne nužnosti što egzistira između uzroka i posljedice. To je jedna kreirana, konvencionalna i figurativna nužnost te, da bi čovjek postigao svoj cilj i realizirao svoju želju, ovo figurativno i konvencionalno djelo mora postojati. Jasno je da ovakav stav zahtijeva da etičke argumentacije smatramo poticajnim, a ne izjavnim elaboracijama koje se razumiju kao posljedica poticajnih argumentacija, ali ne i apsolutno poticajnim argumentacijama koje nemaju realno mjerilo, nego onim argumentacijama koje se temelje na realnosti. Jer ovaj poticaj, kreiranje i konvencija zasniva se na realnoj vezi koja postoji između djela i njegovih rezultata. Kadri činilac svojom voljom i htijenjem djelu koje je prije njegove volje i htijenja bilo kontingentno, daruje nužnost i neizbježnost i ovo je nužnost i neizbježnost po drugome, koju čovjek posredstvom prisutnog znanja nalazi u sebi.

Stoga je Cerićeva namjera bila pronaći temelj za mogući vid autonomnosti pojedinca unutar zajednice koji nadilazi ograničenja refleksivne racionalnosti i njezinog oštrog

---

osim Allaha, a u suri at-Tawbah, 9:111, koristi se riječ *haqq* u priloškom značenju *istinski*.

Usporedi detaljnu razradu sličnog koncepta kada je kršćanska religija u pitanju: Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. ***Predavanja o filozofiji religije***. Sv. I – II, Naklada Breza, Zagreb, 2009.

▾19 Bog (ar. *Allāh*) je u odnosu na ljude jedinstveno Božanstvo (ar. *Al-Wahid*: "Jedan", "Apsolutni jedan"), a u Samome Sebi Jedan (ar. *Al-Ehad*). S ta dva termina muslimani naglašavaju Božiju transcendenciju ili *tevhid* (ar. *tawḥīd*, nedjeljivi koncept jedinstva monoteizma).

▾20 Vidi i sljedeći stav o sličnoj problematici vezanoj za religiju uopće: Williams, R. Robert. Love, Recognition, Spirit: ***Hegel's Philosophy of Religion***. University of California Press, 2000., str. 402.

razlikovanja i razdvajanja razuma i osjećaja, tradicionalnih *čaršijskih* odnosa i bića, te sebstva i drugoga. Za akademika Cerića ljubav je temelj za najviši oblik znanja, koji premašuje refleksivnu racionalnost.[21] Ljubav obuhvaća jedinstvo egzistencije, sebstva i drugoga, konačnog i beskonačnog, od čega se refleksivna racionalnost, nažalost otuđila. Ona je u nemogućnosti zahvatiti to jedinstvo jer ju bitno određuje razdvojenost subjekta i objekta. I na koncu, moguće je kazati da nadilaženje akademik Cerić vidi samo u ljubavi.

Drugi su već odavno zaključili, kako su *islamski mislioci čovjekove postojane i promjenjive potrebe, njegove ljudske potrebe, bilo da su proste ili uzvišene (etika je jedna od potreba višeg čovjeka), dobrobiti i štete koje proizlaze iz čovjekovih djela i kauzalne veze između djela i rezultata tih djela, smatrali dokazima i svjedocima* ***univerzalnosti morala***.[22] (boldirao autor)

M. Akšamija

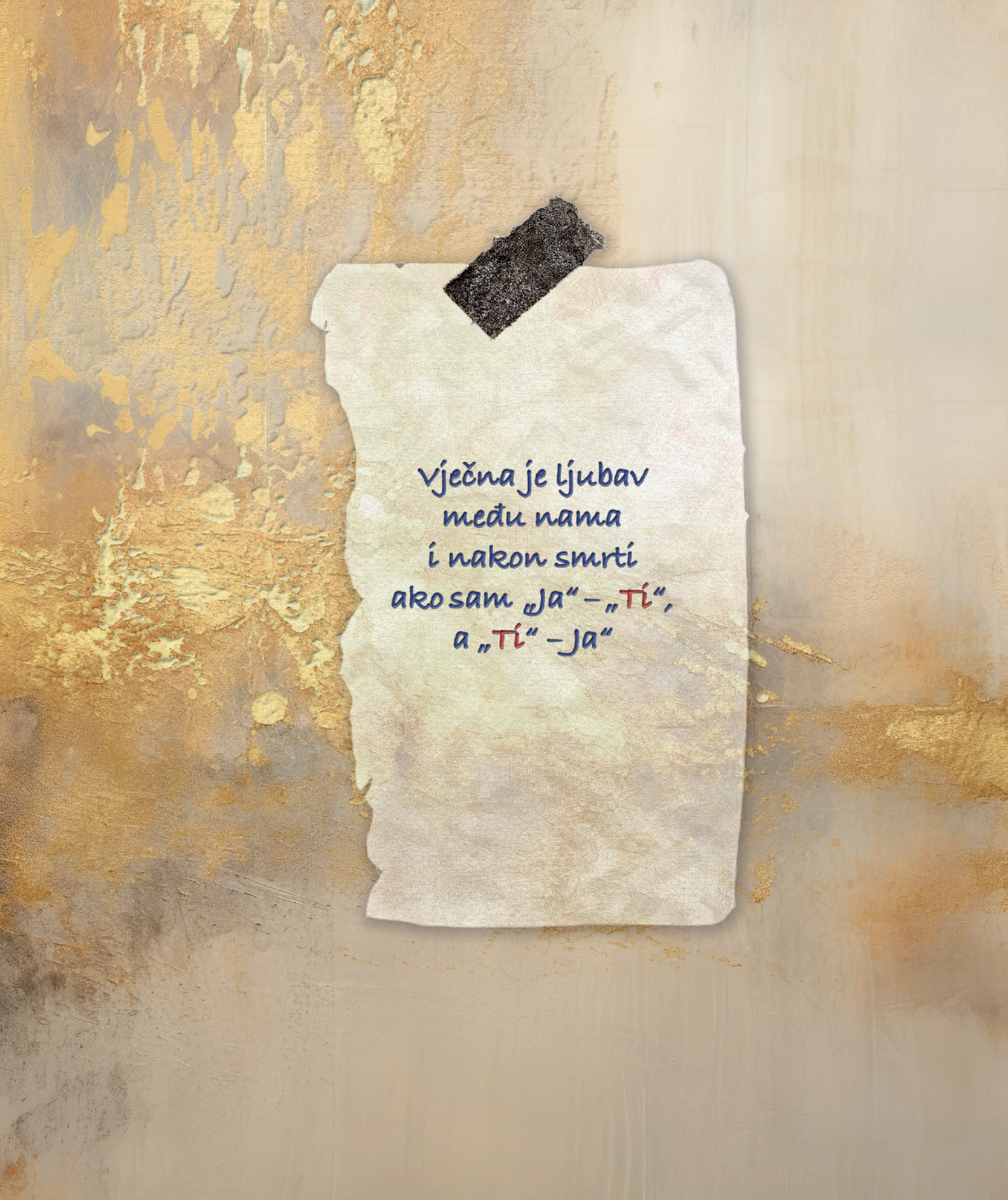
[21] Refleksivna racionalnost je instrumentalna racionalnost koja se temelji na određenim psihološkim postavkama pojedinca, pri čemu je cilj neminovno individualno racionalan. Međutim, čini se da Cerić pokušava da svojim primjerom utječe na **kolektivnu racionalnost** koja će biti usmjerena na opće dobro i koja se neće zadovoljavti samo s idealizacijom pojedinačnih vlastitih interesa.

O racionalnosti vidi: Cerar, Miro. ***(I)racionalnost modernega prava***. Bonex, Ljubljana, 2001., bilj. 6, str. 115. Dostupno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-D3LWBII1. Pristupljeno 06.11.2024.

[22] Preuzeto iz: Moallemi, Hasan. "**Filozofija morala**" (s perzijskog preveo Lutfi Akbaš). *Živa baština*, br. 30, god. 9., str. 61, fusnota 20. Dostupno na: https://bastinaduhovnosti.com/wp-content/uploads/2023/11/ziva-bastina-30-56-63-1.pdf. Pristupljeno 08.11.2024.

PROLOG

Vječna je ljubav
među nama
i nakon smrti
ako sam „Ja“ – „Ti“,
a „Ti“ – Ja“

VJEČNA JE LJUBAV MEĐU NAMA I NAKON SMRTI
AKO SAM „Ja“ – „Ti“, a „Ti“ – „Ja“

Ebu Bekr[23] je poslao pismo Omeru[24] u kojem je stajalo da raskida odnos s jednim čovjekom tražeći od njega da ga potpiše. Vidjevši to, Omer je izbrisao to što je pisalo u pismu. Ljut, kurir se vratio i upitao Ebu Bekra: „Ne znam ko je ovdje halifa, ti ili Omer?“ „To je On, ali to sam i Ja“ („Huwa, illā annahū ana“) – odgovorio je Ebu Bekr.[25]

Iako sliči, ali Abu Bakrova sintagma „On“ sam „Ja“ nije skroz isto što i Martina Bubera[26] „Ja“ i „Ti“. Naime, kod Bubera sintagma „Ja i Ti“ je dvojnost osnovnih riječi koje je čovjek sposoban da kazuje. U tom smislu osnovne riječi su parovi riječi, a ne da je svaka zasebna. U tom smislu kad kažemo „Ja“, mi smo rekli i „Ti“, pa imamo par riječi „Ja – Ti“. Dakle, kad je rečeno „Ti“, rečeno je i „Ja“ iz para riječi. Jer, prema Buberu, ne postoji nikakvo „Ja“ po-sebi već „Ja“ iz parova ovih riječi. Stoga, za Martina Bubera jedini istinski život je „susret“, koji se ostvaruje kroz ljubav, bratstvo i prijateljstvo. Nadalje, Buber kaže da čovjek empirije istražuje samo površinu stvari. Stvari se ne misle osjećajem bića u smislu para riječi „Ja-Ti“, već u smislu površnog promatranja

---

[23] Abdullāh ibn ʾAbī Quḥāfa Abu Bakr (umro 634.) je, nakon vjerovjesnikove supruge Hatidže, prvi muškarac koji je primio islam; bio je blizak prijatelj i iskreni (*al-Ṣiddīq*) suradnik vjerovjesniku Muhammedu Alajhisselamu. Nakon Poslanikove smrti, izabran je za prvog halifu, duhovnog i svjetovnog vladara muslimanskog svijeta. Vladao dvije godine (632-634). Utemeljio je sunnetsku tradiciju i postavio pretpostavke za *ahl-i sunnetsko* društvo i državu na principu islamskog monoteizma (*tawhīda*).

[24] ʿUmar ibn al-Khattāb (umro 644.), koji se također piše Omer, bio je drugi halifa. Vladao je od 634. kada je naslijedio Abu Bakra do svoje smrti 644. god. Bio je poznat po pravednosti pa je dobio počasni nadimak (*al-Farūq*), onaj koji odvaja pravdu od nepravde i istinu od laži.

[25] Al-Tawhīdī, Abu Ḥayyān. ***Al-Sadāqah wa al-Saddīq***. Dār al-Ḥadīth, al-Qāhirah, 207, str. 172.

[26] Naučnik, teolog i filozof, Martin Buber jedan je od najuticajnijih mislilaca dvadesetog stoljeća. Vjerovao je da najdublja stvarnost ljudskog života leži u odnosu između jednog i drugog bića. Knjiga „Man between Man“ ("Između čovjeka i čovjeka") je klasično djelo u kojem on to uvjerenje primjenjuje u praksi, primjenjujući ga na konkretne probleme suvremenog društva. Ovdje se bavi različitim temama kao što su religijska etika, društvena filozofija, brak, obrazovanje, psihologija i umjetnost. Uključujući neke od njegovih najpoznatijih spisa, "Između čovjeka i čovjeka" izaziva svakog čitaoca da preispita svoj susret sa svijetom koji ga okružuje.

prostim okom i prostim umom „Ja-Ono“. Tu je riječ samo o zbiru podataka o „Onom“, koje nema osjećaj bića. Jer istinski svijet odnosa bića zasnovan je na paru riječi „Ja-Ti“. Čovjek proste empirije, koji je zagledan samo u površinu stvari, ne doživljava trostruki život čovjeka. Taj trostruki život je onaj kojeg Buber definira kao: život s prirodom, život s ljudima i život s duhovnim bićima. Kada je riječ o prirodi, kaže Buber, mi ne možemo reći Ti, jer još nemamo takvo dopiranje do nas, dok je život s ljudima izreciv, jer možemo reći Ti, a i da nam se kaže Ti. Treća dimenzija čovjekovog života, kaže Buber, je život s duhovnim bićima, život koji je bez glasa ali ima svoj jezik. Ne čujemo glas, niti čujemo ikakvo Ti, ali se osjećamo pozvanim i, stoga, imamo potrebu da se odazovemo mišlju i djelom, osjećajem našeg bića, riječima duše koje se ni ne čuju ni ne vide na našim usnama, ali one postoje.[27]

Ova treća Buberova dimenzija čovjekovog života s duhovnim bićima je najbliža Ebu Bekrovoj sintagmi „On sam Ja“, u smislu *tawhīda* riječi, tj. jedinstva riječi koja spaja i ujedinjuje humani duh u paru riječi „On-Ja, ili „Ja-On“, ali ne i u smislu riječi *tawhīda*, tj. Božje apsolutne i transcendentalne jednosti koja se ne zasniva ni na izražajnom paru riječi niti na partnerstvu djelotvornosti. Ovo naglašavamo kako bismo izbjegli zamku doktrine *waḥdat al-wudžūd*,[28] doktrine koju je odbacila ortodoksna muslimanska ulema. Ove dvije riječi „*waḥdat*“ i „*wudžūd*“ su riječi koje se najviše koriste u sufijskim, filozofskim i kelamskim (teologijskim) raspravama. „*Waḥdat*“ znači "jednost" – *tawhīd*, što je prvi i najvažniji doktrinarni princip u islamu. To je koncept koji označava odsustvo mnoštva i podijeljenosti. U islamu to je svojstvo Jednoga Boga, što je jedno u sebi i ne sadrži nikakvu mogućnost različnosti. Jednost je identitet u metafizičkom i ontološkom smislu i znači da je biće nedjeljivo u samome sebi. „*Wudžūd*“ znači bitak ili postojanje, što neki autori uzimaju kao preferirani naziv za sâmu Božiju stvarnost. Svi se slažu da je Božija stvarnost jedna. No, kontroverze nastaju onda kada se riječ „*wudžūd*“ koristi za „postojanje“ stvari i svijeta. Stoga, kritičari kažu da pobornici doktrine *waḥdat al-wudžūda*, ne vide razliku između postojanja Boga i postojanja svijeta. Najekstremnije

---

[27] Buber, Martin. ***Ja i Ti***. Izdavačko preduzeće „Rad“, Beograd, 1977.

[28] Arapska sintagma *waḥdat al-wudžūd* znači "jednost bića" ili "jedinstvo postojanja". Ova kontroverzna sintagma je usko povezan s imenom Ibn al-Arabiyem (um. 1240.), iako ju on nije koristio u svojim spisima . Čini se da mu je prvi put pripisano u polemici Ibn Taymiyye (u. 1328.).

jedinstvo Božijeg i ljudskog bića pripisuju je al-Ḥallādžu zbog njegove izreke „Ja sam Istina“ ("Ana al-Ḥaqq").[29]

Nije nam ovdje namjera da podrobnije obrađujemo temu o *waḥdat al-wudžūda*, već nam je namjera da uvažimo ideju o *waḥdat al-insāniyyah*, tj. ideju o „jedinstvu ljudskog roda“, u kojem se očituje duh ljubavi, bratstva i prijateljstva a koje se zasniva na paru ili dvojnosti osnovnih riječi „On i Ja“ kod Ebu Bekra i „Ja i Ti“ kod Bubera, čineći tako imanentnim „jedinstvo ljudskog roda“ kao jedinstvo čovjekoljublja i bratoljublja. Motiv za to „jedinstvo ljudskog roda“ je prije svega vjera, kao Božanski nadahnuta volja za životnim smislom, gdje se Božanski duh prelijeva u imanentnu čovjekovu dušu, koja teži harmoniji s bratom i prijateljem. Drugi motiv za „jedinstvo ljudskog roda“ javlja se kroz životno susjedstvo, gdje prijateljstvo ima egzistencijalnu potrebu za miroljubivošću. Treći motiv je rodbinska veza, druženje po istom zanatu, mjestu rođenja i na kraju zajedničkom radnom mjestu. Tu se kuje „jedinstvo ljudskog roda“ za ljubav, bratstvo i prijateljstvo.

Zašto je vjera na prvom mjestu „jedinstva ljudskog roda“? Zato što vjera predstavlja bratsko povjerenje i iskreno prijateljstvo. Jer, kao što se kaže u jednom hadisu vjerovjesnika Muhammeda, a.s.: „Onaj u kojeg se ne može imati pouzdanja da neće iznevjeriti povjerenje (*emānet*), nema u sebi ni vjere (*imāna*) u Boga.“ To je osnovna vaga na kojoj se mjeri stupanj bratske ljubavi i prijateljskog poštenja za života svakog čovjeka, a posebno nakon njegove smrti. Jer tek kad nam brat i prijatelj umre, postajemo svjesni koliko nam je bio važan u našem životu. Ustvari, tek tada u duši i srcu osjećamo to snažno jedinstvu u kojem je „On – Ja“, a Ja-On“, u kojem sam „Ja – Ti“, a „Ti -Ja“.

To nam je bio glavni motiv da kroz omaž pokažemo da pojedinci čine naciju ponosnom i prepoznatljivom svojim životom i radom. Znali smo to i za njihova života, ali nam

---

[29] Abū al-Mughīth al-Ḥusain ibn Manṣūr al-Ḥallādž (umro 922.) bio je perzijski mistik, pjesnik i učitelj sufizma. Najpoznatiji je po svojoj izreci: "Ja sam Istina" ("Ana al-Ḥaqq"), koju su mnogi vidjeli kao tvrdnju o božanstvu, dok su je drugi tumačili kao primjer uništenja ega, dopuštajući Bogu da govori kroz njega. Al-Halladž je stekao široke sljedbenike kao propovjednik prije nego što je postao upleten u borbu za vlast na abasidskom sudu te je pogubljen nakon dugog perioda zatočeništva zbog vjerskih i političkih optužbi. Iako većina njegovih sufijskih suvremenika nije odobravala njegove postupke, Halladž je kasnije postao glavna figura u sufijskoj tradiciji.

je mnogo jasnije i uvjerljivije postalo nakon njihove smrti. Njihov broj nije velik, ali je dovoljan da našu naciju učine nacijom koja ima svoj prepoznatljivi identitet, kao kontinuitet kolektivnog pamćenja. Bošnjaci su etnička skupina na Balkanu koja svoj nacionalni identitet baštini kroz bosanski državotvorni kontinuitet pamćenja. Iako su hiljadugodišnje okolnosti utjecale na intenzitet državotvorne svijesti kod Bošnjaka/Bosanaca, ali tu državotvornu svijest niko nikada nije mogao izbrisati upravo zahvaljujući pojedincima koji su u kriznim trenucima uvijek imali znanje i hrabrost da održe nacionalnu i kulturnu kondiciju kod Bošnjaka/Bosanaca.

Zbog toga je važno da se jasno i glasno oda počast životu i radu pojedincima iz naše nacije koji su postavili znakove na putu hodanja naše nacije u mraku. Nije dovoljno, ali ovaj „omaž ljudima vrijednim i časnim“ u Bošnjaka/Bosanaca, kojeg BANU objavljuje, treba da služi kao poticaj drugima da prate i evidentiraju pojedince koji su dokazali svojim znanjem i predanim radom da su pouzdano čuvali i sačuvali emanet ljubavi, bratstva i prijateljstva budućim pokoljenjima kako bi nastavili čuvati i razvijaju nauku i umjetnost, koja oplemenjuje našu naciju te tako biva primjerom za ugled drugim nacijama.

Ovdje donosimo omaž ljudima vrijednim i časnim ne samo iz reda Bošnjaka/Bosanaca, već i iz reda stranaca, koji su na ovaj ili onaj način bili u hizmetu Bošnjacima/Bosancima i Bosni. Oni su najuvjerljiviji dokaz o imanentnom „jedinstvu ljudskog roda“.

Iz opravdanih razloga omaži su postavljeni abecednim redom unatrag od Z do A. Također, ovi omaži nisu ni sveobuhvatni ni selektivni, već su spontani kao izraz ljubavi i poštovanja prema osobama s kojima sam dijelio lijepe bratske i priajteljske životne trenutke.

M. Cerić

Bosnia is with me forever
Individuals make a nation proud
BOSNA
Bošnjaci su etnička skupina na Balkanu, koja svoj nacionalni identitet baštini kroz bosanski državotvorni kontinuitet pamćenja.

BANU
BOŠNJAČKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI
BANU

ZUKORLIĆ, AKADEMIK MUAMER-EF.

Ne smijemo pitati. Bože Svevišnji, zašto si nam muftiju Muamera pozvao Sebi u najbolje doba njegovog života kad smo ga najviše trebali da bude s nama ovdje i sada, da širi junački glas o nama i da nas brani od dušmana?

Glas muftije Muamera, Tvog sluge odanog, bio je uvjerljiv za svakoga.

Dušmani su poginjali glavu od poniznosti pred njegovim argumentima, a braća i prijatelji su dizali glavu od ponosa što imaju takvog junaka. Niko mu od nas u tome nije bio ravan.

Ti si, Milostivi, to podario našem Muameru da ima mudrost Hidrovu, da ima čeličnu ruku Davudovu, da ima oštro čulo sluha Sulejmanovo da čuje samoga mrava, da ima britki odvezani jezik Harunov da ga ljudi razumiju, da ima hrabrost Musaovu pred Faraonom, da ima ljubav Isaovu prema svim ljudima dobre volje te da posjeduje miraz, kojeg je Muhammed, alejhisselam, ostavio ulemi da ga čuvaju i prenose svim ljudima koji hoće da razumiju tajne života i smrti.

Milostivi, kroz te osobine, koje si mu darovao, Muamer je bio dâr svima nama. Bio je naš štit od dušmana, mir za našu dušu i sigurnost za našu naciju. Bio je simbol našeg uzdizanja i našeg koračanja naprijed.

Nije ga bilo strah nikoga osim Tebe.

Svjesni smo, Milostivi, da kao što si nam ga darovao Tvojom voljom, Tvojom voljom si ga sada pozvao sebi.

Zato ne smijemo pitati zašto si nam ga uzeo baš sada, jer si nam, Sveznajući, rekao u

Kur'anu Časnom da ima nešto što mi ne volimo, a ono je dobro za nas, kao što ima nešto što mi volimo, a ono je loše za nas. Jer Ti, Bože, znaš, a mi ne znamo, šta je najbolje za nas. Mi ne znamo, osim ono čemu si nas Ti naučio.

A naučio si nas, Sveznajući, da vjerujemo u Tvoj *qadā'* i *qadar*, a to je da znamo i vjerujemo da sve što se događa, događa se prema Tvom neupitnom određenju i prema Tvom preciznom uređenju ovoga ovdje prolaznog *dunjaluka* i onog tamo vječnog svijeta *ahireta*.

Ali, Sveznajući, Ti ne samo da si nam dozvolio, već si nas i obavezao da čitamo i mislimo znakove na putu našeg prolaznog života.

Ti si učinio, Svemogući, da život i smrt Tvog pokornog sluge, muftije Muamera, bude svojevrstan znak da ga čitamo i mislimo kako bismo shvatili tajnu života prije tajne smrti. Jer život je tajna prije nego što je smrt. O smrti mi nemamo ništa reći osim pokornosti Tvom *qadā'* i *qadaru*.

O životu znamo malo, onoliko koliko nam Ti, Milostivi, daruješ znanja iz Tvoje neizmjerne milosti i mudrosti.

Ti si, Svemogući, dopustio svome robu Muameru da nam otkriva svoje tajne prolaznog života koje si mu podario, kao znak, kao putokaz, kao svjetionik na uzburkanom moru dunjaluka, posebno ovdje kod nas na brdovitom Balkanu.

Shvatili smo, stoga, da si nam, Svemogući, povjerio emanet da pričamo o životu Tvog roba Muamera, a ne o njegovoj, po našem računu, preranoj smrti.

Tajnu Muamerove prerane smrti nikad nećemo saznati, ali možemo čitati i misliti znak njegove smrti, znak koji nam se otkriva, a to je da je njegova smrt znakovitija od njegovog života.

Znakovitija je njegova smrt zato što ima smisla da sačuva čistotu njegovog života.

Veliki ljudi odlaze s ovoga prolaznoga svijeta u vječni svijet baš u trenutku kad je njihov život ispunio svoju dunjalučku misiju u čistoti njihove riječi i djela koja živi i poslije njihove smrti.

Tvojom voljom, Milostivi, mogao je bosanski *šehid* Izet Nanić preživjeti kao *gazija*, ali nije zato da bi naše sjećanje na čistotu njegovog šehadeta živjelo vječno

Mogao je, Tvojom voljom, Milostivi, muftija Muamer još biti među nama, ali nije zato što si Ti tako odredio i uredio da ga pozoveš sebi kako bi nas obavezao na sjećanje na čistotu i junaštvo njegova života, kao trajnu vrijednost koja treba da bude prepoznatljivija nego za njegova života.

Obavezuješ nas, Milostivi, povodom smrti tvoga roba muftije Muamera, da čitamo, učimo i mislimo smisao Tvojih riječi u suri *al-Aḥzāb*, ajet 23.:

> *- I Ima među vjernicima ljudi koji su dosljedni u ispunjavanju svojih zavjeta prema Allahu. Ima među njima onih koji su svoj zavjet već ispunili, dok drugi među njima čekaju da ga ispune. To su oni koji ništa ne mijenjaju od zavjeta, niti odustaju od njegovog ispunjenja. Allah nagrađuje iskrenost iskrenih, a kažnjava licemjerne ako hoće ili im oprašta ako hoće. Allah, uistinu, prašta i milostiv je.*

Muftija Muamer je ispunio svoj zavjet Allahu Svevišnjem i pokazao gradu i svijetu kako se to radi - iskreno i hrabro.

Sretna je nacija koja je imala i koja ima takve ljude, za koje se može svjedočiti da su ispunili svoj zavjet Svevišnjem Allahu, kao što je sretna i ona nacija što ima kod sebe onih koji su spremni da ispune svoj zavjet prema Allahu, jer oni koji su spremni ispuniti svoj zavjet prema Allahu spremni su ispuniti i svoj zavjet i prema naciji.

Malo je reći da ćeš mi, Muftija moj, nedostajati kao brat i prijatelj. Ali dosta je ako kažem da sam ponosan što sam te imao za brata i prijatelja.

Vidio sam mojim očima kad su te tvoj sin Usama i brat Muhamed spustili u kabur u bijelim ćefinima u tvom porodičnom mezaru, u tvom selu Orlje.

Ali, još uvijek ne mogu skroz prihvatiti da nećeš više dolaziti u Sarajevo da nastavimo

nacionalni posao kojeg smo zajedno počinjali od Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti (BANU) do Svjetskog bošnjačkog kongresa (SBK) i Bošnjačke nacionalne fondacije (BNF).

Teško će nam biti nastaviti bez tebe, ali nećemo i ne smijemo odustajati jer to je zavjet kojeg smo zajedno položili pred Bogom i svijetom da ćemo ustrajati u radu na podizanju časti i slobode našeg naroda.

Tvoj otac hadži Medija i tvoja majka hadžinca Nurija imaju razlog da budu ponosni što su te imali za svog vrijednog i ponosnog sina.

Tvoja Umejja i Elma mogu biti ponosne što su te imale za svog vjernog muža.

Tvoje kćerke Sedžda, Medžda, Nedžma, Mina i Ajša i tvoji sinovi Usama, Amir i Ahmed imaju razlog da budi ponosni što su te imali za svog brižnog oca.

Tvoja braća Muhamed i Mesud mogu biti ponosni što su te imali za brata koji je hodao po zemlji uzdignutog čela.

Bošnjačka ulema može biti ponosna što te je imala za svog kolegu i muftiju, koji je nosio ahmediju s ponosom i zračio duhovnošću gdje god je pošao.

Sandžak može biti ponosan što je nakon muftije Mehmed-ef. Šemsekadića imao svog muftiju sandžačkog u liku i djelu Muamer-ef. Zukorlića, koji je pronio ime Sandžaka širom svijeta.

Tvoj vjerni nasljednik, muftija Mevlud-ef. Dudić, može biti sretan što će nastaviti da vodi muslimane Bošnjake u Sandžaku istim putem, kojim si ih ti vodio još jače i još sigurnije, ako Bog da.

Tvoj odani saputnik u politici Jahja Ferhatović može biti ponosan što će nastaviti tvoj put u politici, ponosno i hrabro, kao što si mu pokazao i kao što je on dorastao da bude tvoj nasljednik uz Allahovu pomoć i podršku Bošnjaka u Sandžaku.

Bosna ima razlog da bude ponosna što je imala političara Muamera Zukorlića koji se, kao poslanik u parlamentu Srbije, borio kao lav za njenu čast i slobodu.

Muftija moj, ja sam imao čast što sam te imao za brata i prijatelja.

Tvoje preseljenje u vječni svijet - ahiret ne doživljavam kao vječni rastanak, već kao privremeno odsustvo do ponovnog susreta s tobom u Dženetu. Ako Bog da!

Zapravo, Muftija moj, ti ćeš biti prisutan među nama svojim duhom, koji ne umire već samo mijenja mjesto bitisanja, a to mjesto je naš um koji će se sjećati tvojih riječ i naše srce koje će pamtiti tvoju ljubav i brigu za našu vjeru i naciju.

Allahu Milostivi, smiluj se Tvom robu Muameru i reci mu:

> *- O smirena dušo, vrati se svom Gospodaru zadovoljna i On s tobom zadovoljan. Uđi među moje robove uđi u Moj Džennet.* Amin!

Muftija moj, halal olsun - neka ti je halal od mene iz punoga srca i duše![1]

---

[1] **Muamer Zukorlić** je rođen u Tutinu 1970. god. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu. U Konstantini, Alžir, je 1993. god. završio je studij na Islamskom sveučilištu „Al-Amir Abdel-Qadir“, odsjek šerijatsko pravo, a zvanje magistra stekao na sveučilištu Al-Džinan u Tripoliju u Libanu. Doktorske studije završio je na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru. Kada je osnovan Mešihat Islamske zajednice u Sandžaku 1993. god. Zukorlić je izabran za muftiju. Reizabran je za muftiju sandžačkog na izborima 1998. i 2003. god. Izabran je za predsjednika Mešihata Islamske zajednice u Srbiji i glavnog muftiju 2007. god. Bio je osnivač i glavni i odgovorni urednik „Glasa islama“. Jedan je od inicijatora osnivanja Izdavačke kuće „El-Kelimeh“ u Novom Pazaru, mekteba za predškolski i školski uzrast, Agencije za certificiranje halal kvaliteta, Sandžak televizije i radija Refref. Osnivač je i prvi rektor Internacionalnog sveučilišta u Novom Pazaru i prvi dekan Fakulteta za islamske studije u Novom Pazaru. Jedan je od osnivača Bošnjačke akademije nauke i umjetnosti (BANU). Na parlamentarnim izborima 2016. izabran je za narodnog poslanika u Skupštini Republike Srbije. Na ahiret je preselio 2020. god.

ŠAĆIRBEGOVIĆ, DR. NEDŽIB

Ne samo dr. Nedžib, već svi koji su morali emigrirati iz Bosne bilo gdje u svijet pa tako i u Ameriku, osjećali su se kao da su umrli da bi živjeli svoj i život bosanski u Americi, iščekujući da ih se Bosna jednog dana sjeti kao što su se oni nje uvijek sjećali i u snu i na javi.

Gledao sam to svojim očima, i slušao svojim ušima priče o Bosni i Bošnjacima u Čikagu od imama Ćamila Avdića, kadije Seida Karića, intelektualca Beće Tanovića i običnog Bošnjaka Šabana Torle o živoj Bosni u vrijeme kad je Bosna bila u polusnu svoga vlastitog bića.

Dr. Nedžib je živio u Washingtonu i zato se nismo sreli dok sam bio imam u Čikagu, ali smo znali jedan za drugoga. On se, kao uostalom i svi mladomuslimani, u to doba interesirao kakve sam imamske naravi i može li mi se vjerovati. To je za imame u bivšoj Jugoslaviji bio najteži ispit kojeg su polagali pred mladomuslimanima, koji su pratili svaku njihovu riječ na *hutbama, vazovima* i običnim razgovorima na ulici ili u kućama.

Dr. Nedžib nije bio strog, ali je bio od povjerenja onih koji su mu davali ocjenu o mom imamskom radu u Čikagu. Prošao sam na ispitu kad se saznalo da mi je punac mladomusliman Abdulaziz Ahmedbegović sa Sokola kod Gračanice, neka mu se Milostivi Allah smiluje. Nije bilo zamislivo da mladomusliman uda kćerku za imama ako nije prošao njihovu provjeru. To jeste da je na liniji ispravnog puta.

Osobno, nisam bio ni svjestan toga sve dok nije bilo pitanje moje moralne i političke podobnosti za izbor naibu-reisa a potom i reisul-uleme. Iz sadašnje perspektive, nakon svega što sam vidio, čuo i proživio, mislim da je to bilo ispravno i sretan sam ne samo što sam položio taj ispit, već zato što su bile takve ličnosti u našem narodu, poput mladomuslimana, koji su vodili brigu ko je ko u našem narodi i kome se može povjeriti emanet od najviše moralne i političke vrijednosti. Voli bih da to pravilo važi i danas.

Od tih izuzetnih ličnosti, čuvara morala i politike u Bošnjaka, zvanih Mladi muslimani, čije ime Xavijeru Bougareliju smeta kao naziv ulice u Sarajevu, nedavno je preselio Ismet

Kasumagić i evo sada Nedžib Šaćirbegović. Među živima od njih je prof. Omer Nakičević, neka mu Allah dadne zdravlje i još dugo da nam živi, ako Bog da.

Ali, kao što vidimo ta generacija, koja je na svojim leđima iznijela čast, slobodu i ponos Bošnjaka muslimana ne samo u Bosni, već na Balkanu, polahko se gasi. Zato sam mislio da je preseljenje dr. Nedžiba Šaćirbeja na ahiret trebao biti nepropustan povod za mladomuslimanske potomke da organiziraju sjećanje (komemoraciju) na njihove očeve i djedove, kao pouka i poruka za buduće naraštaje.

Dakako, to je bila dužnost prvoga reda SDA, da održi povijesno slovo ne samo o dr. Nedžibu Šaćirbegoviću, već i o cjelokupnoj generacije Mladih muslimana, na čelu s Alijom Izetbegovićem, kao omaž za njihovu povijesnu ulogu u očuvanja, razvijanju i prezentiranju bošnjačkog/bosanskog moralnog i političkog svjetonazora u okviru islamske duhovne misli i bosanske kulturne prakse.

Kao što rekoh, Đorđe Balašević je zaslužio da mu se oda priznanje u Sarajevu, ali ni dr. Nedžib Šaćirbegović nije nezaslužan da se isprati na ahiret s visokim počastima ne kroz muziku i pjesmu, već kroz riječ i misao koja nije ništa manje mudra od mudrosti Balaševića, a uz to je još iz srca koje je čeznulo i na kraju dočekalo da ga se Bosna sjeti kad joj je bilo najpotrebnije da ju se brani u Washingtonu zajedno sa njegovim sinom Muhamedom, koji je, zasigurno, jedan od najzaslužnijih potomaka Mladih muslimana, koji se našao u pravo vrijeme na pravom mjestu u borbi za bosanski ponos i slobodu. Taj bosanski ponos i tu bosansku slobodu dr. Nedžib je na najbolji način prenio na svog sina Muhameda i zato ga se s pravom može nazvati „doajenom bosanskog ponosa i slobode".

Pored mog općeg omaža, kojeg posvećujem dr. Nedžibu Šaćirbegoviću, imam potrebu da spomenem jednu osobnu anegdotu s njim. Naime, Alija rahmetli je bio u stalnom kontaktu s dr. Nedžibom koji mu je prenosio važne vijesti i informacije, a nekada bi mu nudio svoje preporuke kako da se prezentira bosanska stvar u Washingtonu, gdje je dr. Nedžib uživao visoki ugled.

Naravno, kad god sam odlazio u Washington u svojstvu reisul-uleme, kontaktirao sam dr. Nedžiba i, ako je bilo vremena, posjetio bih ga kod kuće. U jednom od mojih posjeta UN-u,

u Nju Jorku, na konferenciju o religijskom dijalogu bio je pozvan i dr. Nedžib. Na kraju konferencije, u prisustvu Kofija Anana, predstavnici religija su, kao završnu riječ, čitali ili učili molitvu, dovu za mir u svijetu. Muslimanska delegacija je mene zadužila da u njihovo ime proučim muslimansku dovu. Nisam imao gotovu *dovu*, već sam je napisao na licu mjesta u UN-u na engleskom, koju ovdje donosim na bosanskom:

Allahu Svemogući,

Ako pogriješimo,
Podari nam snagu Ademovog, a.s. pokajanja.

Ako nas zamrači krivovjerje,
Osvjetli nam put Ibrahimovim, a.s. pravovjerjem.

Ako nas zadesi nesreća,
Pouči nas Nuhovoj, a.s. lađi spasa.

Ako nas uhvati strah od silnika,
Osposobi nas Musaovom, a.s. hrabrošću.

Ako nam se ponudi mržnja,
Spasi nas Isaovom, a.s. ljubavlju.

Ako budemo protjerani iz domova naših,
Osnaži nas Muhamedovom, a.s. željom za povratkom domovima našim! Amin!
(Ovu *dovu* sam nakon toga svaki puta učio na kolektivnoj dženazi u Potočarima).

Ova *dova* je prihvaćena i pohvaljena od svih. Sjećam se, njujorški rabin Arthur Schneier, koji je 2012. god. održao zapažen govor na dženazi u Potočarima, zatražio je da mu dam tekst ove moje *dove*.

Naravno, meni je bilo najvažnije da je dr. Nedžib bio zadovoljan. Nije me pohvalio izravno jer Mladi muslimani nisu bili džometli u pohvalama, bojeći se da ne pogriješe što bi neki mogli kasnije zloupotrijebiti. Ali je svoj utisak o mom nastupu pred Kofi Ananom prenio Aliji, rekavši mu: „Reis nam je osvjetlao obraz u Nju Jorku“.

Po povratku u Sarajevu, predsjednik Alija mi je prenio poruku dr. Nedžiba s izrazom ponosa. To je, vjerovatno, bila prva i jedina pohvala koju sam dobio od predsjednika Alije, jer stara generacija je bila škrta u pohvalama, ponekad zato što nisu imali povjerenja u uspjeh mlađih, a ponekad iz straha da se mlađi ne uzoholi.

Dakako, bio sam sretan i ponosan na priznanje od obojice. Čini mi se da je od tada odnos predsjednika Alije prema meni bio drugačiji. Naime, u percepciji muslimanskih intelektualaca izvan Islamske zajednice, među koje ubrajam Aliju kao jednog od najvećih, bosanske hodže nisu bili na visokoj intelektualnoj razini, kao što su bili bosanski fratri, recimo. Zato su oni imali izvjesnu dozu straha ili treme kako će ih hodže predstaviti svijetu. Rahmetli Nedžib Šaćirbegović je iz Nju Jorka poslao poruku svom bratu po duhovnoj sudbini i prijatelju po bosanskoj politici da nema razloga za strah od bosanskog reisul-uleme, koji im je, eto, osvjetlao obraz pred svijetom.

Ako nizašto, a mnogo je razloga za to, pišem ovaj omaž doajenu bosanskog ponosa i slobode, velikom čovjeku dr. Nedžibu Šaćirbegoviću koji bijaše „umro“ u Bosni da bi živio za Bosnu u Americi i da bi dočekao da ga se Bosna sjeti još za života, zato da bi ga se sjećali - ne baš kao Đorđa Balaševića - bosanski potomci dok je na ispitu pred Allahom Svevišnjim, kojeg molimo da ga uvede u Svoj Džennet, zadovoljan s njim i on zadovoljan s Allahom.

Nadam se da Bakirova SDA ima nešto duše i srca od Mladih muslimana pa da organizira sjećanje na dr. Nedžiba Šaćirbegovića, gdje bi se njegov sin Muhamed virtualno javio da kroz njega osjetimo miris duše njegovog oca a našeg životnog i sudbinskog uzora.

Ako Bakir ne bude imao vremena, nadam se da će to učiniti gradonačelnik Sarajeva Abdulah Skaka, koji, također, ima dosta razloga da okupi Bošnjake u Vijećnici da se sjete svojih ponosnih i slobodnih predaka, poput Ismeta Kasumagića i dr. Nedžiba Šaćirbegovića.

Allahu Svemogući, osnaži potomke „Mladih muslimana“ da nastave put islamskog ponosa i bosanske slobode, put kojeg su utrli njihovi vrijedni i hrabri preci „Mladi muslimani“ po cijenu vlastitog života! Amin!

Allahu Sveznajući, pouči nas kako da cijenimo i poštujemo one koji su prije nas voljeli islam i borili se za Bosnu!

Allahu Milostivi, omili nam sjećanje na moralne uzore u našem narodu! Amin!

Učim *dovu* sestri dr. Nedžiba Šaćirbegovića, Almasi, da joj Allah podari *sabur* a njezinom bratu Džennet! Amin![2]

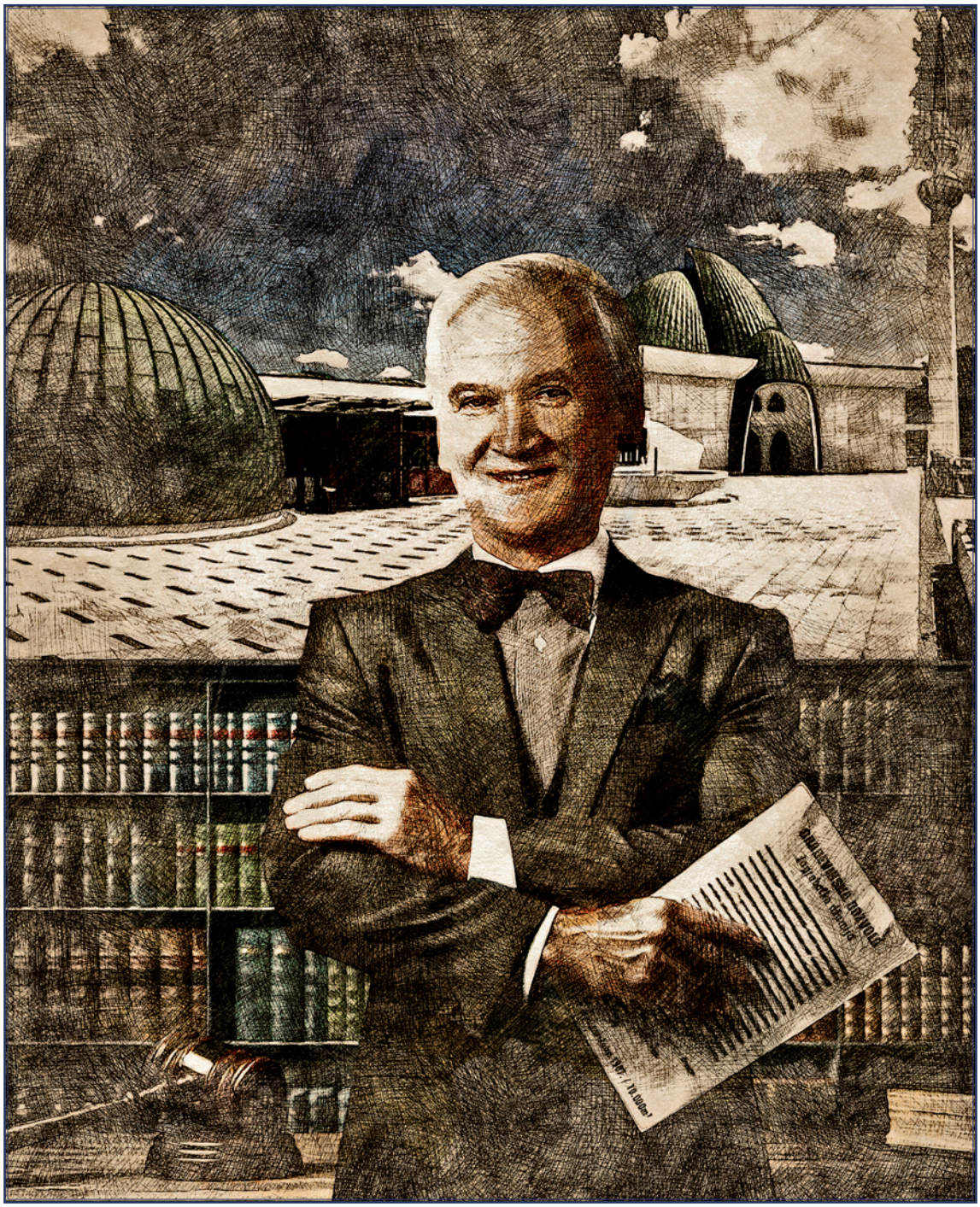
[2] **Dr. Nedžib Šaćirbegović** je rođen u Travniku 1926. godine, ali se sa familijom preselio u Sarajevo 1935., gdje je završio Prvu mušku gimnaziju, a kao petnaestogodišnjak postao je član antifašističke, antikomunističke muslimanske grupe "Mladih Muslimana" (1942.), a 1944. se oženio kolegicom aktivistkinjom Azizom Alajbegović. Dr. Šaćirbegović je bio prijatelj Alije Izetbegovića, zajedno su studirali, radili na mnogim projektima, a zajedno su i uhapšeni 15. juna 1946. godine kao članovi organizacije "Mladi muslimani".

Prije odlaska za Ameriku a nakon odslužene kazne, odlazi sa suprugom Azizom iz Sarajeva u Zagreb gdje studiraju i završavaju Medicinski fakultet 1955. godine. Nakon nekoliko godina rada kao ljekari u Travniku i Sarajevu, a pod pritiskom tadašnjih vlasti napuštaju Jugoslaviju 1963. i postaju disidenti. Nakon kraćeg boravka u Turskoj i Libiji emigriraju u Ameriku (1967.), gdje su proveli ostatak života i ostvarili „američki san", te postali uspješni i imućni ljudi.

Na kratko se vratio u Bosnu i Hercegovinu tek 1991. kada je osnovana Stranka demokratske akcije, a imao značajnu ulogu u osamostaljenju Bosne i Hercegovine. Naime, nakon prvih demokratskih izbora pomagao je Bošnjacima u odbrani, a kasnije i u obnovi države. Kao lični predstavnik Izetbegovića, a nešto kasnije kao imenovani ambasador (1994-2006) bio je zadužen za otvaranje kanala između Sarajeva i Washingtona. Lobirao je kod tadašnjeg senatora Joea Bidena iz Delawarea, senatora Kanzasa Boba Dolea, senatora Virdžinije Johna Warnera, njujorškog senatora Alphonsa D'Amata, predstavnika Kongresa kao što su Steny Hoyer iz Marylanda i Louise Slaughter iz New Yorka, te ključne administracije i međunarodnih zvaničnika, kao što su Cyrus Vance, Brent Scowcroft, Richard Pearle i Boutros Boutros-Ghali. Po penzionisanju 2006. nastavio je predstavljati Bosnu u Washington DC-u, u Ujedinjenim nacijama u New Yorku i inostranstvu na konferencijama ekonomske obnove i mirovne obnove učešćem u Organizaciji za sigurnost i saradnju u Evropi, Svjetskoj banci, te Organizaciji Islamske konferencije (sada Organizacija islamske saradnje). Kao politički aktivista i jedan od osnivača SDA, a kasnije i kao uspješan poslovni čovjek, Šaćirbegović je dao snažan doprinos emancipaciji političkog identiteta Bošnjaka, nezavisnosti i odbrani Bosne i Hercegovine od agresije.

Dr. Nedžib je otac Muhameda Šaćirbegovića (Sacirbey), bivšeg ministra vanjskih poslova Republike Bosne i Hercegovine.

Na ahiret je preselio 23. februara 2021. na Key Westu, u kući svog sina Muhameda u 94 godini, a ukopan je prema islamskim običajima na Floridi.

ŠABIĆ, HADŽI SALIM

S rahmetli hadži Salimom Šabićem upoznao sam se 1981. god. u Gračanici na tevhidu njegovoj majci Hasibi-hanumi, koja je s hafizom Muhamedom Šabićem rodila jedanaestero djece, od kojih je osmero preživjelo: Sejdo, Tajib, Adem, Ahmet, Selveta, Zineta, Salim i Hilmija. Kao sedmo dijete hafiza Muhameda, imućnog zemljoposjednika i uglednog alima, koji je dva svoja sina odškolovao u Behram-begovoj medresi u Tuzli, Salim je odrastao u okrilju snažne islamske tradicije Bošnjaka, što je imalo jakog utjecaje na formiranje njegove duhovne i svjetovne ličnosti.

Godine 1959. h. Salim iz Gračanice odlazi u Zagreb na usavršavanje krojačkog zanata, gdje ostaje živjeti i djelovati sve do svoje smrti. Salim je zavolio Zagreb, ali je i Zagreb volio Salima. Visok rastom i lijep stasom, Salim je svojom pojavom plijenio ljude oko sebe. Salim je bio pravi gospodin, otvorenog srca i plemenite duše. Volio je ljude. Radovao se uspjesima mladih. Njegov modni salon usred Zagreba, u Ilici, bio je mjesto okupljanja i konsultacija ljudi iz svijeta politike, ekonomije, kulture, umjetnosti, vjere... Salim nije nikoga ostavljao ravnodušnim bistrinom svoga uma i širinom svoje duše. Često je bio u ulozi mirovnjaka među visokim političkim dužnosnicima grada Zagreba i Hrvatske. Salimov šarm i moralna dosljednost su podigli ugled Islamskoj zajednici i općenito islamu i muslimanima u Hrvatskoj. Uvažavajući svačiji pojedinačni doprinos, ali Zagrebačka džamija je djelo rahmetli h. Salima Šabića, idejno i sadržajno. Jednostavno, h. Salim Šabić je bio čovjek od ideje i akcije.

Imao sam sreću što sam se s njim upoznao i s ponosom ističem da je on promijenio moj život i naučio me životnim stvarima o kojima se ne može naučiti iz knjiga, već iz životnog iskustva čovjeka kakav je bio h. Salim Šabić.

Još uvijek azharovski svjež na tevhidu Hasibi-hanumi, gdje su bile uglavnom žene iz uglednih begovskih i aginskih garačaničkih porodica, govorio sam vrlo sugestivno o potrebi čuvanja islamske tradicije kroz islamski odgoj djece u porodici i mektebu. Pozvao sam žene da mi pomognu u organiziranju vjerske obuke u gračaničkim džamijama te da prate rad Islamske zajednice i uključe se u program vjerske obuke za odrasle, posebno za žene, s kojima sam bio počeo učenje Kur'ana u Bijeloj džamiji. Iz tadašnjeg Salimovog zagrebačkog iskustva i njegovog poznavanja prilika u Bosni i Hercegovini za vrijeme komunističke vlasti, moj govor na tevhidu njegove majke bio je svjež i drugačiji od uobičajenih govora. Odmah nakon tevhida h. Salim mi se predstavio, upoznao me sa svojim sinovima Harisom i Mirzom, pohvalio moj govor i informirao me o akciji izgradnje džamije u Zagrebu, kao projekta cijele Islamske zajednice u tadašnjoj Jugoslaviji. Svidivši mu se melodija mog glas, ponudio mi je da dođem u Zagreb i da u Jugotonu, najvećem studiju za izradu gramofonskih ploča u bivšoj Jugoslaviji, snimim kur'ansku suru Jasin na kasetu, kao moj prilog za izgradnju Zagrebačke džamije. S radošću sam prihvatio ponudu i ubrzo otišao u Zagreb i u Jugotonu snimio Jasin i kratka sureta na kasetu. Od tada pa sve do njegove smrti 2001. god. bio sam vezan za h. Salima Šabića, kao za najrođenijeg. Nagovarao me da dođem u Zagreb, kao drugi imam Ševko-ef. Omerbašiću, ali u međuvremenu mi se ukazala prilika za odlazak u Čikago. Nije mu bilo posve drago što sam izabrao Čikago umjesto Zagreba, ali me obavezao da se nakon Čikaga, za tri-četiri godine, obavezno vratim u Zagreb, jer će do tada i Zagrebačka džamija biti završena a moja čikaška diploma bit će dobrodošla za ambiciozni vjerski i kulturni program Islamske zajednice u Zagrebu.

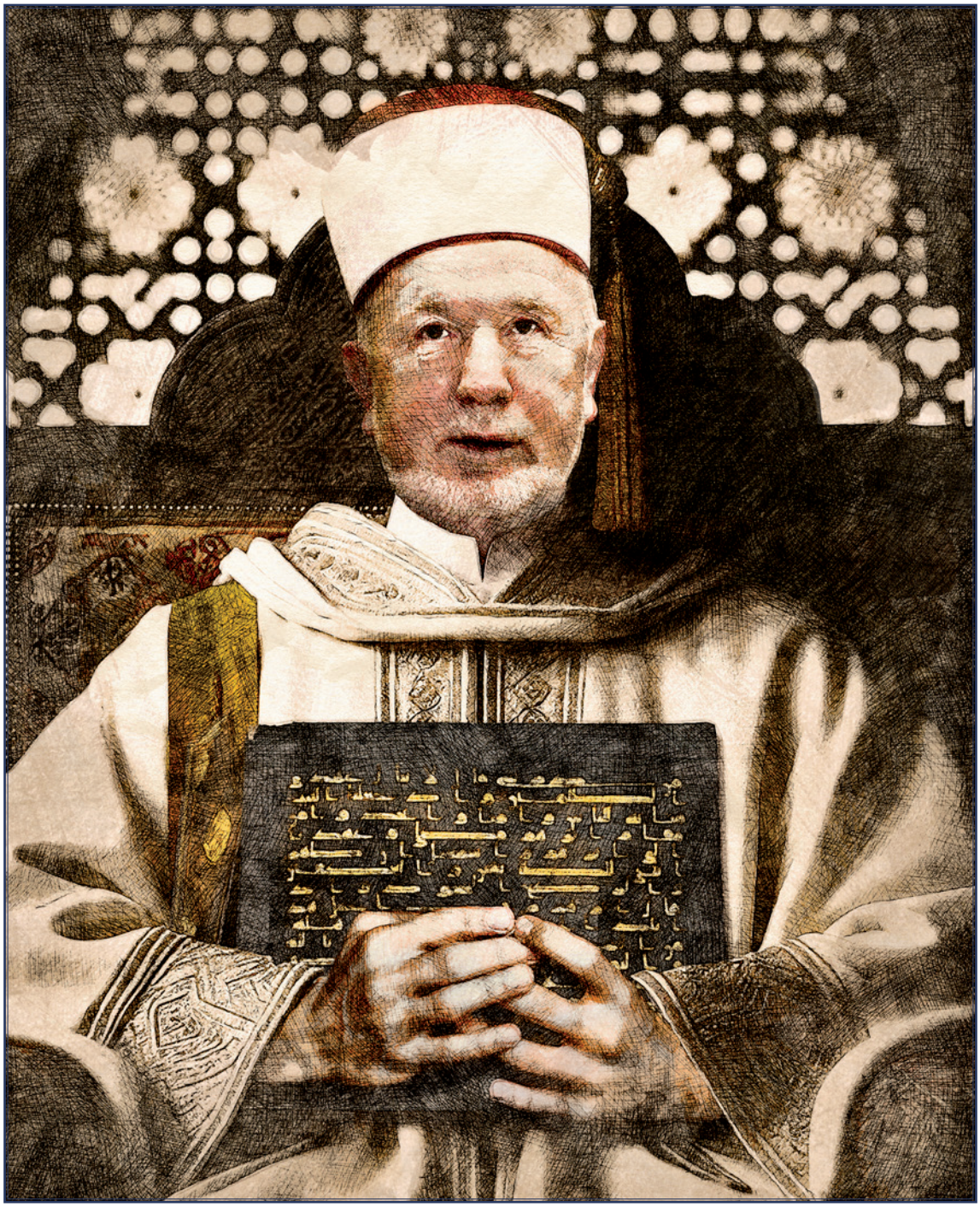
Kako je dogovoreno tako je i urađeno. Ne umanjujući nostalgiju za roditeljima i rodbinom, iz Čikaga sam se s porodicom vratio u Zagreb 1986. god. najviše zahvaljujući h. Salimu Šabiću, koji me stalno podsjećao na obaveze prema Islamskoj zajednici u domovini. Unatoč lukrativnoj ponudi da prihvatim mjesto asistenta mom profesoru Fazlur Rahmanu na Čikaškom univerzitetu i unatoč mom vrlo dobrom položaju u Islamskom kulturnom centru

u Nortbruku (Northbrook), Azra i ja odlučili smo da ispunimo obećanje dato h. Salimu Šabiću koji je govorio: „Ja znam da moja Gračanka, Azra, neće izdati i da će se vratiti, ako Bog da“. Na taj način h. Salim je znao da ljude veže za sebe i za opće dobro našeg naroda. Povratak u Zagreb nam je bio drag, ali ne skroz prijatan kad smo se suočili sa odlaganjem otvaranja džamije i našeg useljenja u džamijski stan. Opet je h. Salim bio tu da nadoknadi nedostatke i da svojom vedrinom čovjeku olakša sve izazove. H. Salim je dnevno trošio više vremena na tuđe probleme, često na račun svog zdravlja, nego na svoje vlastite probleme kojih je imao kao i svaki čovjek. Najvjerovatnije zbog toga je dobio bolest štitnjače i, po našem računu, ali Bog najbolje zna, rano preselio na ahiret, u 64. godini života.

Rahmetli h. Salim Šabić je na mene ostavio snažan utjecaj i lijep osjećaj kad god razmišljam o njemu i njegovom djelu za opće dobro Bošnjaka. Iz zahvalnosti što me je uveo u svijet plemenitih ljudi koji nisu žalili sebe za dobrobit drugih, posvećujem ovaj omaž h. Salimu Šabiću u povodu preseljenja na ahiret moga punca Abdulaziza Zije Ahmedbegovića. Obojicu njih držim u svom srcu s ljubavlju i zahvalnošću za sve što su učinili da mi život bude ljepši i da mi posao imama, hatiba, muallima i reisul-uleme u Bošnjaka bude lakši

Neka im Allah podari lijepi Džennet a njihovoj djeci, unucima, rodbini i prijateljima ponos što su imali takvog oca, djeda, rođaka i prijatelja.[▾3]

[▾3] **Salim Šabić** rođen je 1936. u Gračanici, u kući hafiza Muhamed-bega Šabića. Radni vijek proveo je u Zagrebu. Bio je modni kreator i uspješni poduzetnik, predsjednik Udruženja obrtnika Zagreba, saborski zastupnik u Saboru Hrvatske, delegat u Saveznoj skupštini SFRJ, član i predsjednik Odbora Islamske zajednice Zagreb, predsjednik Sabora Islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije, predsjednik odbora za gradnju Islamskog centra – džamije u Zagrebu, predsjednik Sabora Islamske zajednice SFR Jugoslavije; jedan od osnivača SDA BiH i osnivač SDA Hrvatske, potpredsjednik Međunarodne organizacije za pomoć muslimanima Bosne, inicijator i podrška radu Kulturnog udruženja Preporod, dobrotvornog društva Merhamet, nepokolebljivi borac za suverenitet Bosne i Hercegovine i odbranu od agresije. Ostavio je neizbrisiv trag u Islamskoj zajednici, posebno je dao nemjerljiv doprinos izgradnji Zagrebačke džamije čija je izgradnja bila san, želja i potreba generacija muslimana Zagreba i Hrvatske. Učestvovao je u pokretanju i organiziranju takmičenja učača Kur'ana, međunarodnih naučnih simpozija, izdavačke djelatnosti, vjerske pouke, stalne tribine za građanstvo, druženja mladih, Medrese „Dr. Ahmed Smajlović“. Cjelina ličnosti i osebujnosti Salima Šabića mogu se sagledati samo kroz višedimenzionalnu uključenost u vjerske, ekonomske, kulturne i političke tokove lokalnog i regionalnog karaktera. Gradio je mostove saradnje među ljudima i institucijama. Preselio je na ahiret 2001. godine.

SPAHIĆ, HADŽI HAFIZ ISMET-EFENDIJA
NAIBU – REIS U BOŠNJAKA

Jutros u subotu 7. džumadel-ewwela 1446. hidžretske godine, 9. novembra 2024. miladske, u 84. godini života preselio je iz Nasuta u Melekut hafiz hadži Ismet-efendija Spahić, naibu-reis u Bošnjaka.

(Molim medije i sve druge da ne govore i ne pišu „bivši zamjenik reisul-uleme“. Njega će i meleki u Melekutu zvati časnim imenom naibu-reis, jer to mu priliči uvijek i na svakom mjestu ovdje u Nasutu i tamo u Melekutu).

Vijest mi je saopćio njegov dobri i lijepi sin Muhsin. Znao sam da je moj naibu-reis bio oslabio fizički, ali duhovno i mentalni bio je jak. Nisam želio, ali tu vijest sam očekivao. Sinoć sam sanjao lik insana okrenut licem prema meni, nasmijan, mašući rukom je odlazio bezglasno. Znam sada bio je to Hafizov lik i bezglasni, čisti i smireni duh koji se vratio svom Gospodaru zadovoljan s njim i on zadovoljan s Njim.

Muhsinov glas u suzama objasnio mi je moj sinoćnji san. Ne znam objasniti, ali znam da sam u trenutku osjetio da mi je otkinuto ono moje „Ti“ što sam ga imao u njegovom i ono njegovo „Ti“ što sam ga ja imao u mojoj duši. Na um su mi pale riječi hazreti Ebu Bekra, koji je rekao za hazreti Omera: „On je on, ali on je i Ja“ („Huwa, illā annahū ana“).

Da, to hoću da vam kažem – naše dvije duše su bile i ostale spojene u jedan unutarnji duh i u jedan vanjski stožer, kojeg Bošnjaci – muslimani iz milja ili iz straha zovu Reizululema. Uvjetovale su taj spoj okolnosti rata i mira u Bosni, ali mnogo više je bilo do onoga što su naše duše imale i nosile u sebi – imale su podudarni karakter, koji je kod mog naibu-reisa bio mnogo izrazitiji od moga, a ogledao se na uzoru velikih duhovnih ličnosti u povijesti, ličnosti od kojih su neke pojedinačno bile ummet.

To je karakteristika onih nacija čiji pojedinci mogu biti ummet, ali njihova nacija „ne umije“ biti nacija u punom smislu te riječi. Jedna od takvih nacija pod ovim nebom je nacija Bošnjaka; a jedan pojedinac u Bošnjaka koji je bio i ostao ummet – poput Ibrahima alejhisselama – bio je i ostao naibu-reis hadži hafiz Ismet-ef. Spahić.

Hafiz Ismet Spahić nije bio izravni Allahov vjerovjesnik, već je bio čovjek sa poli-karakterom – višeznačnim duhovnim osobinama hiero-povijesnih osoba, Allahovih miljenika. Imao je Ademovu poniznost u traženju oprosta od grijeha; imao je Nuhovu nadarenost i odvažnost da gradi lađu spasa za svoj narod makar su mu se smijali maloumnici u vrijeme popularnog ateizma; imao je Ibrahimovu radoznalost da mu Svevišnji Stvoritelj pokaže kako mrtve oživljava ne zato što nije vjerovao u Njegovu moć, već zato što je želio da poveća snagu svoga imana; imao je moj naibu-reis hadži hafiz Ismet-ef. Spahić mudrost Hidra u što su se mogli uvjeriti svi oni koji su se kretali s njim na daleki i trnoviti put do cilja, jer su spoznali da je hafiz Ismet poput Hidra tražio od saputnika da ga ništa ne pitaju dok ne stignu do željenog cilja gdje će im sve objasniti; imao je hafiz Ismet prepoznatljivi karakter Musaove hrabrosti, jer su u njegovim očima faraoni njegova vremena bili manji od makova zrna kada im je rušio mit o njihovom najvišem lažnom bogu; imao je hafiz Ismet onu Isaovu ljubav koja je brisala svaku mržnju i odbacivala svaku osvetu osim prema onima koji su genocidom vršili osvetu prema njegovom nevinom narodu; imao je junak junaka bosanskih, hafiz Ismet Spahić, Ejubov sabur i hazreti Husejnovo srce da izdrži bol i da preživi bosansku Kerbelu kada su mu krvnici ubili dragu suprugu, voljene kćeri i neprežaljenu unuku. Imao je naibu-reis hadži hafiz Ismet-ef. Spahić Muhammedovu, alejhisselam, karizmu koja nije nikoga ostavljala ravnodušnim dok je s minbera Gazi Husrev-begove džamije dizao svoj gromoglasni glas protiv zuluma domaćeg i stranog; dok se borio za slobodu vjere, morala i ljudske savjesti u svako vrijeme nevjere, nemorala i lažne savjesti; dok je upozoravao na pogubnost popularnog ateizma, kao i na popularnost lažnog teizma bez iskrene vjere i dosljednog morala.

Zato, dragi moji Bošnjaci, ma gdje bili, kad vas budu pitali koja je to osoba koja vam je uzor i dika u vjeri i moralu, kažite im slobodno i ponosno – to je naš naibu-reis hadži hafiz Ismet-ef. Spahić, iz Puhovca kod Zenice, svjetlo duše naše Bosne ponosne, dika naše nacije prkosne i stožer naše slobodne, nezavisne i suverene države bosanske.
A ako vas budu pitali, a ko je taj hadži hafiz Ismet-ef. Spahić, kažite im glasno i jasno – to je

bosanski insan. On je bosanski duhovni vitez koji je u svojoj duši nosio Ademovu skrušenost, Nuhovu odvažnost, Ibrahimovu radoznalost, Hidrovu mudrost, Musaovu hrabrost, Isaovu ljubav, Ejubovu strpljivost, hazreti Husejnovu izdržljivost, Muhammedovu, alejhisselam, vizionarsku providnost i svjetsku civilizacijsku prodornost, i k tome još baštinio je duhovni miraz Gazi Husrev-bega veličanstvenog, Hasana Kafije učenost, Husejna Đoze dosjetljivost, Alije Izetbegovića državotvornost te krv šehidsku onih što na Kovačima svjedoče cijelome svijetu da je Bosna bila i bit će zauvijek onih koji su dali i koji su spremni uvijek dati svoju krv za njenu slobodu i suverenost do Sudnjega dana.

Hafize moj, nedostajat ćeš mi, ali sretan sam što je moj život bio dio tvoga „Ti" i što si mi dopustio da i tvoj život bude dio moga „Ti", jer ne znam da li će se ikad više ponoviti u našoj Bosni da se dva tijela spoje u jednu dušu, koja je jednako disala za vjeru - islam i jedno srce, koje je jednako voljelo jednu zemlju – Bosnu, ali znam da dok ispraćamo tvoju dušu iz Nasuta u Melekut pred Tvoga Gospodara, duše Bošnjaka ma gdje bile i dalje će osjećati to duhovno jedinstvo kojem si ih ti učio.

Neka su ti oprošteni svi grijesi od Milostivog Allaha kojem se ti vraćaš s imanom i islamom! Amin!

A našem dragom Muhsinu, sinu tvome, i našoj dragoj Amini, kćerki tvojoj, tvome zetu, snahi i unučadima: Davudu, Harunu i Ishaku neka Milostivi Allah podari sabur i silwan – utjehu što su imali takvog oca, djeda, punca i svekra. Amin![4]

▾[4] **Hafiz Ismet-efendija Spahić** rođen je u Puhovcu kod Zenice 1940. god. Pohađao je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, u kojoj je završio osam razreda. Osmi razred medrese završio je školske 1958/59. godine. Nakon završene medrese upisao je Ekonomski fakultet u Ljubljani, a školovanje je nastavio na Sveučilištu u Zagrebu, na kojem je kao redovan student 22. juna 1962. godine položio sve propisane ispite sveučilišne nastave prvog stupnja, čime je stekao višu stručnu spremu. Pored Ljubljane i Zagreba, školovao se i u Beogradu, gdje je završio drugi stepen na Ekonomskom fakultetu 1964. god. Početkom agresije na BiH 1992. godine od agresorske granate poginule su tri kćerke Ismet-efendije i to: Mahira, Almasa i Meliha, te Melihina kćerka Esma. Iste godine na ahiret mu je preselila i supruga Hasnija. Poslije smrti supruge Hasnije Ismet-efendija oženio se drugi put 1993. godine s Alemom Ramović, te su zaimali sina Muhsina (rođ. 1995). U tri mandata vršio je funkciju zamjenika reisul-uleme Islamske zajednice u Bosne i Hercegovine. Prvi put je postavljen za v. d. zamjenika reisul-uleme od 1993. do 1998. Drugi put je izabran na sedmogodišnji mandat za zamjenika reisul-uleme 19. novembra 1998., a treći put 25. septembra 2005. god., također na sedmogodišnji mandat.

Oproštajni govor

Harem Gazi Husrev-begove džamije, ponedjeljak, 9. džumade-l-ewwel 1446. hidžretske,
11. novembra 2024. miladske godine

بسم الله الرحمن الرحيم

قال الله سبحانه وتعالي: تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ على كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا، وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ.

وقال تعالي: كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ، ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ.

وقال تعالي: يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ، ارْجِعِي إِلى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً، فَادْخُلِي فِي عِبَادِي، وَادْخُلِي جَنَّتِي.

Rađali su se, živjeli i umirali u Bosni od Drine studene do Une tirkizne, i od Save plovne do Neretve zelene hiljadama/tisućama godina ljudi od nama i merdana, od džana i mejdana, od mertebe i mehćeme, od hikmeta i ibreta.

I hodali su, prkosni od sna, ovom Bosnom uzduž i poprijeko bez straha i bez srama, ljudi ponosni i slavni „u svojoj vjeri, na svojoj zemlji“, od meraka što su rođeni ovdje i što im je ovdje zakopano sjeme.

Ismet-efendija je obavljao i dužnost vršioca dužnosti direktora Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu od 10. septembra 1998. do 16. marta 1999. god. Radove je objavljivao u „Preporodu“ i u drugim islamskim listovima i časopisima. Autor je knjige *Hutbe*, izadate 2000. Hadž je obavio 21 put, a prvi put 1969. god. Na ahiret je preselio u novembru 2024. god..

Jedan od njih je čovjek od dina i imana, od ahlaka i mekama, kojeg danas ispraćamo iz Nasuta u Melekut i kažemo gradu i svijetu:

- Sjetite se hafiza Ismeta, on je bio iskren ;
- Sjetite se, on je bio ummet skrušeni, Allahu Svevišnjem rob pokorni, nije bio mušrik, bio je zahvalan na nimetima, Allah ga je zato izabrao i uputio na pravi put;
- Sjetite se hafiza Ismeta, on je ispunjavao obećanje; bio je istinski odan brat i prijatelj; bio je, po uzoru na vjerovjesnika Muhammeda alejhisselam, na visokom stupnju morala.
- Sjetite se hafiza Ismeta, bio je insan s dušom i srcem, bio je insan otvorenog uma i široke ruke, bio je insan od utjehe uplakanom i poticaj hrabrom.

Niko kao hafiz Ismet nije znao transcendentalnu istinu prevesti u imanentnu stvarnost ljudskog života na zemlji. Niko kao on nije imao riječ koja je ubadala u damar kako bi iz čovjeka iscijedio zlu krv.

Nije bio derviš, ali volio se družiti s dervišima; nije bio muhaddis, ali je znao i slijedio hadis u svakodnevnoj praksi. Bio je hafiz jer je volio Kur'an, bio je muhaffiz jer je volio misiju učitelja, bio je odgajatelj jer je brinuo o vjeri i moralu svog naroda, bio je staratelj jer je volio softe u medresi koji su ga voljeli kao svog oca zato što im je bio dostupan da sasluša njihove probleme.

Hafiz Ismet je bio na vrhu naše zajednice, ali je živio realnost običnog čovjeka gdje su korijeni njene zrelosti i smjelosti na putu imana i islama.

Nije bio političar, ali je razumio politiku; nije bio vlast, ali ju je pratio i bio joj kamen u cipeli.

> Dragi moji, ako vas upitaju: ko vam je Kur'anom uvećav'o iman, recite mu hafiz Ismet!
> Ako vas upitaju: ko vam je sunnetom omilio islam, recite mu hafiz Ismet!
> Ako vas upitaju: ko vam je hutbom omilio ahlak, recite mu hafiz Ismet!
> Ako vas upitaju: ko vam je duh Božanski osvjetljavao, recite mu hafiz Ismet!
> Ako vas upitaju: ko vam je dušu blažio, recite mu hafiz Ismet!
> Ako vas upitaju: ko vam je srce mekšao, recite mu hafiz Ismet!
> Ako vas upitaju: ko vam je um oštrio, recite mu hafiz Ismet!
> Ako vas upitaju: ko vam je izzet snažio, recite mu hafiz Ismet!
> Ako vas upitaju: ko vas je učio da volite Bosnu, recite mu hafiz Ismet!
> Ako vas upitaju: ko vam je ostavio emanet da se za Bosnu borite imanom i džanom, recite mu hafiz Ismet!

> Nije to sve, ali jest dovoljno da nam ostane u pameti da smrt nije kraj, već drugi početak s duhovnim bićima u vječnom i bezglasnom Melekutu, pa tako ni Hafizova smrt nije kraj njegove uzoritosti za nas u vjeri i moralu, jer nam je ostavio svoje besmrtne i nesebične riječi koje treba da pamtimo: „Allah mene kuša, pa evo, Hafize, vidi kako je dati krv šehida".

Hafize moj, nedostajat ćeš mi, ali sretan sam što je moj život bio dio tvoga „Ti" i što si mi dopustio da i tvoj život bude dio moga „Ti", jer ne znam da li će se ikad više ponoviti u našoj Bosni da se dva tijela spoje u jednu dušu, koja je jednako disala za vjeru - islam i jedno srce, koje je jednako voljelo jednu zemlju – Bosnu, ali znam da dok ispraćamo tvoju dušu iz Nasuta u Melekut pred Tvoga Gospodara, duše Bošnjaka ma gdje bile i dalje će osjećati to duhovno jedinstvo kojem si ih ti učio.

Neka su ti oprošteni svi grijesi od Milostivog Allaha, kojem se ti vraćaš s imanom i islamom! Amin!

A našem dragom Muhsinu, sinu tvome, i našoj dragoj Amini, kćerki tvojoj, tvom zetu Harisu, tvojoj snahi Zehri te unučadima: Davudu, Harunu i Ishaku neka Milostivi Allah podari sabur i *silwan* – utjehu što su imali takvog oca, djeda, punca i svekra. Amin!

SERDAREVIĆ, MADAM MEVLIDA

Vijest o smrti profesorice Mevlide Serdarević – Šahović tužnim glasom prenijela mi je moja Azra dok sam putovao za Planu, kod Gackog, gdje bijaše upriličeno sjećanje na lik i djelo Ćamil-efendije Avdića, u njegovom rodnom kraju u kojem je i džamija s njegovim imenom.

Madam Mevlida je bila naša kućna prijateljica. I više od toga, bila je Azri kao sestra. Pozivala ju je, kao reisovicu, na sastanke ne samo s uglednim sarajevskim hanumama, već i s važnim ženama iz Evrope i svijeta u postranom oporavku bošnjačko-bosanskog društva. Podržavale su jedna drugu u ženskom aktivizmu u domovini i svijetu. Moja Azra je bila sretna i ponosna u društvu s Mevlida-hanumom, što je i mene činilo sretnim i ponosnim na njih obje.

Da, tako je. Madam Mevlida je bila predana aktivistkinja u podizanju samoodržive svijesti Bošnjakinja i Bošnjaka/Bosanki i Bosanaca. Knjige koje je nizala jednu iza druge, predstavljaju rudimentarno štivu za otrježnjenje bošnjačke kulturne i bosanske zemljišno-vlasničke i državno-konstitutivne svijesti.

Tamo gdje nije stizala sama, tražila je pomoć od drugih da osvijetli i prosvijetli bošnjačko/bosansko kulturno ponašanje i dječji bontonski odgoj, o čemu svjedoče dvije koautorske knjige.

Ni bolest ni smrt nisu je spriječili da započne još jednu svoju knjigu o bošnjačkim porodicama iz Konjica, jer je na umu imala hadis Allahovog Poslanika u kojem se kaže: ako nastupi Smak svijeta, a vi u ruci držite sadnicu voća, usadite je, imat ćete za to nagradu kod Allaha. Mevlida-hanuma je uradila upravo to: držala je u ruci knjigu-sadnicu i usadila je, iako je vidjela da joj se približava lik meleka Azraila.

Madam Mevlidu upoznao sam u maju 1993. god. u amfiteatru Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevo u svojstvu članice-osnivača Obnoviteljskog sabora, koji je nastao kao posljedica raspada jugoslovenske države i društva i koji me u odsutnosti izabrao za naibu-reisa, vršioca dužnosti reisul-uleme u Bošnjaka u ratnim uvjetima. Njen muž, Ismet Serdarević, rodom iz Ljubinja, na pola puta između Trebinja i Mostara, bio je prepoznatljiv član „Mladih muslimana" i aktivni član Obnoviteljskog sabora. On me dočekao u Sarajevu, sa Nihadom Halilbegovićem, kako bi preuzeo dužnost naibu-reisa u okupiranom Sarajevu.

Mevlida-hanuma se nakon kratkog vremena povukla iz Obnoviteljskog sabora, nakon što je obavila svoju dužnost u njegovom osnivanju kako bi se aktivirala u radu sa ženama na domaćoj i ženskim organizacijama na međunarodnoj razini.

Jasna i precizna, Mevlida-hanuma bila je duša i um svojim sestrama i drugaricama u domovini i ženama partnericama iz Evrope i svijeta. Madam Mevlida je bila učiteljica i vitezica u odbrani bošnjačke časti i bosanske slobode.

S elegantnom superiornošću madam Mevlida je komunicirala s bjelosvjetskim promatračima u vrijeme opsade Sarajeva, opsade koja je trajala 1.425 dana i noći, ukazujući im da u Bosni i njezinoj Hercegovini žive ljudi koji imaju dušu i srce, koji imaju jezik i kulturu, koji imaju volju za smislom, a ne volju za moći i silom koja ugrožava prava i slobodu drugoga.

Ne znam hoće li se u Bosni roditi Bošnjakinja koja će biti na razini brige o svakom segmentu bošnjačke/bosanske kulturne baštini, kao što se brinula Mevlida-hanuma, ali znam da njezina spisateljska baština o kulturi i obrazu Bošnjakinja/Bošnjaka i Bosanki/

Bosanaca postaje/ostaje kao trajni uzor i zavjet budućim pokoljenjima iz našeg naroda da upamte da ono što je napisano ostaje trajno, a ono što se samo pamti nestaje zauvijek.

Azra je uveliko svoju žalost za Mevlida-hanumom prenijela na mene, ali oboje smo sretni što smo je poznavali i što nam je bila kućna prijateljica, čijim posjetama smo se uvijek radovali i njenim pričama o svom novom i izazovnom projektu o porodičnim korijenima bošnjačkih uglednih, utjecajnih, ali i zaboravljenih familija.

Mevlida-hanuma, madam Sardarević-Šahović jako će nam nedostajati. No, Allahova je volja da svi na Ovaj svijet dolazimo Njegovom voljom i svi se Allahu vraćamo Njegovom voljom.

Nama ostaje da učimo dovu da Allah Milostivi podari lijepi Džennet našoj Mevlidi-hanumi, a njezinim voljenim: sestri Dženi, kćerki Fadili i Selmi, sinu Mustafi, zetu Eldinu Begiću, snahi Melihi, unučadima Hamzi, Kerimu, Arifu i Ajni, bratu Hasanu i snahi Vildani s djecom, bratu Izetu i snahi Amini s djecom, djeveru Nijazu s djecom, jetrvi Lieni Serdar s djecom – da Allah podari sabur i ponos što su imali svoju Mevlida-hanumu, kao uzor svima nama. Amin![5]

---

[5] **Mevlida Serdarević** rođena je u Dubrovniku 1942. god. U u Dubrovniku je završila osnovnu školu i gimnaziju. Diplomirala je na Pravnom fakultetu u Sarajevu 1966. god., gdje je i provela svoj radni vijek. Gotovo čitav radni vijek provela je na poslovima pravne zaštite baštine u Zavodu za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa Bosne i Hercegovine u Sarajevu. U Muzeju Sarajeva obavljala je dužnost direktora ove institucije od 1998-2007. godine gdje je dala nezamjenljiv doprinos na unapređenju rada i djelovanja Muzeja. Posebnu zaslugu ima za očuvanje i prezentaciju multietničnosti Sarajeva, kao temeljne vrijednosti zajedništva različitih vjerskih i etničkih grupa kroz stoljeća. Autorica je monografije *Pravna zaštita kulturno-historijskog nasljeđa Bosne i Hercegovine* (*nastajanje, očuvanje, destrukcija*), 1997, prve takve vrste u Bosni i Hercegovini. Tokom plodonosnog rada objavila je knjige: *Priče i legende trebinjskih Bošnjaka, Priče i legende bošnjačkih porodica – Mehmedbašići iz Stoca, Priče i legende bošnjačkih porodica iz Hercegovine i Bosne*, te *Serdarevići iz Ljubinja*. Strast za kulturom pokazala je i kroz istraživanje bošnjačkog bontona i objavu, u koautorstvu, knjige na tu temu: *Bošnjačka kultura ponašanja*. Koautor je i knjige *Dječiji bonton*, te niza referata, tekstova i bilješki o običajima i kulturi bošnjačkih porodica. Bila je aktivna u nekoliko nevladinih organizacija gdje je dala izuzetan doprinos, a u Vijeću Kongresa bošnjačkih intelektualaca vodila je Savjet za historiju i promociju očuvanja kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa te bila članica Upravnog odbora u dva mandata. Bila je ustrajna u borbi da se očuva i sačuva materijalna i nematerijalna baština Bosne i Hercegovine, a posebno Bošnjaka. Na ahiret je preselila 2024. god.

SALKIĆ, efendija MUHAMED

Ima vjernika koji svoj zavjet Allahu ispunjavaju, ima ih koji svoj život polože na tom putu, a ima ih koji to čekaju - nisu se promijenili niti su išta izmjenili. Neka Allah nagradi iskrene za njihovu iskrenost, i neka, ako hoće kazni licemjerne ili neka im oprosti, Allah zaista prašta i milostivv je! (Kur'an, 33, 23-24).

Jučer (14. januara 2014) se navršila godina dana od iznenadnog preseljenja na ahiret Muhamed-ef. Salkića, dugogodišnjeg generalnog sekretara Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Muhamed-ef. Salkić je rođen 1949. godine u selu Izbodu, općina Breza. Osnovnu školu završio je u Brezi, a potom Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu 1969. godine. Radio je kao imam u Kazanfer-begovoj džamiji u Višegradu od 1971. godine, a od 1973. biva promoviran u glavnog imama u Višegradu. Diplomirao je pravo na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 1978. godine. Iste godine je sa dužnosti glavnog imama u Višegradu premješten na dužnost sekretara Medžlisa Islamske zajednice u Sarajevu. Od 1981. do 1983. godine radio je kao advokatski pripravnik u udruženoj advokatskoj kancelariji advokata Edaha Bećirbegovića i Alije Alilhodžića u Sarajevu. Godine 1983. dr. Ahmed Samajlović ga imenuje za rukovodioca Pravne službe u Starješinstvu Islamske zajednice za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju. Na toj dužnosti je ostao sve do agresije na naš narod i našu državu 1992. godine. Uključio se u odbranu od agresije u Brezi, gdje je raspoređen na radnu obavezu

i izabran na funkciju sekretara za privredu i društvene djelatnosti u općini Breza. Tu dužnost obavljao je sve do marta 1994. godine. Muhamed-ef. Salkić je u aprilu 1993. godine izabran za sekretara Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Još dok sam bio u svojstvu naibu-reisa predložio sam Muhamed-ef. Salkića za generalnog sekretara Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Sabor je to u oktobru 1994. godine jednoglasno prihvatio. Tu časnu i odgovornu dužnosti generalnog sekretara Rijaseta Islamske zajednice Muhamed-ef. Salkić je obnašao 17 godina, tačnije do 14. januara 2013. godine. Tog ponedjeljka, nakon jednog od mnogih napornih radnih dana, Muhamed-ef. je u kasnim popodnevnim satima došao svojoj kući u Ćurčića mahali u Sarajevu. Osjećao je snažan bol u prsima i znojio se. Nakon tuširanja legao je da se odmori. Edžel smrti bio je iznenadan i brz. Muhamed-ef. je predao dušu svom Gospodaru u 64. godini života.

Allah najbolje zna zašto poziva Sebi neke ljude, koji bi, po našoj ljudskoj pameti, mogli i trebali još ostati s nama, jer nam trebaju. Čini mi se da je Muhamed-ef. otišao kad smo ga najviše trebali. No, Allahovo je najpreče. Nije naše da o Allahovim emrovima sudimo. Nama je ostavljeno da o časnim ljudima svjedočimo, posebno o onima koji su svoje zavjete prema Allahu i prema ljudima vjerno i dosljedno ispunjavali.

Ovo je, dakle, moje svjedočenje o čovjeku ovdje i sada, na ovome svijetu, koji je vjerno ispunjavao zavjete i dosljedno nosio preuzete emanete. Ovo je moj omaž, moj izraz poštovanja i moj dug zahvalnosti mom iskrenom bratu u vjeri, mom vjernom saradniku u poslu i mom dragom prijatelju u životu, Muhamed-ef. Salkiću, koji zaslužuje ime El-Emin, Vjerni, i Es-Siddiq, Iskreni. Upravo tako, Muhamed-ef. Salkić je bio vjeran i iskren u svemu što je govorio i u svemu što je radio. Sedamnaest godina zajedničkog rada sa Muhamed-ef. označio je najbolji i najplodniji dio mog životnog i radnog vijeka. Dužnost reisul-uleme u Bošnjak nije samo najčasnija, već je i najzahtjevnija i najnapornija - da ne kažem i najodgovornija. I zato se tu dužnost ne može sam nositi, već se moraju imati vjerni i iskreni ljudi koji vam pomažu u obnašanju te dužnosti. Ja sam imao sreću što mi je Allah podario Muhamed-ef. Salkića koji nije samo bio vjeran i iskren saradnik, već i visoko stručan u pravno-administrativnim poslovima Islamske zajednice.

Pošto nije moguće da se svaka životna i poslovna situacija pokrije Ustavom, pravilnicima, odlukama i zaključcima, onda je nužna pronicljivost, dosjetljivost i, nadasve, dobronamjernost i uvjerljivost onih koji vode i upravljaju poslovima i raspolažu imovinom Islamske zajednice. Muhamed-ef. Salkić je imao to šesto čulo nepisanog pravila po kojem je bilo moguće uspješno voditi i upravljati Islamskom zajednicom. Jedno od tih nepisanih pravila je dosljedna riječ i ispunjeno obećanje. Svi koji su radili sa Muhamed-ef. znaju ga da je bio dosljedan u svom govoru i pouzdan u svom poslu.

Na jednoj od posljednjih sjednica Sabora Islamske zajednice, prije kraja mog mandata reisul-uleme, kada sam predlagao da mu se produži još jedan mandat generalnog sekretara Rijaseta, rekao sam da Muhamedov rad vrijedi kao polovina ukupnog rada Zajednice, što neki nisu mogli ili nisu htjeli razumjeti. Na poseban način ovdje želim posvjedočiti da, pored svih koji su sudjelovali u koncipiranju i pisanju sadašnjeg Ustava Islamske zajednice, Muhamed-ef. Salkić je zasigurno najzaslužniji za sadašnji Ustav Islamske zajednice. Nije pretjerano ako kažem da je on bio glavni pisac Ustava. On je bio najbolji poznavatelj pravnog i administrativnog uređenja Islamske zajednice. On je razumijevao slovo i duh ustavne, pravne i administrativne problematike Islamske zajednice. To svoje iskustvo Muhamed-ef. je sabrao u knjigu Ustavi Islamske zajednice (El-Kalem, 2001).

Muhamed-ef. Salkić je imao veliku želju da aktivno sudjeluje u izradi jednog novog Ustava Islamske zajednice u kojem bi se saželo cjelokupno dosadašnje naše ustavno iskustvo od 1882. godine do danas. Na tematskoj sjednici Rijaseta Islamske zajednice u Fojnici 28. 02. 2012. otvorila su se ustavna pitanja sa posebnim fokusom na očuvanje i razvijanje prekodržavnog muslimansko-bošnjačkog jedinstva. U Fojnici su se čule različite ideje i predlagana različita rješenja, a sve u cilju jačanja naše Zajednice. Muhamed-ef. je bio veoma sretan što mu se pružila prilika da svoje znanje i dugogodišnje iskustvo pretvori u dokument od fundamentalne važnosti za Islamsku zajednicu. Pitanje amandmana ili novog ustava Sabor Islamske zajednice je više puta pokretao. Cijeli jedan mandat od četiri godine Sabor je potrošio bez pomaka na tom planu. Muhamed-ef. nije bio nametljiv ni u čemu, pa ni u onim poslovima koji su bili njegova stručnost i zato je želio da se drugi uključe u ustavnu tematiku, ali na kraju se taj posao ipak njemu vratio. I zato se Muhamed-ef. nakon

Fojnice posvetio svim bićem u koncipiranje novog Ustava Islamske zajednice, s velikom željom da se Islamska zajednica ustavno uredi na najbolji mogući način.

No, odjedanput, kao iz vedra neba, zaključci i odluke s tematske sjednice Rijaseta u Fojnici su osporeni, da ne kažemo iznevjereni od samih sudionika. To je Muhamed-ef. jako pogodilo, jer ga je podsjetilo na stara vremena kada bi se u Islamskoj zajednici o nečemu dogovorili odgovorni i ozbiljni ljudi, a onda bi se iz nepoznatih razloga sve zaboravilo kao da se ništa nije ni dogodilo, ili kao da se dogodilo sasvim nešto drugo. U sedamnaestogodišnjem zajedničkom radu u Islamskoj zajednice nisam ga vidio nikad kaharnijeg i razočaranijeg zbog nedosljednosti onih koji su u Fojnici govorili jedno, a poslije Fojnice drugo, ili su samo šutili. Sve nam je bilo jasno. Mi smo radili i uradili koliko smo znali i šta smo mogli. Neka sada drugi nastave. I sa donošenjem amandmana na Ustav i pisanjem novog Ustava. Kako god bude to je njihova odgovornost. Neka im Allah pomogne.

Nakon predaje dužnosti reisul-uleme, početkom januara 2013. godine otišao sam u Jordan. Muhamedova kćerka Sadžida me nazvala 14. januara da mi kaže: „Moj babo je preselio". Nisam je odmah razumio. „Reisefendija, ja sam Sadžida, Muhameda Salkića kćerka. Moj babo je danas umro." Bilo mi je jako teško to saznanje. Osjećao sam da sam izgubio rođenog, najrođenijeg. Jer Muhamed-ef. mi jest bio kao rođeni brat. Bez dvojbe odmah sam se vratio u Sarajevo na dženazu mom dragom Muhamedu. O nekim detaljima oko Muhamedove dženaze nekom drugom prilikom, ali ovoga puta želim reći da mi je drago da je Muhamed-ef. Salkić ukopan u haremu Ćurčića džamije, gdje je često imamio, hatibio i muktedija bio. Nedavno sam posjetio njegov mezar i proučio mu Fatihu.

Mene je Muhamed-ef. Salkić zadužio svojom vjernošću, svojom iskrenošću, svojom odanošću, svojim znanjem, svojim moralom, svojom dosljednošću i, nadasve, svojim povjerenjem u mene i moj opći rad u domovini i svijetu. Iako smo ponekad imali žustre rasprave o nekim pitanjima, obojica smo znali da želimo samo dobro našoj vjeri i Zajednici.

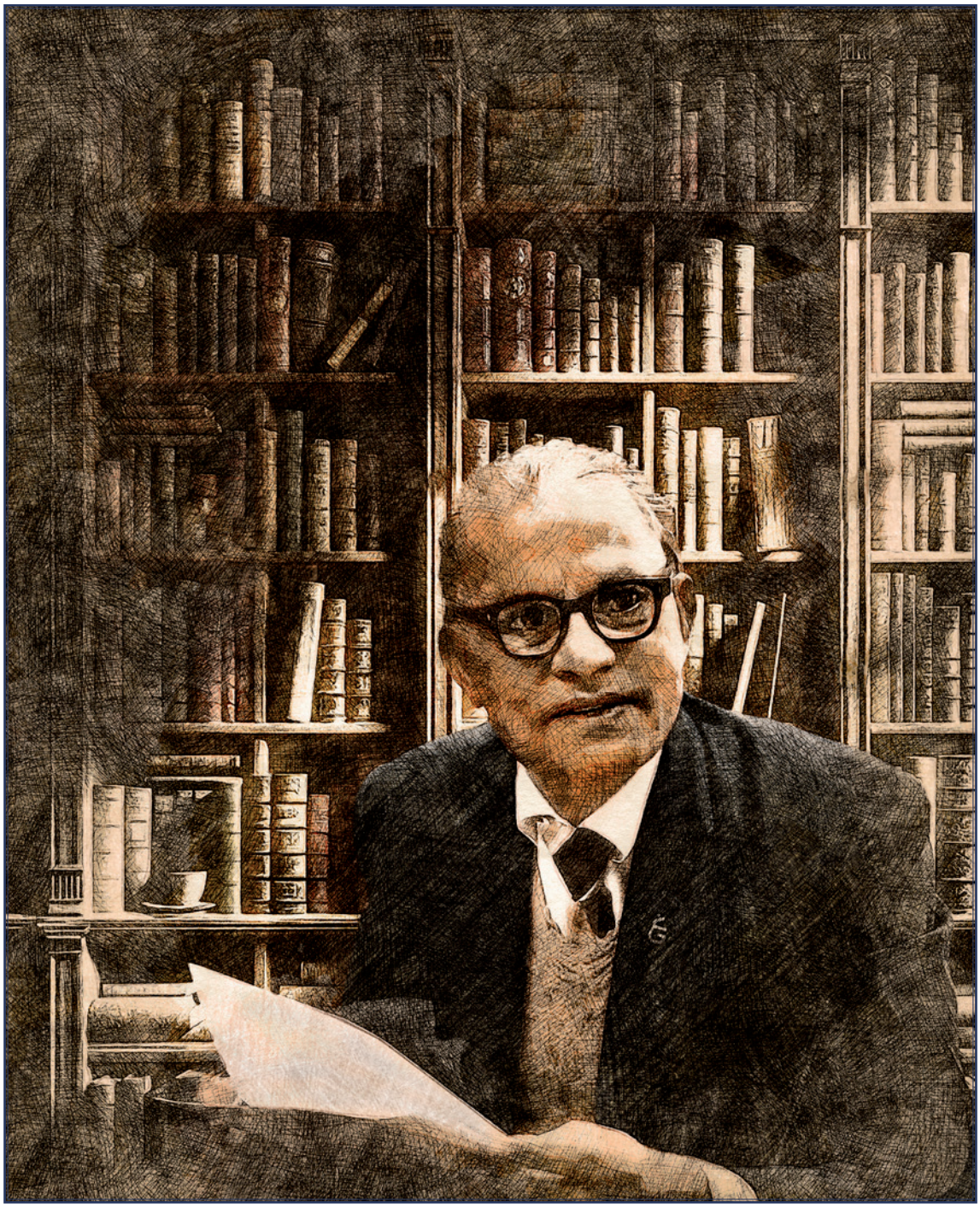
Posebno sam dužan Muhamedu-ef. za njegov sabur i otpornost na udarce koje je trpio zbog mene. Neopravdano, ali to je tako. Muhamed-ef. je bio pod udarom zato što je bio i ostao do kraja moj životni i poslovni saputnik. Bilo smo i do kraja ostali na istom putu. Muhamed je kriv zato što je vjerno čuvao povjereni mu pravni, administrativni i finansijski emanet. Muhamed-ef. je bio na meti zato što je čuvao i štedio imovinu Islamske zajednice tako da je bilo moguće pomoći da se pokrene projekat izgradnje džamije u Ljubljani i mnogi drugi veliki projekti. Jučer su to muslimani u Ljubljani, na čelu sa muftijom Nedžadom Grabusom, prepoznali učenjem hatme za dušu Muhamed-ef. Salkića. Hvala im i od mene za to.

Mnogo je još razloga zbog kojih sam dužnik Muhamed-ef. Salkiću, ali jedan mi je najbitniji, a to je moje svjesno i savjesno priznanje da je moje obnašanje dvodecenijske dužnosti reisul-uleme u Bošnjaka (1993-2012) bilo uspješno zahvaljujući Allahovoj milosti i Muhamedovoj predanosti. O drugim ljudima koji su bili oko, ispred i iza mene, drugom prilikom, ako Bog da.

Molim Allaha Milostivog da Muhamed-ef. Salkiću oprosti grijehe i nagradi ga Džennetom; Muhamedovoj hanumi Hafi, kćerkama Selmi i Sadžidi, sinu Fejlemu, Muhamedovim rođacima i prijateljima neka Allah dadne sabur i lijepo sjećanje na čovjeka koji nas je sve toliko zadužio svojim plemenitim životom. Amin![6]

---

[6] **Muhamed Salkić** je rođen u Brezi 1949. god. Nakon Gazi Husrev-begove medrese, završio je Pravni fakultet u Sarajevu. Radio je kao glavni imam u Višegradu i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo. Za rukovodioca Pravne službe u Starješinstvu Islamske zajednice za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju postavljen je 1983. i na toj dužnosti je ostao sve do početka rata u Bosni i Hercegovini 1992. Uključio se u odbranu od agresije u Brezi gdje je raspoređen na radnu obavezu i izabran na funkciju sekretara za privredu i društvene djelatnosti u općini Breza i tu dužnost obavljao je sve do marta 1994. god. Muhamed-ef. Salkić je u aprilu 1993. god. izabran za sekretara Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, ali je zbog prekinutih putnih komunikacija tu dužnost preuzeo tek u martu 1994. god. Sabor Islamske zajednice je u oktobru 1994. god. jednoglasno imenovao Muhamed-ef. Salkića za generalnog sekretara Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Na toj dužnosti ostao je 18 godina. Ostavio je neizbrisiv doprinos u normiranju i organizaciji Islamske zajednice i jedan je od koautora ustava Islamske zajednice. Na ahiret je preselio 2013. god.

RAHMAN, PROFESOR FAZLUR

S profesorom Fazlur Rahmanom upoznao sam se 1981. god. na Čikaškom univerzitetu, tačnije na Odsjeku za bliskoistočne jezike i civilizacije.

U junu te godine dobrodušni prof. Fazlur Rahman primio me široka srca na razgovor u svom kabinetu na Orijentalnom institutu Čikaškog univerziteta, a zatim me pozvao na ručak u obližnji restoran. Razgovarali smo na arapskom jeziku, jer ja nisam znao ni jedne riječi engleskog. Raspitivao se o mom porijeklu i o stanju muslimana u Evropi. Bilo mu je drago što ima priliku da razgovara s autohtonim evropskim muslimanom s azharskom diplomom. Pitao me o mojim studijskim planovima. Rekao sam mu da me zanima studij komparativnih religija, jer sam već tada osjećao da dolazi vrijeme međuvjerskog dijaloga, kao ključnog faktora za mir i stabilnost u svijetu. Profesor je podržao moju namjeru, ali mi je savjetovao da se odmah prihvatim učenja engleskog jezika te me podsjetio na uvjet upisa na postdiplomske studije na Čikaškom univerzitetu, a to je polaganje TOEFL testa za što treba najmanje šest mjeseci.

Tako je i bilo. Odmah sam se upisao na Truman College na engleski za strance, pa onda na Roosevelt univerzitet, pa onda na Oakton College. I nakon šest mjeseci pristupio sam polaganju TOEFL testa, najmasovnijeg ispita kojeg sam ikad vidio i s najsigurnijom

procedurom i tačnošću rezultata koje sam ikad imao. Moj rezultat iz engleskog jezika nije bio zadovoljavajući (imao sam ispod 70% tačnih odgovora iz čitanja, spelinga, gramatike i razumijevanja), ali je tu bio moj prof. Fazlur Rahman da založi svoj autoritet i mene obaveže da mu osvjetlam obraz i ne iznevjerim njegovo povjerenje.

Profesor je zamolio da mi se omogući upis na postdiplomski studij na Odsjeku za bliskoistočne jezike i civilizacije Čikaškog univerziteta na njegov obraz s obećanjem da ću ja tokom studija nadoknaditi razliku u engleskom jeziku. Na moju radost, profesorova molba je usvojena. S očinskom brigom prof. Fazlur Rahman me primakao sebi, savjetujući mi da intenzivno čitam priče Čarlsa Dikensa (Charlesa Dickensa), koji je, po njegovom mišljenju, najbolji pisac na engleskom jeziku. „Upiši kod mene ispit kur'anskih studija, što ti zasigurno znaš, ali radi na engleskom jeziku, jer to ti je sad potrebno više nego išta drugo“ - govorio mi je prof. Fazlur Rahman.

Moram priznati da u početku nisam bio dovoljno svjestan intelektualne veličine prof. Fazlur Rahmana u akademskim krugovima, ali sam vremenom shvatio da je to jedan od najvećih muslimanskih intelektualaca dvadesetog stoljeća. Blag po duši i skroman po naravi, prof. Fazlur Rahman je bio ljubazan i dostupan u svoj svojoj duhovnoj i intelektualnoj veličini. Protjeran iz Pakistana zbog svojih islamskih reformatorskih i modernističkih ideja, prof. Fazlur Rahman je ostao dosljedan sebi, svojoj duhovnoj tradiciji i svom intelektualnom poštenju. Bio je suočen s velikim iskušenjima i neprimjerenim pritiscima da se odrekne svoje naučne metode u analiziranju islamske povijesti i traženju novih i svježih rješenja za nagomilane probleme muslimanskog svijeta, ali prof. Fazlur Rahman se nikad nije pokolebao u zahtjevu da se moraju preispitati neki klasični odgovori, koji više nisu adekvatni za moderna pitanja vjere, morala, države i društva. Prof. Fazlur Rahman se zalagao za vraćanje kur'anskim principima na kojima počiva istina i pravda, kao dva temeljna postulata ljudske, odnosno islamske civilizacije.

Što je više vrijeme prolazilo sve sam više postajao svjestan koliko sam bio sretan što sam imao priliku da se pet godina družim s čovjekom koji je na najbolji način promovirao duhovnu i intelektualnu suštinu islama. I zato sam dužan svom dragom prof. Fazlur

Rahmanu, jer me je duhovno osnažio i intelektualno preobrazio do te mjere da sve što je kasnije slijedilo u mom duhovnom i intelektualnom životu može se podvesti pod njegov utjecaj, a to je sloboda i samopouzdanje u razumijevanju i tumačenju vjere i morala.

Ne znam kako bi moj život izgledao bez mog rahmetli punca Abdulaziza Zije Ahmedbegovića, bez mog rahmetli prijatelja h. Salima Šabića i bez mog rahmetli prof. Fazlur Rahmana, ali znam da mi je s njima život ispunjen narodnom mudrošću, svjetovnom hrabrošću i intelektualnom kreativnošću.

Možda ovaj omaž ovoj trojici ljudi koji su moj život učinili bogatijim neki neće pravilno razumjeti, ali on nije ni namijenjen njima. Ovaj omaž je napisan za one koji hoće da znaju da je sreća u ljubavi i poštovanju drugoga, da je radost u dobroti i plemenitosti ljudi s kojima dijeliš sudbinu života, te da su zahvalnost i sjećanje na ljude, koji su te u životu zadužili, najbolja slika tvoje duše i tvoga srca.

Allahu Milostivi, oprosti im grijehe i uvedi ih u Tvoj Džennet, jer oni su na dunjaluku bili dobri i plemeniti ljudi! Amin![7]

---

[7] **Fazlur Rahman** je rođen u okrugu Hazara u sjeverozapadnoj pograničnoj provinciji Khyber Pakhtunkhwa u Britanskoj Indiji, sada Pakistan. Njegov otac, Maulana Shihab al-Din, bio je istaknuti učenjak koji je studirao u Deobandu i nosio titulu alima zahvaljujući svojoj stručnosti u islamskom pravu, hadisu, komentarima Kur'ana, logici, filozofiji i drugim temama. Pod uticajem svog oca, Fazlur Rahman je uveden u tradicionalne islamske nauke i završio učenje Kur'ana napamet u dobi od deset godina. Formalne studije arapskog jezika završio je na Univerzitetu Punjab, a kasnije je završio doktorske studije na Univerzitetu Oxford, gdje je napisao disertaciju o Ibn Sini. Fazlur Rahman, vjerovatno jedan od najvažnijih mislilaca islama 20. stoljeća, bio je Harold H. Swift istaknuti profesor islamske misli na Univerzitetu u Čikagu u vrijeme njegove smrti u julu 1988. god. Plodan pisac i izvanredan učenjak islama u tradiciji klasičnih muslimanskih reformatora, dr. Fazlur Rahman je utjecao na generacije mladih muslimanskih intelektualaca i studenata i, što je vjerovatno još važnije, na njegove zapadne kolege i studente iz oblasti islamskih studija i islamske filozofije. Njegov utjecaj se proširio nadaleko: nekoliko njegovih bivših učenika, kako muslimana tako i nemuslimana, sami su po sebi izvanredni učenjaci i unapređuju intelektualnu tradiciju svog slavnog učitelja. Pažljivo ispitivanje njegovih spisa otkriva snažan um koji radi u najvišim tradicijama humanističkih nauka Istoka i Zapada i pruža intelektualnu i moralnu osnovu za revitalizaciju islamskog Ummeta. Neke od najvažnijih knjiga Fazlura Rahmana su: *Islam*, 1979; *Islamic Methodology in History*, 1965; *Major Themes of the Quran*, 1980; *Islam and Modernity*, 1982; i *Revival and Reform in Islam*, 1999. Na ahiret je preselio 1988. god.

RAFSANDŽANI, PREDSJEDNIK EKBER HAŠEMI

Rastužila me vijest o preselenju na ahiret predsjednika Ekbera Hešemija Rafsandžanija. Hudždžetu-l-islam Rafsandžani je bio veliki čovjek i iskreni prijatelj Bosne i Hercegovine. Kao predsjednik Irana, nije se dvoumio da na najkorisniji načim pomogne Bosni u njenoj odbrani od agresije 1992-1995. gidine.

Imao sam čast da u maju 2009. god. posjetim ajatullaha Rafsandžanija u njegovom uredu u Teheranu i da mu se zahvalim u moje i u ime Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini za njegovu brigu, ljubav i pomoć našoj zemlji.

Hudždžetul-islam Rafsandžani je bio autentično lice perzijske kulture i moderne Islamske iranske Republike. Imao je osjećaj za muslimanski ummet što potvrđuje njegovo prisustvo i obraćanje u Mekki 2008. godine u prisustvu kralja Abdullaha bin Abdulaziza Al- Sauda.

Isto tako, hudždžetul-islam Rafsandžani je imao otvorenu ruku prema Zapadu koji često nije znao ili nije htio da tu njegovu ruku prihvati u duhu međusobng prijateljstva na bazi obostranog uvažavanja i ravnopravnosti.

Svakako, najvažnija vrlina hudždžetul-islama Rafsandžanija bila je njegova sposobnost da komunicira sa svima u Islamskoj Republici Iran i da uvijek nalazi prava riješenja za solidarnost i jedinstvo iranskog društva.

Predsjednik Ekber Hašemi Rafsandžani bio je čovjek svoga vremana. I kao što nas islam uči da Svevišnji Allah stvara svakog čovjeka za određeni posao, možemo reći da je hudždžetul-islam Rafsandžani tačno znao svoj posao na dunjaluku.

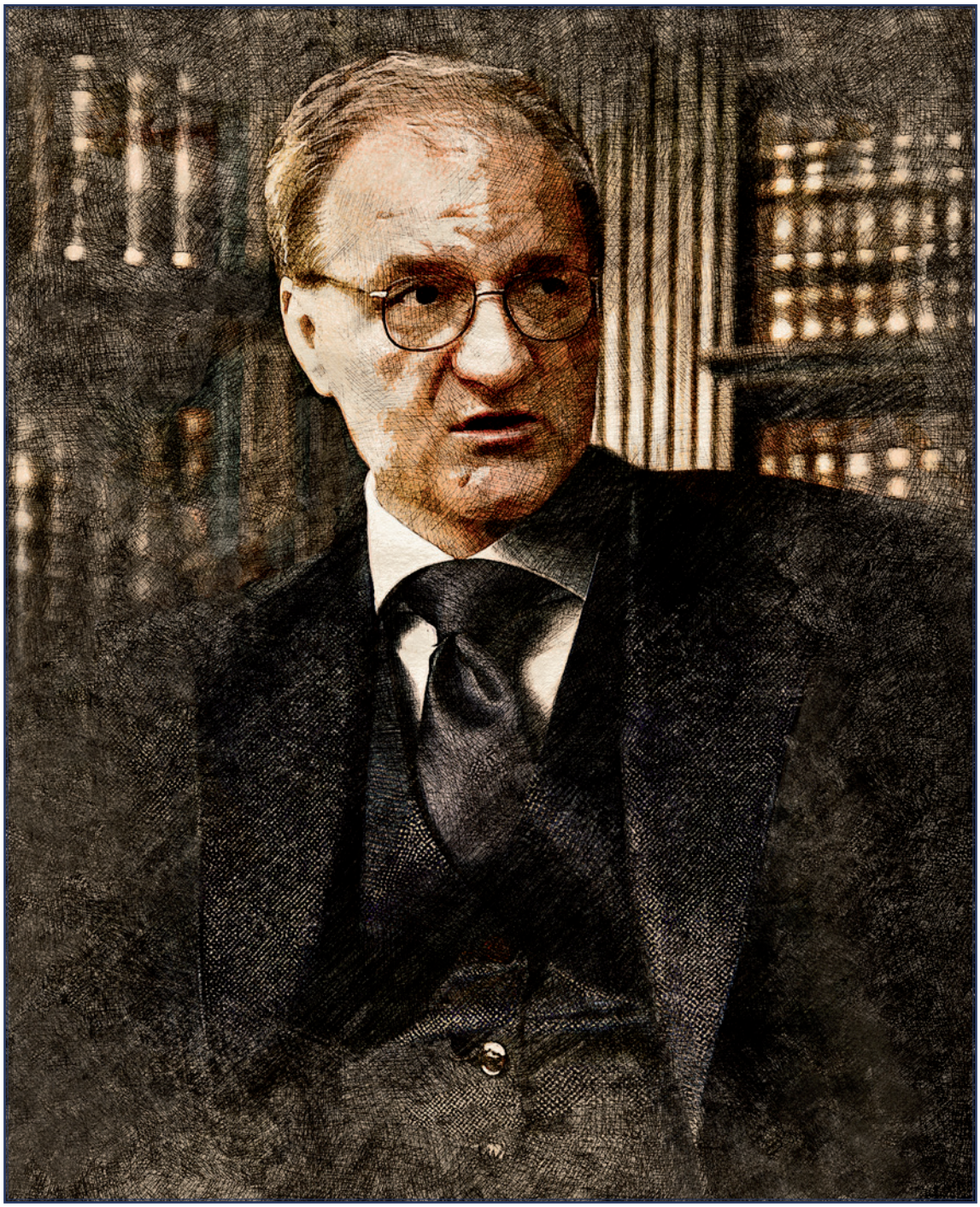
Učimo dovu da mu Allah podari nagradu na ahiretu za njegova dobra djela i da mu oprosti grijehe, Allah je Milostiv i oprašta grijehe.

Od srca izražavam moju ta'ziju (sućut) ajatullahu Hameneiju i cijelom iranskom narodu, s dovom Allahu za dobrobit našeg ummeta![8]

---

[8] Akbar Hašemi Rafsandžani je rođen u Bahremanu 1934. god. Bio je iranski političar i četvrti predsjednik Islamske Republike Iran. Potiče iz jedne od najbogatijih iranskih porodica. Studirao je zajedno s Homeinijem u Komu, a tokom 1960-ih godina zatvaran je zbog političkih aktivnosti protiv Pahlavijevog apsolutizma. Godine 1968. god. objavio je knjigu u kojoj veliča Amira Kabira, kadžarskog ministra iz 19. stoljeća čije su reforme industrijalizacije osnažile Iran protiv Britanske i Ruske Imperije. Rafsandžani je nakon Iranske revolucije obavljao više visokih političkih funkcija poput čelnika Skupštine stručnjaka i Islamske savjetodavne skupštine (parlamenta). Smatran je najuticajnijom ličnosti u Iranu nakon ajatullaha Alija Hameneija. Od 3. augusta 1989. godine do 2. augusta 1997. godine obavljao je funkciju predsjednika Irana. Predsjednikom je pokušavao postati još tri puta: 2005. godine kada je izgubio trku protiv Ahmedinežada, te 2009. godine i 2013. god. kada su mu kandidature odbijene zbog izbornih pravila o starosti, 75 godina. Preselio je na ahiret 2017. god.

OMERBAŠIĆ, MUFTIJA ŠEVKO-EF.

U četvrtak, 31. oktobra 2024. godine, hadži Mirza Šabić mi je saopćio tužnu vijest da je Ševko-ef. Omerbašić, muftija zagrebački, preselio na ahiret u 79. godini života.

Volja je to Milostivog, koji nas stvara, održava u životu i šalje nam Svog meleka Azraila da nas izravno pozove da Mu uredno vratimo od Njega udahnuti duh (*rūḥ*) života, što ga nosimo u prolaznom Nasutu kako bi ga nastanili u vječnom Melekutu. Neko prije neko kasnije, ali svi mi u redu čekamo taj prvi i zadnji poziv, koji je već napisan u *Levh-i mahfuzu*, vječno čuvanoj knjizi.

Znamo i vjerujemo u sve to, ali ipak svaki taj neodgodivi poziv Azraila, svaka smrt dragog nam insana, rastuži nas i potakne da o njemu mislimo i da se sjećamo lijepih trenutaka s njim. I da o tom insanu kažemo ono što nismo htjeli ili nismo znali ili nismo smjeli reći dok bijaše s nama u Nasutu. Sada kada je Ševko u Melekutu osjećam neku blizinu, ljubav i poštovanje koje nisam osjećao tako snažno i tako jasno dok bijaše s nama u Nasutu.

Rođen u Ustikolini, jednom od najljepših mjesta u Bosni na studenoj Drini, gdje je podignuta jedna od najstarijih džamija u našim krajevima, džamija Turhan Emin-begova (umro 1561-62), Ševko sin Derviša i Esme Omerbašić, visokog rasta, otmjenog stasa, zdravog razuma i oštrog jezika, krenuo je krupnim koracima koračati svijetom od Gazi Husrev-begove medrese na obali Miljacke (1956 -1964) do obale Mediterana, Banghazi, Libija, radi misije vjere islama i nacije Bošnjaka, misije koju su tada rijetki mogli ponijeti. Njegov povratak iz Libije ili bolje reći njegov dolazak u Zagreb 1975. bio je od povijesnog značaja ne samo za islam i muslimane u Zagrebu i Hrvatskoj, već za cijelu bivšu Jugoslaviju.

Ne treba pitati zašto je Ševko Omerbašić napustio ugodni Banghazi, gdje su tada svi iz bivše Jugoslavije hrlili da zarade novce kod rahmetli pukovnika Muamera Gadafija, da bi došao u skromnu i tijesnu džamiju u ulici Tomašićeva 12 u Zagrebu. Ne treba to pitati, jer ni Ševko vam ne bi znao dati pravi odgovor zato što je to bila providnost Svevišnjeg koji sve planira, određuje i postavlja na pravo mjesto. Niti treba pitati zašto je hadži Salim Šabić učinio sve da Ševko dođe i ostane u Zagreb sve do ostvarenja onog cilja zbog kojeg ih je Svevišnji spojio i ujedinio, a to je da budu zvijezda Danica u suton zalaska i u zoru izlaska novog sunca. Jer ni hadži Salim vam ne bi znao dati pravi odgovor odakle im je dolazila ta nevidljiva i neiscrpna duhovna energija koja ih je vodila do željenog cilja. Ali obojica su bili svjesni svoje misije ne samo u Zagrebu i Hrvatskoj, već i svoje misije za islam i muslimane u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji, od Vardara do Triglava.

Mnogo je džamija podignuto u nas i u svijetu u hiljadu/tisuću i četiri stotine i četrdeset šest godina islama, ali nijedna nije izazvala toliku pažnju u nas i u svijetu kao što ju je izazvala Zagrebačka džamija. Ne samo zato što se predugo čekalo na dozvolu za njenu izgradnju, već i zato što se najduže pamti njen završetak izgradnje i svečano otvaranje.

Ne zna se ko više liči - Salim i Ševko na Zagrebačku džamiju ili vitka munara i bijeli mihrab Zagrebačke džamije na vitkog Salima rahmetli i bijelu ahmediju muftije Ševke rahmetli? Ali zna se da su obojica sebe ugradila u naša sjećanja, kao dva insana koji se mogu uporediti s pričom o hazreti Hidru i Musa, alejhisselamu. Prvi koji je mudro otklanjao prepreke na putu do cilja i drugi koji ga je u tome hrabro pratio.

Hadži Salim Šabić me upoznao s muftijom Ševkom Omerbašićem 1979. godine prilikom mog snimanja sure Jasin u zagrebačkom Jugotonu. Bila je to prva audio kaseta u bivšoj Jugoslaviji koja se prodavala za potrebu izgradnje Zagrebačke džamije. Slika gdje je imam Ševko sjedio u svom uredu u Tomašićevoj za velikom arapskom pisaćom mašinom, čiji su se otkucaji daleko čuli, ostala mi je u trajnom sjećanju kao i zvuk otkucaja pisaće mašine u mojim ušima. Muftija Ševko je bio vrlo gostoprimljiv insan, vrlo darežljiv i vrlo brižan prema potrebama ljudi koji su navraćali u njegov ured u svako doba, od novo pridošlih Arapa do novozahtjevnih Bošnjaka, koji su dolazili u Zagreb po raznim pitanjima. Kao imam, ali i kao muftija, Ševko-efendija nije imao radno vrijeme. Radio je danonoćno i neumorno. Bio je radoholik u pravom smislu te riječi.

Njegove hutbe petkom bile su gromoglasne s jasnim porukama koje nikoga nisu ostavljale ravnodušnim, jer Ševko-efendija nije imao dlake na jeziku. Za neke ponekad preoštar, ali za sve su njegove hutbe bile jasne i poučne. S djecom u mektebu Ševko-efendija je bio pedagog na svoj načina tako da su ga se djeca, a kasnije odrasli ljudi, uvijek rado sjećali s velikim poštovanjem, i uvažavanjem su mu se vraćali da ga vide i zahvale mu se na islamskom odgoju. Ševko je volio ljude, posebno mladi naraštaj, jer je u njemu vidio budućnost vjere i nacije.

Nije bilo suđeno da iz Gračanice, gdje sam obnašao dužnost glavnog imama, pređem u Zagreb na poziv Salima Šabića kako bih bio Ševki pomoćni imam. Umjesto toga, sudbina je htjela da uz nalog rahmetli dr. Ahmeda Smajlovića i blagoslov mog punca rahmetli Abdulaziza Ahmedbegovića odem s Azrom i kćerkom Aminom u Čikago kako bih naslijedio

rahmetli imama Ćamila Avdića u Islamskom kulturnom centru u Nortbooku, ali uz jedno obećanje Salimu da ću se vratiti iz Čikaga u Zagreb kada se završi izgradnja Zagrebačke džamije. Pošto je obećanje dug, nije bilo druge već da se vratimo iz Čikaga u Zagreb u septembru 1986. godine, iako džamija nije bila spremna za otvaranje, niti je naše useljenje u džamijski stan bilo moguće.

Ništa nas nije moglo privući da ostanemo u Čikagu, niti nas je iko mogao zaustaviti da se ne vratimo u Zagreb. Tako, u ponedjeljak sam odbranio moju doktorsku disertaciju na Čikaškom univerzitetu, a za srijedu smo kupili karte za povratak u Zagreb, iako mi je bilo ponuđeno mjesto asistenta rahmetli prof. Fazlur Rahmanu.

Nije bilo lahko čekati radno, a potom i svečano otvaranje Zagrebačke džamije, ali nismo se pokajali ni Azra ni ja što smo se iz Čikaga vratili u Zagreb. Ako nizašto drugo, a ono zbog prilike da u Zagrebu zajedno sa Ševkom okušamo nove oblike i sadržaje rada i djelovanja Islamske zajednice, napose kroz međunarodno takmičenje u učenju Kur'ana i međunarodni simpozij o islamu. Obje ove godišnje manifestacije u Zagrebačkoj džamiji bile su od presudnog značaja za Hrvatsku i Bosnu, posebno za Bošnjake, u periodu raspada bivše Jugoslavije te agresije na bosansku državu.

Četiri godina radnog iskustva sa Ševko-efendijom u Zagrebačkoj džamiji držim kao najljepšu uspomenu bratske ljubavi, drugarske solidarnosti i profesionalne dosljednosti. Učio sam i mnogo naučio od Ševko-efendije, ali jedna pouka mi je najdraža, a to je Ševkina pravednost i skromnost koja se ogledala u njegovom jednakom odnosu prema svom džemalijama koji su Zagrebačku džamiju smatrali svojim duhovnim domom od Bošnjaka i Albanaca do Arapa i Roma, koji su zahtijevali da ih imam Ševko gasuli na Mirogoju i niko drugi. S titulom čikaškog doktora filozofije radio sam to isto – gasulio sam muslimane na Mirogoju. Nije mi bilo ni teško ni mrsko jer to je dio imamskog posla u Nasutu za nagradu u Melekutu.

To je bio Ustikoljanin Ševko, sin Derviša i Esme Omerbašić, muftija zagrebački, koji je nekima izgledao nedodirljiv dok su ga slušali kako govori s visokog, najvišeg mimbera u nas,

a opet kada siđe s minbera bio je dostupan svakom čovjeku - živom da ga utješi, a mrtvom da ga ogasuli na Mirogoju.

Volio bih da sam u prilici da zbog svih muslimana Roma i drugih, koje je Ševko-efendija ogasulio na Mirogoju, ogasulim Ševko-efendiju za njegov put u vječni Melekut s dovom Milostivom Allahu da mu ukaže Svoju neizmjernu milost, da mu oprosti grijehe i da ga uvede u Svoj lijepi Džennet s ovim riječima:

> *- O smirena dušu, Moga roba Ševke, sina Derviša i Esme, vrati se Svome Gospodaru zadovoljna, kao što i On neka bude zadovoljan s tobom. Uđi među Moje robove, uđi u Moj Džennet. Amin!*

Gospodaru moj, svjedočim da je Ševko, sin Derviša i Esme, dostojan Tvoje milosti da ga uvedeš u Tvoj obećani Džennet!

U to ime neka mu je halal od mene! Halal olsun! Halal olsun! Halal olsun!

Brate Ševko, vidimo se u Melekutu, ako Bog da![9]

Tvoj brat Mustafa!

---

[9] **Ševko Oberbašić** je rođen u Ustikolini 1945. god. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu i nastavio školovanje na islamskom sveučilištu u Libiji, gdje je studirao islamske studije. Godine 1975. imenovan je imamom u Zagrebu, a od 1978. glavni je zagrebački imam. Glavni imam za Hrvatsku i Sloveniju je od 1988. do 1990 god. kada postaje muftija i predsjednik Mešihata Islamske zajednice za Hrvatsku i Sloveniju. Na toj dužnosti se zadržava do 1995. kada postaje prvi muftija Mešihata Islamske zajednice u Hrvatskoj. U toj službi ostaje do 2012. godine kada odlazi u mirovinu. Bio je predsjednik odbora hrvatske vlade za odnose s islamskim zemljama. Godine 2002. odlikovan je za zasluge u uspostavljanju državnih i kulturnih odnosa hrvatskog naroda s drugim državama i unaprjeđenje hrvatsko-bošnjačkih odnosa. Zaslužan je za izgradnju Islamskog centra s džamijom u Zagrebu. Na ahiret je preselio 2024. god. Ukopan je u Aleji velikana na Mirogoju, u Zagrebu.

Oproštajni govor

Zagrebačka džamija, 5. džumadel-ewwel 1446./7. novembar 2024. godine

Ljudi imaju dvije zone života: privatnu i javnu, ili profesionalnu. Za razliku od ostalih, Ševko je imao i treću, a to je zona između privatnog i javnog ili profesionalnog života.

O njegovoj privatnoj zoni života mogu govoriti njegova supruga madam Emina-hanuma i njegovi sinovi, vitezovi Harun i Tarik. Ali možemo i mi sa strane kazati da je Ševko u privatnom životu bio drag muž i brižan otac.

Ševkin javni ili profesionalni život bio je otvoren i dostupan svima koji su se kretali u krugu džamije, ali i onima s kojima je Ševko komunicirao izvan džamije od državnih i vjerskih institucija do poslovnih i drugih organizacija u domovini i svijetu, naročito u islamskom svijetu.

Ševko je časno i dostojno predstavljao Islamsku zajednicu, boreći se za njen adekvatan status u društvu, a u islamskom svijetu promovirao je Islamsku zajednicu na način njene autokefalnosti, suverenosti, samobitnosti i samoodgovornosti u tumačenju vjere, prava i morala.

Želio je dobre bratske odnose sa svim islamskim zemljama, naglašavajući uvijek da Islamska zajednica u nas slijedi hanefijski mezheb u fikhu, koji se bazira na tradiciji i slobodnoj prosudbi o važnim životnim pitanjima, te maturidijski mezheb u akaidu, koji baštini tradicionalno-racionalni pristup doktrinarnim pitanjima u vjeri, pravu i moralu.

Kao pronositelj islamskih duhovnih vrijednosti Ševkin javni život bio je moralno uzorit i društveno koristan, a u profesionalnom smislu njegov život bio je odgovoran, tačan i precizan kako u administrativnom tako i u odgojno-obrazovnom smislu. Ustvari, njegov i javni i profesionalni život bio je na uvidu svakome da ga ocjenjuje i procjenjuje te da, danas kada ga ispraćamo iz Nasuta u Melekut, može svjedočiti da je Ševko, sin Derviša i Esme Omerbašić, iz Ustikoline pokaraj studene Drine u Bosni bio primjer radnika, uistinu, radoholika, koji je svoj javni život vodio na zadovoljstvo svoga Gospodara – Allaha Svevišnjeg, a svoj profesionalni život posvetio je na radost i ponos svoje Islamske zajednice u Zagrebu i Hrvatskoj.

Treća zona – ona između Ševkinog privatnog i javnog života, u kojoj je živo sâm u sebi i za sebe, mnogo je zanimljivija jer u njenoj tajnovitosti „između" ovoga i onoga možemo prepoznati njegov pravi duh, um i ličnost, bogat i suvislo životan. U toj suvisloj samoći između privatnog i javnog života, Ševko je tražio i našao Franklovu logoterapiju koja mu je snažila volju za smislom, umjesto Freudove volje za strašću i Ničeove volje za moći.

Da, reći ću vam – Ševko je bio zaljubljen u povijest, i to u one povijesne periode i ličnosti koje su bile misteriozno zagonetne i bajkovite pa su ih se klonuli redovni povjesničari, zadovoljavajući se lakšim povijesnim temama.

Ševko je živio sa svojim Ṣaqālibima – Slavenima iz srednjovjekovne muslimanske Španije, tj. ljudima porijeklom sa obale Crnog mora sjeverno od Istanbula koji su vremenom postali poznati kao strani robovi u andaluzijskoj vojsci.

Ševko je o Ṣaqālibima – Slavenima iz desetog stoljeća Andaluzije pričao i pisao kao da su nam tu na očima da ih vidimo i na ušima da ih čujemo, jer je on u njima vidio ono što niko nije vidio, vidio je u njima tu preteču ideje islama i islamske civilizacije u Evropi, ideju i civilizaciju koju je Ševko nastojao legitimirati i legalizirati kao autentičnu evropsku ideju kako bi poštedio muslimane na Balkanu i Evropi od potrebe da se ispričavaju bilo kome za njihovo današnje prisustvo u Evropi.

Evo, kao da ga baš sada gledam i slušam kako nas uvjerava da su Ṣaqālibi naši rasni slavenski preci, koji su se iz statusa sluga – robova popeli na vrh moći i vlasti do te mjere da su se nakon svrgavanja halife Hišama II 1009. godine nametnuli kao jedna od tri glavne stranke (*tajife*) u Kordobi i koje su naredne 23 godine kontrolirale instituciju *khalife*, postavljajući i skidajući vladare po svojoj volji. Ta kontrola nad vladarima omogućila je Ṣaqālibima da ustanove svoja vlastita kraljevstva u Deniji, Tortosi, Valenciji i Almeriji, ali

nisu ustanovili svoju vlastitu dinastiju tako da je njihovo ime bačeno u zaborav. Eh, baš zato Ševko je želio da ih iskopa iz tog zaborava.

To je bila Ševkina posebna ljubav – da kopa po neiskopanom polju povijesti, posebno onog dijela povijesti koji dotiče njegovu i dušu i tijelo njegovog naroda.

Ako sam makar malo uspio da vam dočaram treću – tajnovitu i smislenu zonu Ševkinog života pored njegovog javnog i islamskog duhovno-profesionalnog života vrijedilo je danas doći iz Sarajeva u Zagreb na ovu komemoraciju i dženazu mom dragom bratu, kolegi i uzoru, koji me 1986. ljeta *mīladskog* primio i prihvatio kao brata i kolegu da s njim dijelim sudbinu ovog lijepog i uzoritog zagrebačkog džemata.

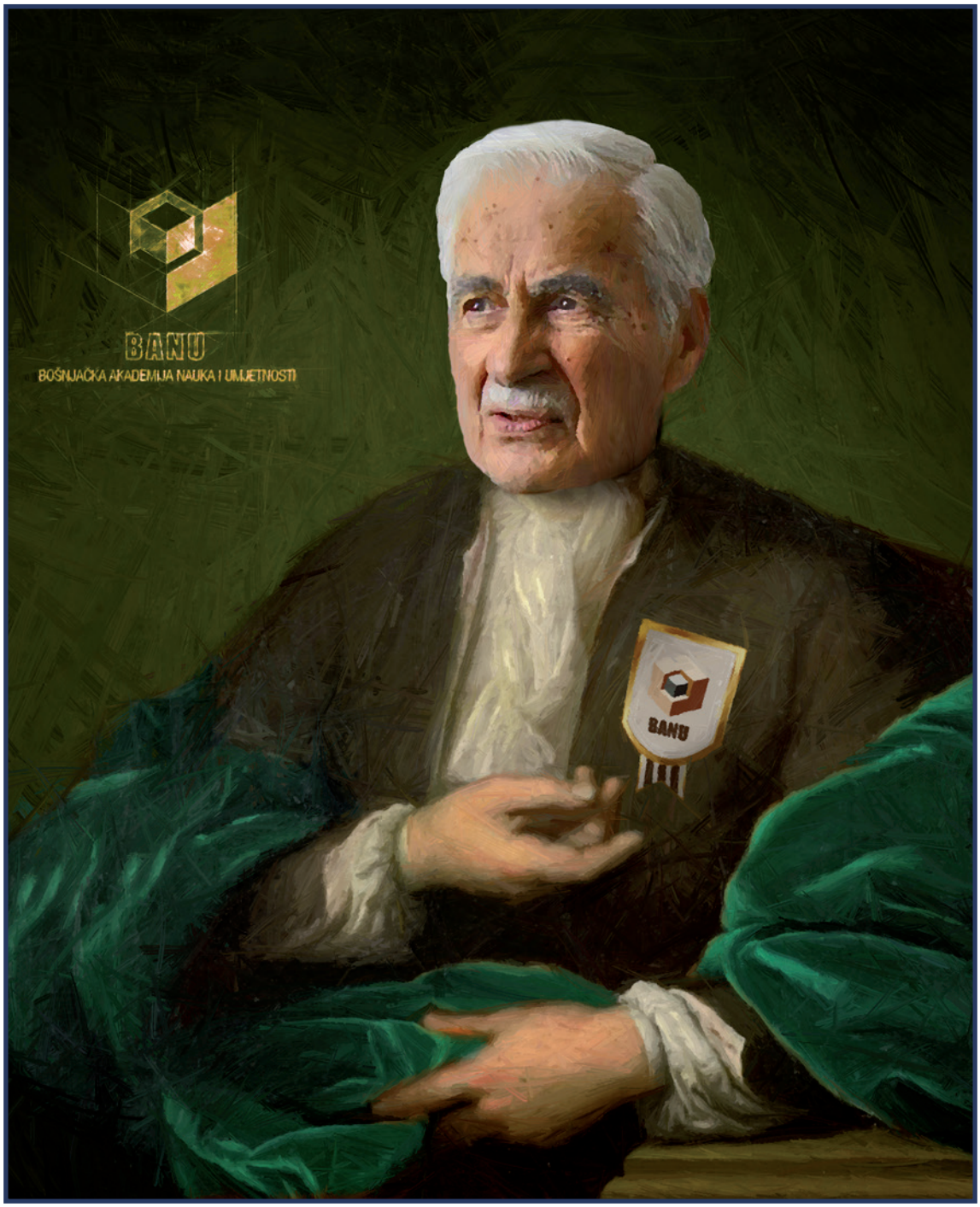
Eto, Ševko moj, na tvom ispraćaju iz Nasuta u Melekut želim kazati da ćeš nam nedostajati, ali utjeha nam je da smo sretni što si bio s nama i što smo mi bili s tobom na putu mira i dobra za našu zajednicu u Hrvatskoj i u Bosni.

Neka ti bude oprost grijeha od Milostivog Allaha!

Neka Milostivi podari sabur i silwan – utjehu tvojoj Emina-hanumi, tvojim sinovima Harunu i Tariku, tvojim snahama Selmi i Aidi, tvojim unučadima Raniji, Aiši, Lamiji i Amiri, kao i tvojoj rodbini i prijateljima u Ustikolini i Bosni.

Neka tvoj lik i djelo budu pouka Islamskoj zajednici u Zagrebu, Hrvatskoj, Bosni i svim drugima koji su te poznavali po dobroti tvoje duši i korisnosti tvoga djela! Amin!

Ridaen lillahil-fatiha!

BANU
BOŠNJAČKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI
BANU

NAKIČEVIĆ, AKADEMIK OMER

Falilo je još dvije godine da doživi stoljetnicu svog materijalno-nāsūtskog života, ovdje i sada u Bosni među Bošnjacima – svojom braćom i prijateljima. I…, voljom Allahovom opstao je ovdje i sada unatoč dušmanima. S braćom je dijelio sudbinu bosanskog dobra i zla. S dušmanima se nosio hrabro i časno.

Voljom Svevišnjeg Allaha, bosanski alim-profesor Omer Nakičević Teočanin preseljen je iz materijalno-nāsūtskog u nematerijalno-melekūtski svijet gdje slobodno dišu duše bez straha od zatvora zbog dušine volje za smislom.

A akademik Omer Nakičević je imao samo to - „volju za smislom“ života u vjeri svoje duše, u kulturi svojih bošnjačkih predaka i u ljubavi sa svojom braćom i prijateljima. Ništa ni više ni manja od toga.

Ako je usporedba najbolji način da se nešto shvati, onda se najbolje shvaća ko je bio akademik Omer Nakičević Teočanin ako kažemo da je on neusporediv, odnosno da je njegov ljudski i alimsko-profesorski karakter jedinstven.

Nije akademik Nakičević usporediv sa bosanskim alimom Hasnom Kafijom Pruščakom iz 16. stoljeća, iako mu je 1968. godine posvetio svoj magistarski rad. Nije zato što je Kafija branio osmansku carevinu od propasti manifestom svoje kritičke riječi bez da ga se smjestilo u zatvor zbog toga, dok je Nakičević branio duh vjere i kulture u Bošnjaka od otuđivanja manifestom svog kritičkog sabura - otpornosti, koja je mnogo više iritirala komunistički režim nego manifest Kafijine kritičke riječ, pa je zbog te svoje tvrde otpornosti na njihov pritisak bio smješten u desetogodišnji zatvor.

Nije akademik Nakičević usporediv ni s Mehmed-ef. Handžićem, iako mu je ovaj bio inspiracija u duhovnom i ideološkom smislu kroz vjersko-ideološki časopis „El-Hidaja“. Nije zato što Nakičević nije imao ambiciju političkog javnog djelovanja i angažmana, kao što ju je ima Mehmed-ef. Handžić. Ne javno-politički, već tajno-moralno Nakičević je zajedno s ostalim mladomuslimanima poput Kasima Dobrače, Saliha Behmena, Omera Behmena, Alije Izetbegovića i drugih izazivao sumnju i strah od pobune kod komunističkog režima. No, nije Nakičević usporediv ni sa pasivistom Mahatmom Gandijem, zato što je svojim pasivnim, tihim i dosljednim otporom izazivao strah i trepet kod njih. To je bilo za njih gore nego kritika bez smisla, ali i pohvala bez duše i srca.

Nije, akademik Nakičević usporediv ni s Husein-ef. Đozom jer su im bili različiti putevi u dokazivanja vjernosti vjeri, moralu i kulturi u Bošnjaka muslimana. Nije zato što je Husein-ef. Đozo imao povijesnu ulogu javne prilagodbe vjere islama socijalističkom društvu, ulogu koju je časno obavio na relativnu dobrobit muslimana Bošnjaka u Bosni i muslimana Albanaca na Kosovu i u Makedoniji. Nakičević nije bio protiv socijalističkog društva, ali nije imao obavezu da taj koncept društva javno ni hvali, ni brani, ali ni da napada. Ta pozicija mu je omogućila da se posveti onome što su Bošnjaci najviše trebali u to vrijeme, a to je da imaju među sobom moralni i radni uzor za omladinu, posebno u Gazi Husrev-begovoj medresi kad mu je data prilika da predaje arapski jezik. Softe, kojima je profesor Nakičević predavao arapski jezik u Medresi, najbolje znaju njegovu izuzetnu profesorsku vještinu u prijenosu znanja iz arapskog jezika.

Nije akademik Nakičević usporediv ni s dr. Ahmedom Smajlovićem, kojeg je cijenio i kojem je bio na usluzi kada je ovaj preuzeo visoku ulogu u Starješinstvu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji. Nije zato što je, nakon iskustva od deset godina zatvora zbog vjerskih uvjerenja, Nakičeviću svaki dan bio dar Božiji kojeg je želio iskoristiti da pouči, da pomogne i da ohrabri muslimansku mladež da bude i ostane hrabra i dosljedna u svojoj vjeri – islamu i svojoj zemlji – Bosni. Dr. Ahmed Smajlović je isto to želio, ali je ta njegova prevelika želja bila pregorena i zaustavljena zbog njegove prerane smrti. Nakon Ahmedove smrti, Nakičević je nastavio svoju časnu misiju u Islamskoj zajednici gdje je ostavio neizbrisiv uzoriti trag radinosti, hrabrosti, istinoljubivosti i nesebičnosti za opću stvar Bošnjaka i za opće dobro bosanskog društva u generacijama studenata u Medresi i Fakultetu, koje će to pamtiti.

Nije akademik Nakičević usporediv ni s Egipćaninom Sejjidom Qutbom, čiji tefsir Kur'ana (*U okrilju Kur'ana*) je preveo na bosanski jezik u 30 svezaka (džuzeva). Nije zato što Nakičević nije bio „borben“ militantski, ali jeste bio borben duhovno i intelektualno za istinu i pravdu, ne samo kod muslimana Bošnjaka, već za svaku vrstu istine i pravde bez obzira čija je i kome pripadala. No, Nakičević je imao potrebu da se posveti prevođenju Qutbovog tefsira dok su padale smrtonosne granate na Sarajevu, koje je izdržalo pod opsadom 1425 dana i noći. U tom činu prijevoda tefsira Kur'ana od Sejjida Qutba u vrijeme opsade Sarajeva, akademik Nakičević je, zasigurno, našao smisao, kao logoterapiju, u borbi protiv srpskog granatiranja Sarajeva, ali i ukupnog genocida nad Bošnjacima pred očima cijelog svijeta.

Akademik Omer Nakičević Teočanin, neka mu se Milostivi Allah smiluje i oprosti grijehe, bio je usporediv sa samim sobom, ali i sa svoja dva sudbinska brata i prijatelja Abdulazizom Ahmedbegovićem Sokoljakom i Safetom Tokićem Tokaninom. Zajedno su išli u Medresu zajedno su prelili; zajedno su svoju i sudbinu svog naroda tumačili i branili; zajedno su ih na krivo suđenje vodili; zajedno su ih krivo osudili; zajedno su ih u zatvor smjestili; zajedno su ih pratili šta rade, šta pričaju, gdje idu i s kim se druže; zajedno su ih etiketirali kao dušmane njihovog sistema vlasti; zajedno ih je poznavao naš narod kao „mlade muslimane". A…, oni su im zajedno prkosili svojom snagom preživljavanja u svojoj vjeri i na svojoj zemlji unatoč njihovom zulumu. Ova „trojka" je primjer za ugled Bošnjacima. O „trojci", koja nije primjer za ugled Bošnjacima, nekom drugom prilikom.

Nisu, međutim, zajedno u isto vrijeme preselili na ahiret. Abdulaziz Ahmedbegović je preselio osmog aprila dvije hiljade trinaeste (08. 04. 2013) u 87. godini života, dok je Safet Tokić preselio četrnaestog septembra dvije hiljade osamnaeste (14. 09. 2018) u 94. godini života. Njima se evo pridružuje u Melekūtu njihov životni suputnik u Nāsūtu brat Omer Nakičević od dvadeset trećeg augusta dvije hiljade dvadeset četvrte (23. 08. 2024) u 98. godini života. Neka im se Milostivi Allah smiluje i uvede ih u Svoj Džennet među Svoje pokorne robove, zadovoljan s njima i oni zadovoljni s Njim – Allahom Milostivim. Amin! Da, tako je. Preseljenjem na ahiret trećeg u grupi časne „trojke" u Bošnjaka, Abdulaziza – Zije Ahmedbegovića iz Sokola, Safeta Tokića iz Toka i Omera Nakičevića iz Teočaka, završava se era jedne uzorite generacije u Bošnjaka koja nije dala din za dinar. To je njihova najjasnija, najsnažnija i najuvjerljivija poruka za sve nas koji smo ih poznavali, ali i za sve one u nas kojima, evo, prenosimo njihovu poruku, a to je da se din ne prodaje za dinar, niti se Bosna izdaje i prodaje za bilo što!

POSTSCRIPTUM

Ovaj omaž napisah u Rabatu, Maroku. Već sam došao ovdje na sastanak Upravnog odbora Foruma za mir. Žao mi je što nisam u mogućnosti prisustvovati sutrašnjoj dženazi (ponedjeljak, 26. 08. 2024) našem akademiku Omeru Nakičeviću, kao što mi je bilo žao što nisam mogao prisustvovati dženazi ni mom dedi Mustafi ni mom babi Ibrahimu, neka im se Milostivi Allah smiluje i oprosti grijehe.

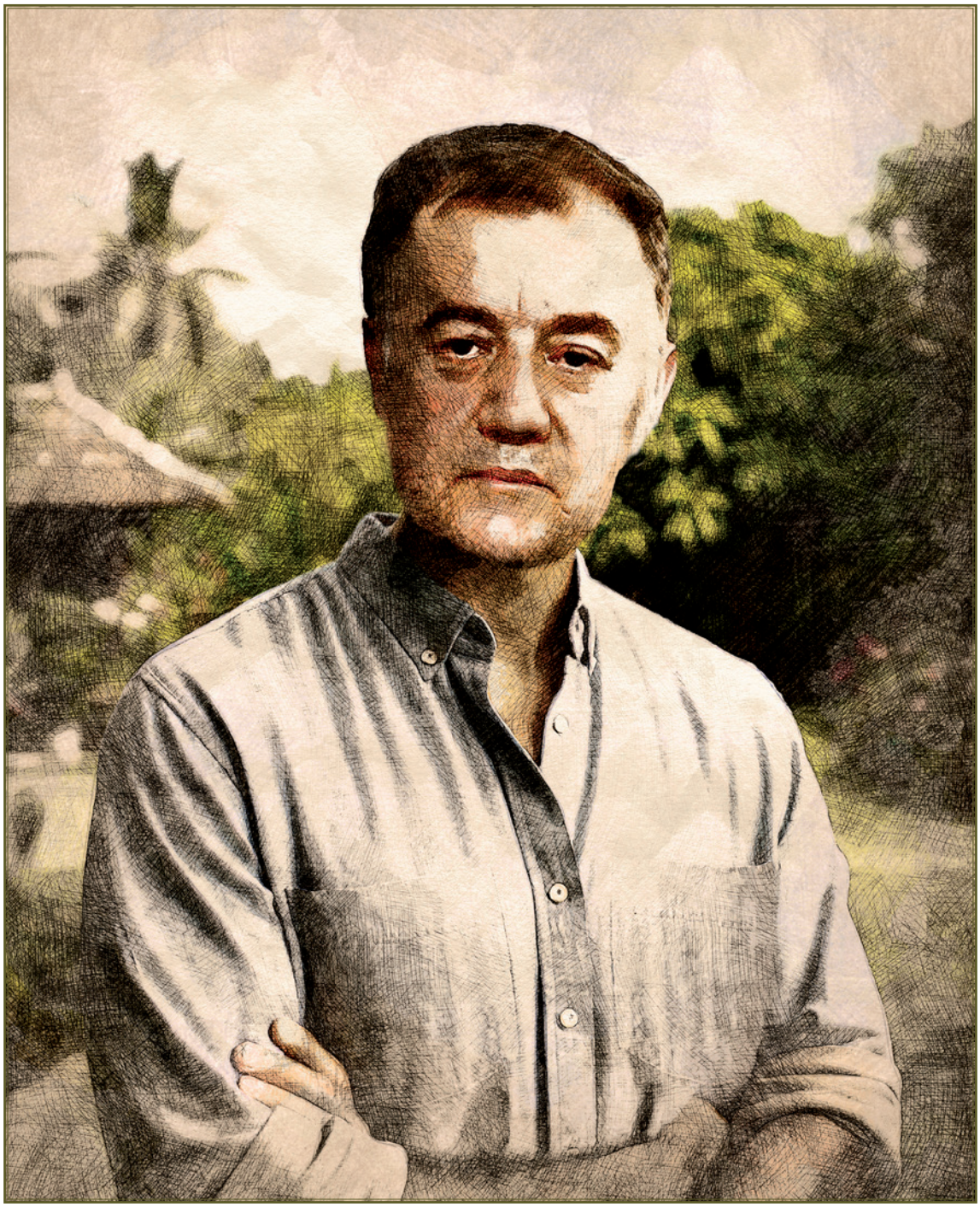
No, neće mi akademik Omer Nakičević zamjeriti zbog toga, jer moje sjećanje na njegov lik i djelo ostaju trajno u mojoj duši i srcu, srcu koje mu je zahvalno za brigu i žrtvu koju je učinio kada mi je svojom sretnom rukom preveo svjedočanstvo Gazi Husrev-begove medrese kako bih se mogao upisati na Al-Azhar. Za to i za sve što je učinio u svojih gotovo deset decenija života, ostajemo svi zajedno zahvalni Allahu Svevišnjem što smo imali takvog junaka u duhu i duši među nama ovdje i sada u Bosni.

Uz iskreno suosjećanje i izraze sućuti (hatirname) našem narodu, učim dovu Milostivom Allahu da njegovoj kćerki Amini, unuci Bedriji i zetu Nijazu podari sabur, a njihovom ocu, djedu i puncu lijepi Džennet. Amin!

Svi smo Allahovi i svi se Allahu vraćamo![10]

---

[10] **Omer Nakičević** jeođen u Teočaku 1927. god. Nakon medrese i Filozofskog fakulteta u Beogradu, magistarski rad obranio je na Fakultetu za književnost Kairskog univerziteta 1968. god., a doktorsku disertaciju obranio je na Filološkom fakultetu u Beogradu 1981. god. Bio je prevodilac i spiker programa na arapskom jeziku Radio-televizije Beograd. Radio je kao profesor Arapskog jezika u Gazi Husrev-begovoj medresi. Obnašao je funkciju šefa za zaštitu, obradu i istraživanje arhivske građe i rukopisa na orijentalnim jezicima pri Pokrajinskom arhivu u Prištini, te je bio angažiran na obradi rukopisa na orijentalnim jezicima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu radio je od 1982. god. Bio je profesor emeritus na Katedri za hadis. Bio je dekan Fakulteta od 1987. do 1990. godine, te od 1993. do 2000. godine. Dobitnik je nekoliko priznanja i nagrada. Od njegovih djela izdvajamo: *Arapsko islamske znanosti i glavne škole od XV do XVII vijeka* (Sarajevo, Mostar, Prusac) (1981), *Uvod u hadiske znanosti* (1986), *Historijski razvoj institucije Rijaseta* (1996), *Historijski razvoj Fakulteta islamskih nauka* (1887.-1998.) (1998), *Kur'anski belagat i njegov 'idžaz – nadnaravnost Kur'ana* (2000), *Hafiz Seid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana* (2002), *Teočak kroz protok vremena* (2010) i *Muhamed Pašić, zaboravljeni direktor Šerijatske gimnazije* (2011), *U vrtlogu vremena* (1927-2017). Bio je vrsni prevodilac značajnih djela s arapskog jezika, cijenjen je kao istaknuti i društveno angažirani intelektualac. Na ahiret je preselio 2024. god.

MAHMUTOVIĆ, MUHADDIS MIRSAD

Stugom sam jutros (ponedjeljak, 28. safer, 1441/28. oktobar, 2019.) primio vijest od Seade-hanume da je njezin muž Hadži Mirsad ef. Mahmutović preselio na ahariet u zeničkoj bolnici u 66. godini života. Nedavno sam ga posjetio u bolnici i izgledalo je da će se izvući, ali Allahovo je najpreče, jer svako ima svoj edžel koji se ne pomjera ni naprijed ni nazad, već se događa u tačno zakazano vrijeme. Neko ranije, a neko kasnije, ali svako će dočekati svoj edžel. Hadži Mirsad-ef. je dočekao svoj edžel iza kojeg slijedi ***liqā'***, susret, s ***Ma'budom i Mahbubom Allahom Svevišnjim***, a nama koji čekamo svoj edžel ostaje da se sjećamo i svjedočimo o liku i djelu hadži Mirsad-efendije, učeći dovu da mu susret sa Svevišnjim Allahom bude kao što je bio njegov s nama, njegovom braćom i ahbabima na dunjaluku. A bio je lahak i prijatan, bio je srdačan i poučan, bio je sretan i zadovoljan, bio je koristan i bratski. Stoga, hoću da ovdje i sada svjedočim pred Allahom Milostivim i cijelim svijetom da je hadži Mirsad sin Mustafin Mahmutović iz džemata Biskovići kod Zenice u Bosni bio:

'ALAMU-L-HUDĀ („Znak pravoga puta"). Jer se u Medini, Alejhisselamovom časnom gradu, napajao znanjem i mudrošću od 1981-1986. godine. Pun iluma vratio se iz Medine u Bosnu, u džemat Gračanica, moj rodni kraj, gdje je preuzeo imamsku, hatibsku i muallimsku dužnost nakon vrijednog gračaničkog imama Nurije ef. Sikirića.

Mlad, poletan, stasit, rječit i prodoran, Mirsad-ef. vrlo brzo plijeni pažnju ljudi u Gračanici i šire. U Gračanici Mirsad-ef. pokreće mnoge projekte, od kojih je najznačajniji oživljavanje sjećanja na velikog bosanskog alima Osman-ef. Redžovića, koji je svoj život posvetio obuci učenja Kur'āna, *kirāeta* po *tedžvidu*. Svi su u tom kraju to znali, ali je tek Mirsad-ef. ukazao na pravi način na važnost i korisnost da se njeguje uspomena na naše bosanske alime koji su nosili i pronosili islamsku nauku i poruku.

Hadži Mirsad-ef. je u tome, dobrano, uspio tako da medresa u Velikom Čajnu - Čajangradu nosi ime „Osman-ef. Redžović". Dakako, hadži Mirsad-ef. je, uz Džemal-ef. Salihspahića, jedan od najzaslužnijih što imamo danas medresu u Velikom Čajnu, koja je nastala u ratnom vihoru i u kojoj se danas odgajaju i obrazuju imami, hatibi, muallimi i muallime. Svršenici i svršenice ove Medrese na najvjerniji način vrše misiju islama u mnogim džematima širom naše domovine i svijeta gdje su Bošnjaci muslimani emigrirali pod silom progona iz Bosne: u Evropu, Ameriku, Kanadu i Australiju.

RA'SU-L-HIKMATI WA-L-MAWʿIZATI („Glava mudrosti i pouke"). Jer je hadži Mirsad-ef. bio uvjerljiv vaiz koji nije govorio povišenim tonom, već je blagom riječju ljudima približavao vjeru i moral. Radio je to nenametljivo i predano što je kod ljudi razgaljivalo dušu. Nije prijetio ljudima Džehennemom, već im je govorio kojim putem se stiže do Dženneta. Njegova mudrost se brzo širila pa je bio rado viđen vaiz širom naše domovine.

NĀSIRU-L-SUNNATI WA-L-DŽAMĀ'ATI („Borac za sunnet i džemat"). Jer je hadži Mirsad-ef. donio u Bosnu ono najljepše što Medina, Alejihsselamov časni grad, ima. Donio je iz Medine Alejhisselamov Sunnet i Alejhisselamov duh džemata. A toga je tada, u komunističkom režimu, bilo u nedostatku. Hadži Mirsad-ef. ima velike zasluge, uz još neke, što se u Bosni oživjela hadiska i sunnetska tradicija i što se danas hatibi s mimbera pozivaju na Alejhisselamove ashabe, umjesto na Hegela i Kanta koji su nekima haman bili postali u rangu radiAllahu anhum.

MUHADDITH I MUDARRIS („Prenositelj hadisa i učitelj vjere"). Hadži Mirsad-ef. zaslužuje titulu Muhaddisa i Muderrisa zato što je svojim radom i djelovanjem uspio učvrstiti trag hadiske nauke i prenijeti ljubav prema hadisu na svoje učenike. Uvjeren sam da će njegovi učenici nastaviti prenositi hadise onako kako ih je učio Mirsad-ef. Mahmutović. Neka mu se Milostivi Allah smiluje, oprosti grijehe i nagradi ga Dženet-i firdevsom za trud koji je učinio na širenju hadisa i sunneta u Bosni.

Ali hadži Mirsad-ef. nije bio samo 'alemu-l-hudā, ra'su-l-hikmeti wa-l-maw'izati, nāsiru-l-sunneti wa-l-džamā'ati, muḥaddith i muderris, već je bio i aktivista u svakoj akciji koja je donosila dobro našem dinu i ummetu. U tome je hadži Mirsad-ef. mogao biti svakom od nas uzor. Ne ustručavam se kazati da je meni, doista, bio uzor. Prije svega zato što je hadži Mirsad-ef. bio slobodan čovjek koji se bojao samo Svevišnjeg Boga i zato je išao

ispred drugih u iniciranju novih puteva u našem islamskom radu. Nije čekao da mu se izdaju naredbe za akciju. Hadži Mirsad-ef. je samoinicijativno proizvodio akcije od kojih je Islamska zajednica imala korist. Zasigurno, najzaslužniji čovjek za organiziranje džemata u bošnjačkoj dijaspori u ratnom i poratnom periodu u Evropi, Americi, Kanadi i Australiji bio je hadži Mirsad-ef., kojem ovom prilikom iskazujem moju posebnu zahvalnost za taj njegov trud i učim dovu Allahu Milostivom da ga za taj trud nagradi. Amin!

No, ne samo zbog toga, već i zbog podrške koju sam imao dok sam obnašao časnu dužnost reisul-uleme u Bošnjaka (1993-2012) malo je reći da je hadži Mirsad bio moj brat u vjeri i malo je reći da mi je bio ahbab. Hadži Mirsad-ef. Mahmutović mi je bio jedan od mojih najvjernijih saradnika koji nije znao ni izdati ni iznevjeriti moje povjerenje, nije znao promašiti cilj misije Islamske zajednice kojem smo zajedno težili. Zato sam nakon reizbora u drugi mandat reisul-uleme u Bošnjaka (2005) imao potrebu da imenujem ljude koji su bili i ostali zaslužni za moj uspjeh u obnašanju časne dužnosti reisul-uleme, a to su: rahmetli Muhamed Salkić, Aziz Kadribegović, Muharem Hasanbegović, Muharem Omerdić, Mirsad Mahmutović… To su bile i ostale gromade od ljudi s ljudskim i moralnim integritetom. Na sve njih sam se mogao uvijek osloniti i povjeriti im najteži emanet. Nažalost, nakon Muhamed-ef. Salkića, danas se rastajem s Mirsad-ef. Mahmutovićem, koji će mi jako nedostajati, jer on je najbolje znao da me kritikuje, ali i da me pohvali ako sam to zaslužio.

Mom bratu i ahbabu hadži Mirsad-ef. Mahmutoviću neka se Allah Milostivi smiluje i oprosti mu grijehe i neka ga uvede u Džennet-i firdevs!

Njegovoj vrijednoj Seada-hanumi neka Allah Svemoćni podari sabur! Ona može biti ponosna što je imala takvog muža, jer znam da je Mirsad-ef. bio ponosan što je imao takvu suprugu!

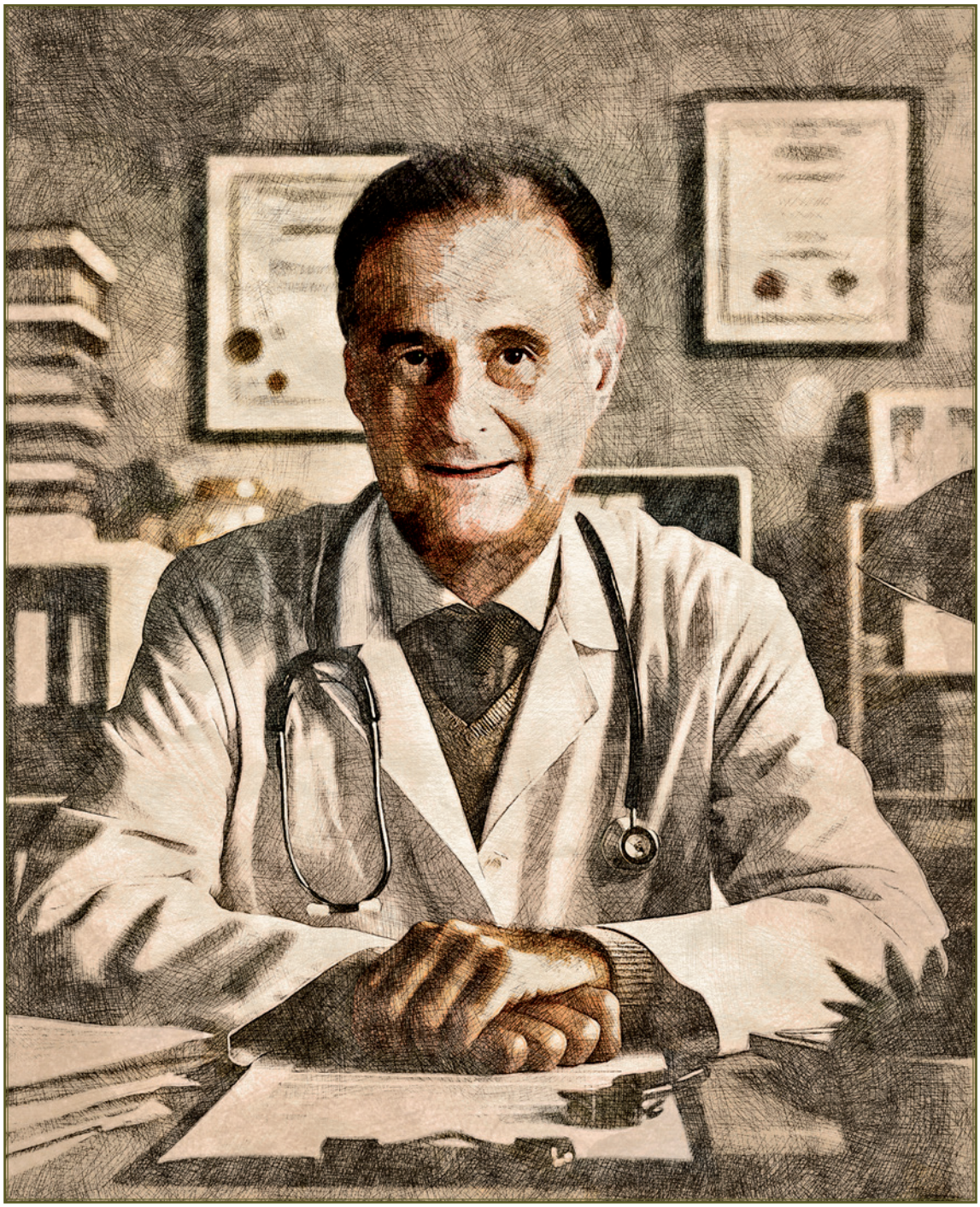
Njegovim sinovima Ahmedu i Abdusselamu te kćerki Hatidži neka Allah Sveznajući podari znanje, mudrost i sabur da nastave svoj život ponosni što su imali babu, na kojeg se svijet ponosi.

Neka Allah Svevišnji njegovim snahama, zetu i unučadima, rodbini i prijateljima podari lijepo sjećanje na hadži Mirsad-ef. Mahmutovića, koji je živio svoj život časno i pošteno i iza sebe ostavio trag, kao uzor za sve ljude koji traže spas.

I neka se bosanska ulema ugleda na Muhaddisa i Muderrisa hadži Mirsad-ef. Mahmutovića u svom imamskom, hatibskom, muallimskom i društvenom radu i neka muslimanima u Bosni hadži Mirsad-ef. bude uzor u vjeri i moralu!

Allahu Svemogući, osnaži nas na putu istine i pravde!
Allahu Sveznajući, pouči nas kako da volimo brata i prijatelja!
Allahu Milostivi, smiluj se našem bratu i prijatelju hadži Mirsad-ef. Mahmutoviću na obećanom danu! Amin!
Al-Fatiha![11]

[11] **Mirsad Mahmutović** je ođen je u Zenici 1943. god. Nakon Gazi Husrev-begove medrese, radio je kao imam na području Zenice, a potom je otišao na studij u Medinu gdje završava Fakultet hadiskih znanosti na Islamskom Univerzitetu „Džāmiʿat al-islāmiyyah". Radio je kao glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Gračanica kod Visokog. Dao je značajan doprinos odbrani Bosne i Hercegovine u vrijeme agresije. U toku rata pokreće list *El-Hidaje*, koji izlazi u periodu od 1992. do 1994. god. Bio je jedan od najaktivnijih članova Udruženja ilmijje „El-Hidaje", a nakon obnoviteljske skupštine izabran je za potpredsjednika ovog udruženja. Vodio je „Ured za hadž" Rijaseta Islamske zajednice. Bio je dugogodišnji šef Rijasetovog „Ureda za bošnjačku dijasporu". Autor je nekoliko djela i udžbenika za medrese. Na ahiret je preselio 2019. god.

KONJHODŽIĆ, AKADEMIK FARUK

Opsada Sarajeva trajala je 1.425 dana i noći, tri puta duže od opsade Staljingrada. Preživjele Sarajlije još uvijek se pitaju kako je bilo moguće ostati u životi dok je svijet – Evropa gledala mirno nametnuti embargo na bosansku oružanu obranu. Bilo je to moguće zahvaljujući bosanskim herojima od kojih heroje u bijelom najbolje pamtimo, jer su u oskudnim uvjetima na sarajevskom Kliničkom centru svojim medicinskim umijećem i s nadljudskom predanošću spašavali ljudske živote od smrtonosnih srpskih granata. Tu se najjasnije očituje milost Božija neizmjerna, tako što se uvijek nađu ljudi dobroga srca, zdrave pameti i snažne volje na pravome mjestu.

Ti pravi ljudi bili su na pravome mjesto svuda po Bosni, ali na Kliničkom centru u Sarajevu ljudi poput doc. dr. Naima Kadića, prof. dr. Mustafe Hiroša i prof. dr. Faruka Konjhodžića su me zadužili da ih dovijeka pamtim. Kao direktor doc. dr. Naim Kadić mi je osigurao da izvjesno vrijeme odsjednem ne kao pacijent, već kao podstanar na Kliničkog centra zbog nemogućnosti da mi se u gradu, u svojstvu naibu-reisa, nađe mjesto stanovanja. Dr. Mustafa Hiroš me spasio od užasnih bolova u bubrezima, uzrokovanih, vjerovatno, od nečiste industrijske vode, jer je bila oskudica u čistoj vodi, hrani i potrebnoj struji.

Dr. Faruk Konjhodžić me svojim vedrim, energičnim i, nadasve, ljubaznim stilom sokolio da do kraja izdržim srpsku genocidnu agresiju na našu zemlju i naš narod. Nemojte se čuditi, onoliko koliko je bila moja dužnost da u svojstvu duhovnog autoriteta hrabrim i borce i narod da ustraju u odbrani svoje časti i slobode, toliko je bila moja potreba da i mene neko hrabri da ne posustanem u toj borbi. Ne znam da li je bio svjestan toga, ali, evo, sada dok mu ispisujem ovaj zakašnjeli omaž priznajem da mi je dr. Faruk prenosio svoju energiju neustrašivosti i odvažnosti na putu do naše bosanske slobode.

Dr. Faruk nije bio od ulemanskog esnafa, nije studirao islam, ali je bio zaljubljen u arapsko-islamsku medicinu, vjerovatno pod snažnim dojmom iskustva u Libiji godine 1981. i 1983, gdje se mogao upoznati s presudnim doprinosom muslimanskih učenjaka, poput Ibn Sinaa i drugih muslimanskih medicinskih velikana, za razvoj fundamentalne evropske i svjetske medicine. Nije propuštao priliku da mi na svakom našem susretu ispriča neki bitni povijesni detalj kreativnosti i inovacije u medicini muslimanskih *hećima* – ljekara. Također, dr. Faruk je imao žarku želju da latinske medicinske riječi i pojmove prilagodi bosanskom jeziku, o čemu svjedoči njegovo autorsko djelo: *Rječnik medicinskih naziva*.

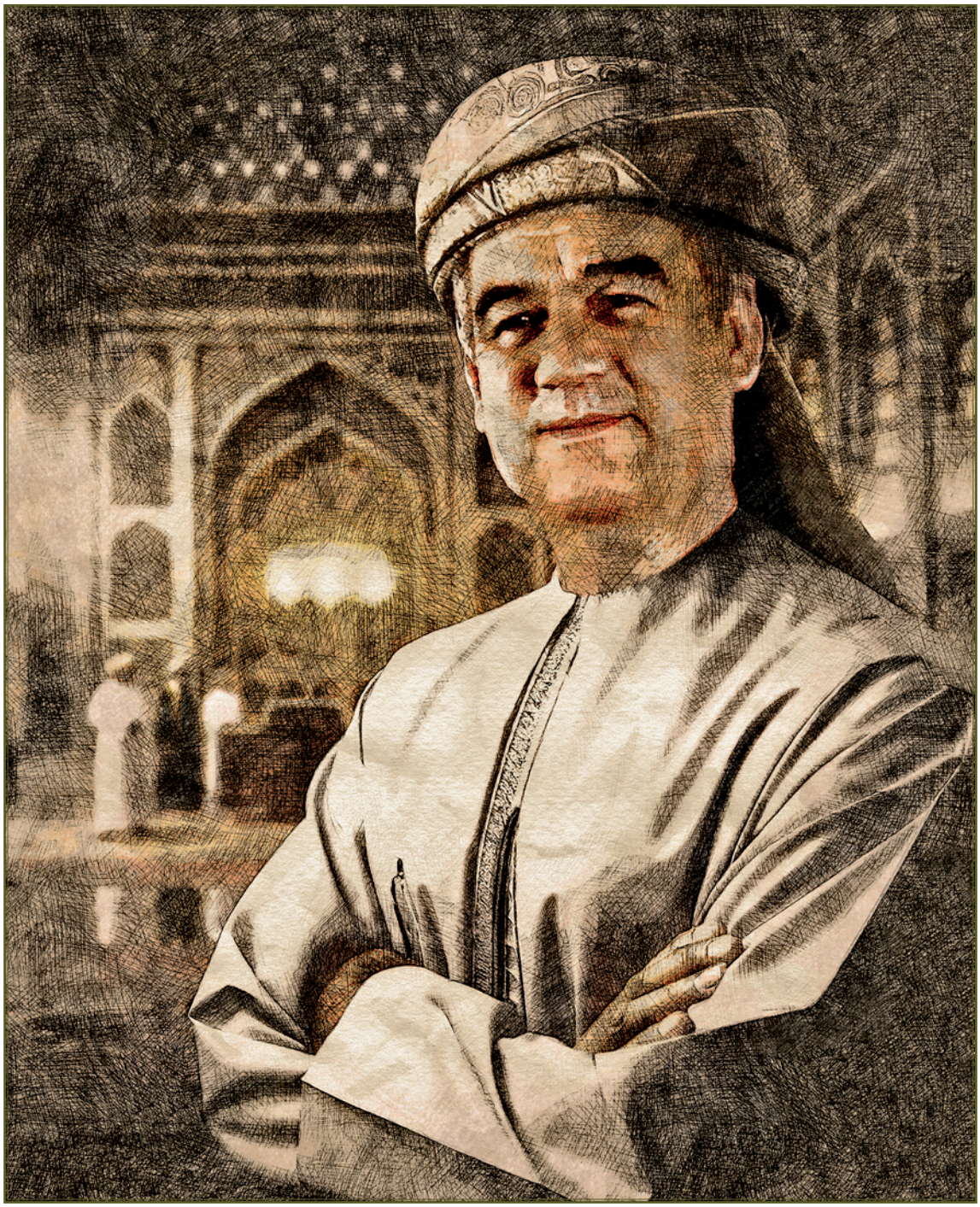
Ne znam kako bi funkcionirao Klinički centar u Sarajevu u ratu 1992-1995. godine da nije bilo dr. Faruka Konjhodžića i njemu sličnih, ali znam da su bošnjački/bosanski medicinari svojim humanizmom osvojili poštovanje cijelog svijeta, te da su svojom medicinskom dosjetljivošću i vještinom postali primjer za ratnu medicinu. Volio bih da se sadašnji medicinari u miru ne samo na Kliničkom centru u Sarajevu, već širom Bosne i njenog susjedstva, ugledaju na svoje medicinske kolege u ratu koji su davali svoju dušu i svoje srce da izliječe pacijente.

Nije ih vodila ni politika ni lični interes, već samo interes i zdravlje pacijenata po slovu i duhu Hipokratove zakletve.

U znak zahvalnosti prema svim medicinskim radnicima – herojima u bijelom u vrijeme opsade Sarajeva i pod srpskim granatama, poklanjam ovaj omaž bosanskom junaku – vitezu prof. dr. Faruku Konjhodžiću kao moj osobni orden zasluge za narod.

Neka Milostivi Allah oprosti grijehe našem dr. Faruku i uvede ga u Svoj lijepi Džennet! Amin![▾12]

[▾12] **Faruk Konjhodžić** je rođen u Mostaru 1936. god. Osnovnu školu, a zatim Drugu realnu gimnaziju je završio je u Sarajevu, gdje je maturirao 1953., kada se upisao na Medicinski fakultet Univerziteta u Sarajevu. Radio je na Hirurškoj klinici Bolnice Koševo, najprije u svojstvu sekundarnog ljekara, a po tom ljekara na specijalizaciji iz opće hirurgije. Specijalizaciju iz opće hirurgije završio je 1966. i dvi je godine radio kao specijalista opći hirurg, baveći se pretežno abdominalnom hirurgijom. Bio je na specijalizaciji iz neurohirurgije, kao zasebne hirurške specijalnosti, najprije na Neurohirurškoj klinici u Beogradu, potom na Atkinson Morley's Hospital, St George's Hospital u Londonu, te na Neurokirurgiska kliniken, Sahlgrenska Sjukhuset u Goeteborgu. Magistarski je obranio 1972. o temi: *Vrijednost jednodimenzionalne ehoencrfolografije kod supratentorijalnih tumora mozga*, a doktorsku disertaciju je obranio 1975. god. pod naslovom *Promjene enzimske aktivnosti crtebrospinalnog likvora kod nekih neurohirurških oboljenja*. Bio je generalni sekretar Udruženja neurohirurga Jugoslavije od 1972. do 1979. Postao je član Training Committee of European Association of Neurological Surgeons od 1988, kao jedini jugoslovenski neurohirurg. Godine 1992. biran je za predsjednika Sabora ljekara Bosne i Hercegovine. Formiranjem Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu, postao je direktor za razvoj, edukaciju i nauku, direktor Instituta za naučnoistraživački rad i razvoj Kliničkog centra te predsjednik Naučnog vijeća Instituta. Bio je i generalni direktor Kliničkog centra. Napisao je veliki broj udžbenika, knjiga, članaka, prikaza te priredio veliki broj zbornika. Za uspješan stručni, nastavni i naučni rad odlikovan je brojnim nagradama. Za dopisnog člana Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine u Odjeljenje medicinskih nauka izabran je 1995, a za redovnog 2005. godine. Na Ahiret je preselio 2007.

KAVAZOVIĆ, GAZIJA OSMAN

Iste godine smo rođeni, istu školu smo pohađali, isti razred smo dijelili, iste snove smo sanjali, iste brige smo nosili, istu borbu smo vodili, istog brata smo imali, on rođenog a ja u vjeri i sudbini usvojenog.

Osman Kavazović iz Jelovča Sela kod Gradačca bio je natprosječni Bošnjak.

Po izgledu naočit, po karakteru uzorit, po naravi nagodan, po emanetu pouzdan, po drugarstvu poželjan, bio je Osman jedinstven.

Volio sam Osmanov slatki osmijeh, njegov široki pogled i njegovo ozareno lice pri svakom našem susretu, posebno u vrijeme obnašanja časne dužnosti reisul-uleme. Imao sam osjećaj da se Osman više brinuo o mom reisovanju nego ja. Radovao se mom uspjehu i brinuo se o mom neuspjehu. Pogađali su ga medijski napadi na mene, ne samo kao reisul-ulemu već i kao svog brata i druga iz medresanskih dana. Sjećam se kada sam najavio mogućnost bojkota plaćanja javnog servisa Federalne TV zbog islamofobije, Osman se, onako gazijski, javno oglasio kao prvi bojkoter, prkoseći prijetnji tužbe od strane Federalne televizije.

Takav je bio Osman Kavazović, kojeg danas ispraćamo na ahiret. Nije se bojao *lawmata lā'im*, kukavnih tužibaba, u odbrani istine, pravde, časti i slobode ne samo svoje, već mnogo više svoje braće i drugova. Njegova ispovijest o logoru Luka - Brčko, gdje je bio zatočen

sa svojim džematlijama i gdje mu je „fini“ srpski sveštenik nudio da njega samog oslobodi a njegove džematlije ostavi u logoru, što je on odbio, govori o njemu poput ashaba koji su, iako smrtno žedni na bojnom polju, nudili prvo svom bratu gutljaj vode makar ih to koštalo života.

Ne želim reći da u našoj Bosni nije bilo i da još uvijek nema takvih ljudi poput Osmana, ali hoću reći da mnogi od njih sele na ahiret. Nadam se da će mladi čuti i čitati o likovima poput Osmana, koji im treba biti uzor kako se brani čast i sloboda Bosne i Bošnjaka.

Posljednji put sam se sreo i vidio s Osmanom prije nekoliko mjeseci u Tuzli na seminaru za imame. Vidno je bio oslabljen tijelom, ali duhom bio je vedar i čil, kao i uvijek. Pitao me je kako radi moj brat. Rekao sam mu: - Radi dobro. Neka ga Allah čuva i podrži. Naravno, nisam propustio priliku a da ga ne upitam da li još uvijek navija za *Hajduk*. Blago se nasmijao i na taj način oživio naša sjećanja na medresanske dane kad je Osman pratio svaki broj „Tempo sporta“, uz vatreno navijanje za *Hajduk*.

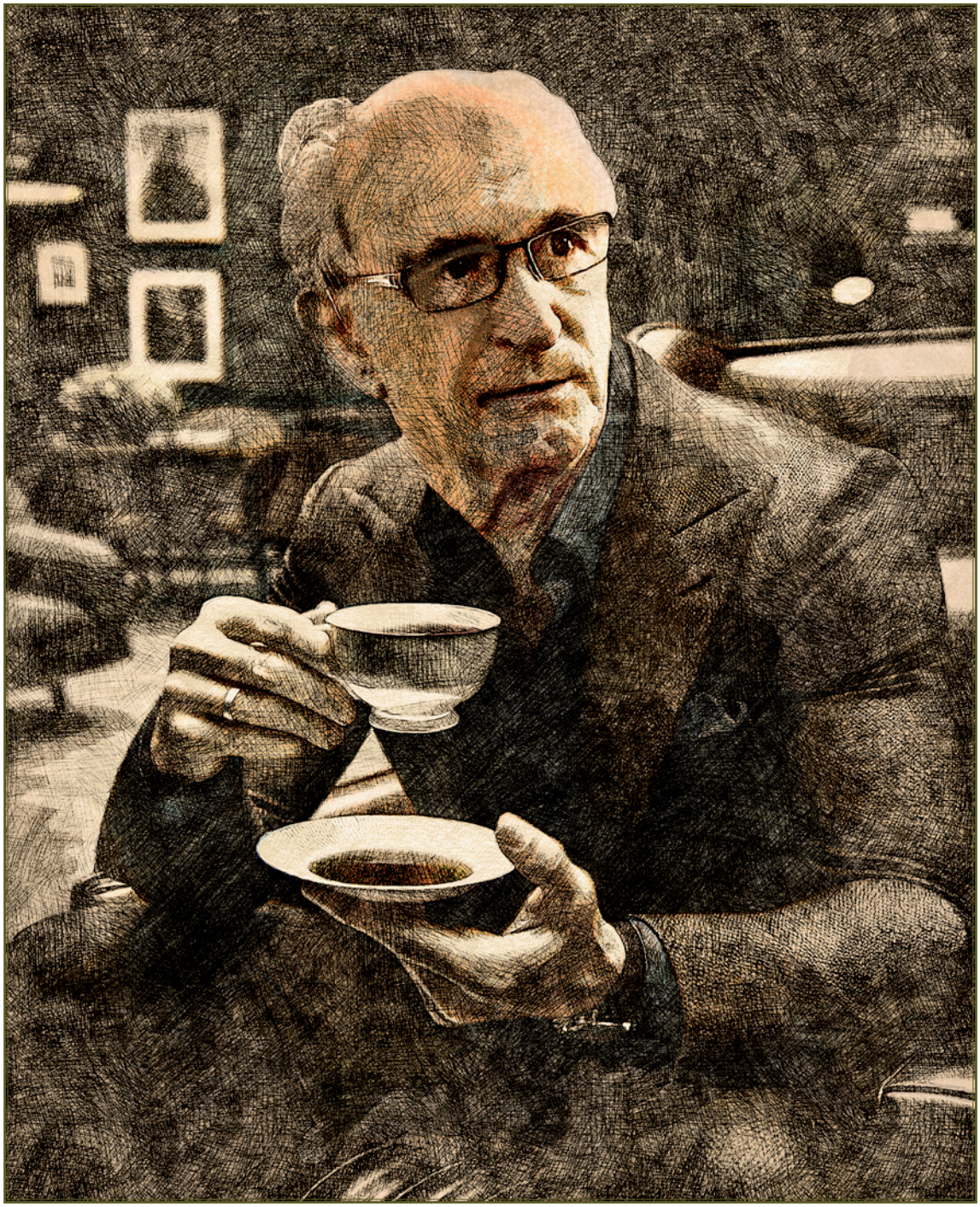
S Osmanom se uvijek imalo šta pričati. O svemu, a najviše o sudbini naše Bosne i Bošnjaka. Osman će mi jako nedostajati.

Učim dovu da mu Allah Milostivi podari Džennet, a njegovoj porodici, bratu i našem narodu sabur i pouku kako se u Bosni umire da bi se živjelo! Amin! Al-Fatiha![13]

---

[13] **Osman Kavazović** je rođen u Gradačcu 1953. god. Nakon školovanja u Gazi Husrev-begovoj medresi najduže je obavljao imamsku dužnost u Brezovom Polju kod Brčkog, gdje ga je zatekla agresija na Bosnu i Hercegovinu. U toku agresije zatvaran je u logore. U logor Luka - Brčko odveden je 15. maja 1992. god. Nakon što je odbio da bude razmijenjen ako neće biti oslobođene i njegove džematlije, prebačen je u logor Batković. S još 60 logoraša iz logora Batković je razmijenjen 13. oktobra 1992. godine. Odmah se uključuje u redove Armije Republike Bosne i Hercegovine. Naredbom Štaba vrhovne komande Armije Republike Bosni i Hercegovine 5. aprila 1996. god. odlikovan je najvećim vojnim priznanjem „Zlatni ljiljan“. Radni vijek završio je u činu majora na poslovima vojnog imama Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Na ahiret je preselio 2023. god.

Logor "LUKA", Brčko
NA OVOM MJESTU MAJA-SVIBNJA 1992.GOD.
U LOGORU LUKA UBIJENO JE VIŠE STOTINA
NEDUŽNIH CIVILA,
BOŠNJAKA I HRVATA.
NEKA IM JE RAHMET I VJEČNI POKOJ.
SAVEZ LOGORAŠA
BOSNE I HERCEGOVINE.
BRČKO DISTRIKT: 07.05.2006.GODINE.
KARTON LIČNE KARTE
Kavazovic
Osman
Hasan
Saima
29. marta 1953.
Jelovce Selo kod Gradacca
Gradacac

KASUMAGIĆ, PROFESOR ISMET

Lično ime čovjeka ne mora da odgovara imenovanom. Kod Ismeta Kasumagića hem ime hem prezime njemu liče i priliče. Ismet znači „nevin“, a Kasum znači „dobit“. I baš zato što je bio nevin mladić, Ismet im je bio sumnjiv. Sumnjali su da je bio „Mladi musliman“. I pogodili su, Ismet je bio „Mladi musliman“. Oh, kako to danas gordo ali i gorko zvuči! Oh, kad bi današnji „mladi muslimani“ znali šta to uistinu znači. Biti nevin i slobodan od optužbe što si hem „mlad“ hem „musliman“. I što ideš u džamiju bez straha da te oni sačekuju na ulazu da te povedu u zindan. Oh, kako je danas lijepo biti slobodan u Bosni. Ima drugih stvari koje treba popravljati, ali zlatnu bosansku slobodu koju danas imamo ne smijemo nikad izgubiti! I nikad ne smijemo zaboraviti Allahovu milost, koja nas prati zahvaljujući, između ostalog, i dobrim ljudima u našim redovima poput Ismeta Kasumagića.

Ne pretjerujem, već ne dosežem do adekvatne riječi kojom bih iskazao koliki je „kasum“, kolika je dobit koju nam Ismet iza sebe ostavlja od svog plodonosnog života od devedeset i tri ljeta za našu vjeru, naciju i državu, dobit koja nas obavezuje da ga se zauvijek sjećamo. Ne mogu, dakle, adekvatno dosegnuti ni do Ismetovog lika ni do njegovog djela. Ali mogu svjedočiti da je Ismetov lik od najljepših osmijeha i najljepših riječi u Bošnjaka koje pamtim.

Ne znam kad sam Ismeta prvi puta upoznao, ali znam da je bio nasmijan i vedar kad god sam ga sreo. Bio je pun života. Volio je ljude. Volio je s ljudima razgovarati. Preko vikenda bi dolazio s Džemalom Salihspahićem u moje selo, Veliko Čajno, Čajangrad. Nisu bili iste profesionalne struke. Džemal je bio profesor historije u Zeničkoj gimnaziji, a Ismet je bio profesor metalurgije na Metalurškom institutu u Zenici. Naizgled nisu imali ništa zajedničkog. Ali samo naizgled. Oni su, ustvari, dijelili ono najbitnije u svojim životima – vjeru, kulturu i sudbinu Bošnjaka muslimana. Upoznali su se tako što su tada muslimani potajno međusobom pričali da u Zenici ima jedan u Metalurškom institutu koji klanja, a jedan u Zeničkoj gimnaziji. To je bio znak njihovog prepoznavanja. Postali su prijatelji. Sprijateljila ih je „zabranjena" vjera, „neobrađena" kultura i „neizvjesna" sudbina bosanskih muslimana. Nisu pričali ni o metalu, ni o čeliku, ni o nemilosrdnoj historiji, već o sadašnjosti i budućnosti islama kod Bošnjaka. Vikend im je bio duhovni odmor od svakodnevne socijalističko-komunističke propagande. A moje rodno mjesto im je bilo pravo mjesto za to. Kao mladi softa Gazijine medrese nisam razumijevao njihovu priču, ali sam znao da je važna. Ismet je volio da mu pričam šta ima u Medresi. Ko su i odakle su softe. Ima li među njima odličnih. Pitao bi me i o profesorima u Medresi. Nisam baš bio vješt u odgovorima. Ismet se nije oduševljavao mojom pričom, ali ju nije ni osporavao. Sada kad se toga sjetim, izgleda mi sve tajnovito i zagonetno. Ali, moje sjećanje na Ismeta je jasno.

Posebno se sjećam mojih susreta s njim u Gračanici, dok sam bio imam u Bijeloj džamiji. Ismet bi ponekad dolazio u Gračanicu prijateljima i to baš petkom. S mimbera bih ga zapazio kako sjedi u zadnjem redu i otvorenih usta slušao moju hutbu. Priznajem, moju hutbu sam prilagođavao upravo njegovom uhu. A Ismet je volio da čuje „oštru" hutbu, koja udara u „sridu". Kao svjež Azharlija, želio sam se dokazati „Mladim muslimanima", među kojima je bio i

moj punac Abdulaziz Zijo Ahmedbegović. Njihova ocjena mog imamskog i hatibskog rada bila mi je važnija od ocjene mojih pretpostavljenih u Islamskoj zajednici. Imao sam veliko zadovoljstvo kad bi mi nakon džume-namaza Ismet Kasumagić prišao i pružio ruku, nije bilo tada korone-virusa, i čestitao mi na hutbi. Ali, ne samo čestitao, već i dao svoj kritički komentar kako bi mi kazao da je moju hutbu pažljivo slušao. I kako bi me ohrabrio da budem još jači. Ne znam da li ima i danas tih, poput Ismeta, koji slušaju hutbu petkom i prilaze hatibu da mu čestitaju. Volio bih da ima. Zasigurno, nedostajat će nam ta plemenita osobina Ismeta Kasumagića, osobina da brine o ljudima, da im pokloni osmijeh s lica, da im pruži ljubav iz srca i da s njima iz duše podijeli bratsku vjeru. Bio je to lik Ismeta Kasumagića na kojeg njegova familija i njegov narod mogu biti ponosni.

Dakako, mogu svjedočiti i o njegovom djelu. Ismet Kasumović nije bio samo aktivista za pravdu i istinu o svojoj vjeri, narodu i državi, već je bio i svjetski stručnjak u poznavanju metala, posebno čelika. Bio je jedan od rijetkih, ako i ne jedini, koji je znao detektirati stupanj nosivosti čelika u konstrukciji mostova. Zato ga se nisu mogli odreći. Znao je i Ismet da je morao biti najbolji stručnjak u svom poslu kako ne bi mogli ostati bez njega. Kako mu, zato što klanja, ne bi mogli ništa. Kamo sreće da se i danas mora dokazivati savršenstvo u poslu a ne savršenstvo u podobnosti stranci. Dakako, postoji danas âh za tom čistom vjerom, za koju se može reći da ju je Ismet Kasumović imao. Ali ne samo vjeru, već i praktično djelo o čemu svjedoči činjenica da je baš on, Ismet Kasumagić, bio uvijek u prvim redovima u svakom poduhvatu za slobodu i čast Bosne i Bošnjaka. Bio je jedan od glavnih stubova u bosanskom čudu otpora protiv srpske (i hrvatske) agresije na Bosnu i Bošnjake. Bio je uvijek na pravom mjestu u pravo vrijeme gdje je trebalo stati hrabro i ponosno za vjeru, naciju i državu. Ismet je na poseban način volio Islamsku zajednicu

i nas ulemu, hodže. Nije uvijek bio zadovoljan s našim radom, ali je pratio i čeznuo da svoju Islamsku zajednicu vidi kao svjetionik na valovitom moru Balkana, Evrope i svijeta. Nadam se da sam mu djelimično ugasio tu čežnju tako što sam makar malo bio reisul-ulema u Bošnjaka po njegovoj želji i mjeri.

Ovo je samo djelić mog omaža Ismetu Kasumagiću, koji življaše nevin pod njihovom optužbom zbog vjere, koji bijaše pod njihovim stalnim okom, al' ih je, Allahova milost i uputa ukazana Ismetu, omela da mu ometu vjeru!

Od mene neka je Ismetu Kasumagiću od srca halal olsun!

Nadam se da je i on meni halalio ako, kao reisul-ulema, nisam skroz ispunio njegova očekivanija!

Njegove kćeri, hadži Amra, Azra i hadži Amila, treba da budu sretne i ponosne što su imale takvoga oca koji je volio ljude kao braću i omladinu kao svoju djecu!

Ismetovi zetovi, Nasih i hadži Faris, mogu biti sretni i počašćeni što su imali punca koji je imao čestite kćeri!

Ismetovi unuci, unuke i praunučad: Kenan, Almasa, Nedžad, Abdullah, gradonačelnik Sarajeva, Fatima, Kerima, Emina, Halid, Aiša, Esma, Lamija, Faruk, Emir, Amila, Selma, Tarik, Muhamed, Jusuf, Esma Uzeir, Jasmina, Halid, Davud Kareem, Faruk, Nađa, Zejna, Amal, Nedžad, Najla i Ismail nisu samo zlatni đerdan na vratu svoga dede i nane Azijade u Dženetu, ako Bog da, već su i čelični štit na granici Bosne i na straži slobode i časti Bošnjaka!

Svi Ismetovi i Azijadini potomci imaju razlog da budu ponosni na svoga djeda i nanu, kao što i njihove snahe Emina, Majda, Soraja, Merjema i Emina, te zetovi Senad, Ahmed, Nedžad Sanjin, Adnan i Nermin imaju razlog da budu sretni što pripadaju ovom časnom porodičnom džematu!

Milostivi Allahu, smiluje se našem Ismetu i oprosti mu grijehe! Amin!

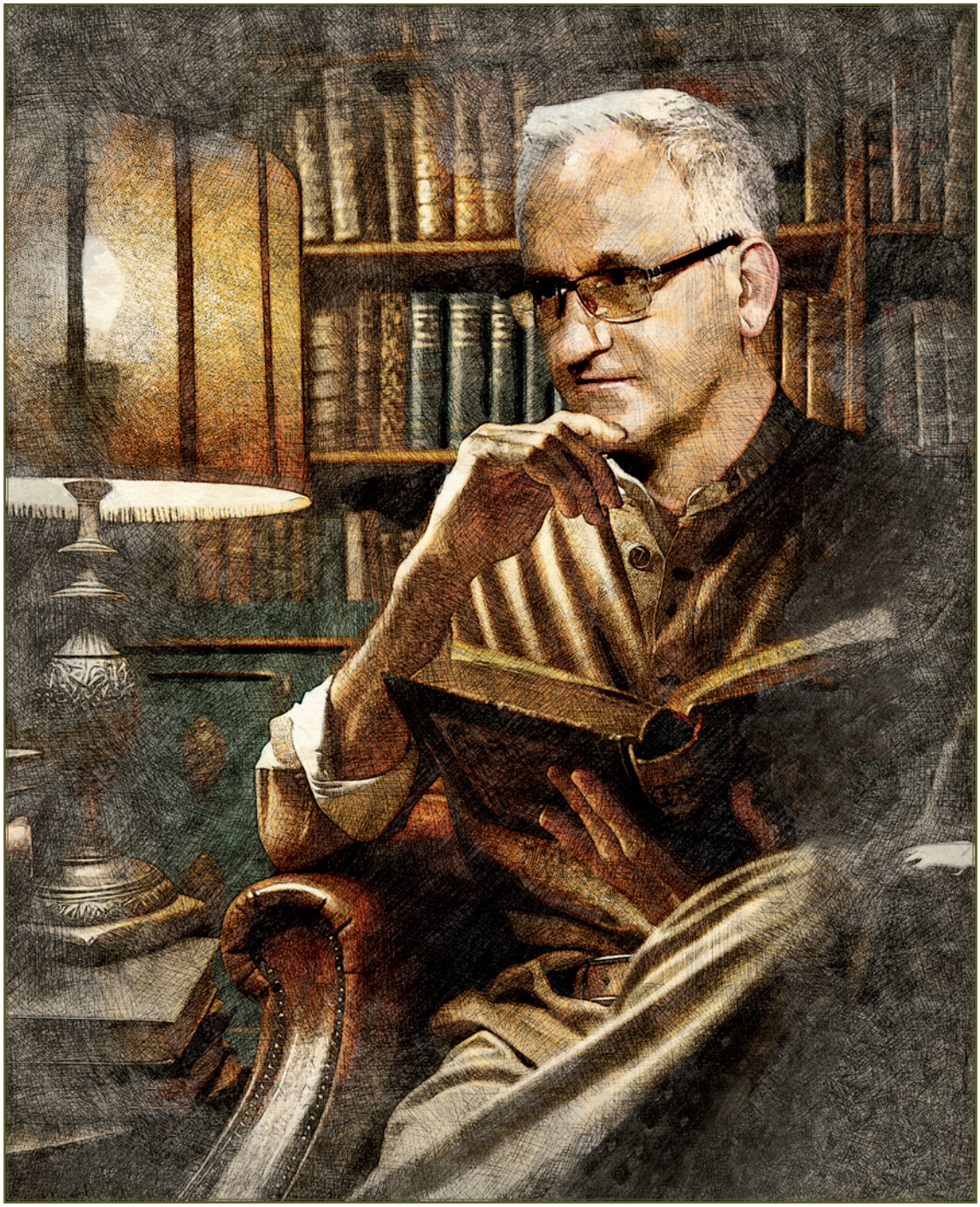
Plemeniti Allahu, otvori našem Ismetu dobrom džennetska vrata i uvedi ga u Tvoje džennetske bašče ispod kojih rijeke teku! Amin!

Svemogući Allahu, neka Ismetova smirena duša uđe među Tvoje poslušne robove u Džennetu, tamo gdje ga čeka njegova hurija Azijada koja ga je vjerno pratila na njegovom dunjalučkom životu, kao što je i on nju pazio u svakom dunjalučkom halu! Amin!

Allahu Milostivi, neka Ismet i Azijada budu zadovoljni s Tobom i Ti s njima! Amin![14]

---

[14] **Ismet Kasumagić** je rođen u Sarajevu 1928. god. Bio je član organizacije „Mladi muslimani". Zajedno s predsjednikom Alijom Izetbegovićem dva puta je bio u zatvoru zbog svojih ideja, stavova i vjere. Nakon izlaska iz zatvora, Kasumagić u Ljubljani završava metalurgiju. U svojoj struci postigao je veliki uspjeh usprkos činjenici da je bio politički zatvorenik i disident. Nakon tri specijalizacije u Francuskoj i jedne u Engleskoj, postao je ekspert UN-a za metalurgiju. Najveći dio radnog vijeka proveo je na Metalurškom institutu u Zenici. Bio je istraživač u Energoinvestu i ministar u prvoj demokratski izabranoj Vladi Republike Bosne i Hercegovine. Bio je dvije godine i rektor Univerziteta u Bihaću. Radio je dvije godine u Bagdadu. Bio je predsjednik i član više strukovnih asocijacija. Kao vrstan stručnjak bio je i nagrađivan, iako je bio politički nepodoban. Jedan je od inicijatora formiranja SDA. Bio je predsjednik Bošnjačkog udruženja političkih zatvorenika, potpredsjednik Udruženja „Mladi muslimani", član Sabora Islamske zajednice, član Savjeta MDD „Merhamet" i član Savjeta Islamske internacionalne konferencije zadužen za zemlje istočne Evrope. Bio je potpredsjednik Koordinacionog odbora muslimanskih institucija i Obnoviteljskog Sabora Islamske zajednice. Na ahiret je preselio 2023. god.

KARČIĆ, PROFESOR FIKRET

Danas, 14. šabana 1443. god., uoči mubarek noći Lejle-i berata, poslije ikindija-namaza ispraćamo na ahiret iz harema Gazi Husrev-begove džamije u Sarajevu brata, prijatelja, velikog alima i intelektualca Fikreta Karčića.

Malo je reći da me vijest o smrti Fikreta Karčića rastužila. Mnogo više od toga - Fikretov odlazak izazvao je u meni osjećaj koji prije nisam imao. Izazvao je osjećaj gubitka nekoga čije nam je prisustvo odavalo duhovnu i moralnu sigurnost u vjeri i naciji.

Imam mnogo dragih uspomena s Fikretom, onih prijateljskih i onih profesionalnih. Kao glavni imam Zagrebačke džamije (1986-1991) radovao sam se Fikretovom dolasku u Zagreb na međunarodni simpozij o islamu, a ponajviše njegovom uvijek svježem i uvjerljivom predavanju o šerijatu.

Uspravan u stasu, ispravan u govoru, jasan u poruci, izdašan u pouci, izravan u nauci, dostojan u kritici, nepokolebljiv u stavu i precizan u riječi, Fikret Karčić bio je svjetionik u liku bosanskog alima koji je usporediv s Hasanom Kafijom Pruščakom, i u liku bosanskog intelektualca koji je usporediv s Mustafom Imamovićem. Kod Fikreta Karčića nije bilo viška riječi ni o čemu i ni o kome. Svaka je riječ kod njega bila izvagana na vagi pune odgovornosti prije nego je izrečena. A višak riječi, koje je slušao od drugih, Fikret je jednostavno prešućivao, kao da ih nije ni čuo.

Moram priznati, bio sam mu zavidan na tome. Kažem to s punom poniznošću pred Bogom i pred Fikretovom sjenom, za kojeg mogu pouzdano reći da je živio kako je govorio i govorio je kako je živio.

Kada sam mu osamdesetih u Zagrebu rekao da je otvorena mogućnost za gostovanje profesora sa FIN-a u Sarajevu na Internacionalnom islamskom univerzitetu u Maleziji, Fikret je bez oklijevanja prihvatio ponudu. Bila je to prilika za njegovo osobno muslimansko međunarodno profesorsko iskustvo u jugoistočnoj Aziji, iskustvo koje je Fikret na najbolji način po povratku iz Malezije primjenjivao kod nas.

No, mnogo više od toga, Fikret je svojim naučnim i intelektualnim radom i zalaganjem izgradio neizbrisiv i uzorit ugled na Universiti Islam Antarabangsa Malaysa (UIA) tako da su bosanskim studentima bila širom otvorena vrata da na tom univerzitetu stječu visoku naobrazbu, koja im je osigurala važno mjesto u poratnom bosanskom društvu.

Nakon šest godina boravka u Maleziji, profesor Fikret Karčić vraća se kući sa svojom porodicom, s ogromnim naučnim i profesorskim iskustvom koje zdušno nudi Islamskoj zajednici. Uistinu, Fikret Karčić je bio „vojnik“ vjere, nacije i države. Bio je hizmećar Islamske zajednice u svakom pogledu. Osobno sam mu zahvalan za podršku i pomoć koju mi je pružao u mom časnom poslu reisul-uleme u Bošnjaka.

Žao mi je što se nisam s njim više i češće družio u posljednje vrijeme. Možda sam čekao da dođe u penziju pa da se družimo u miru i mirovini.

No, Allahovo je najpreče! Jer svi smo Allahovi i svi se Allahu vraćamo!

Učim dovu Allahu Milostivom da našem Fikretu Karčiću oprosti grijehe i uvede ga u Svoj Džennet!

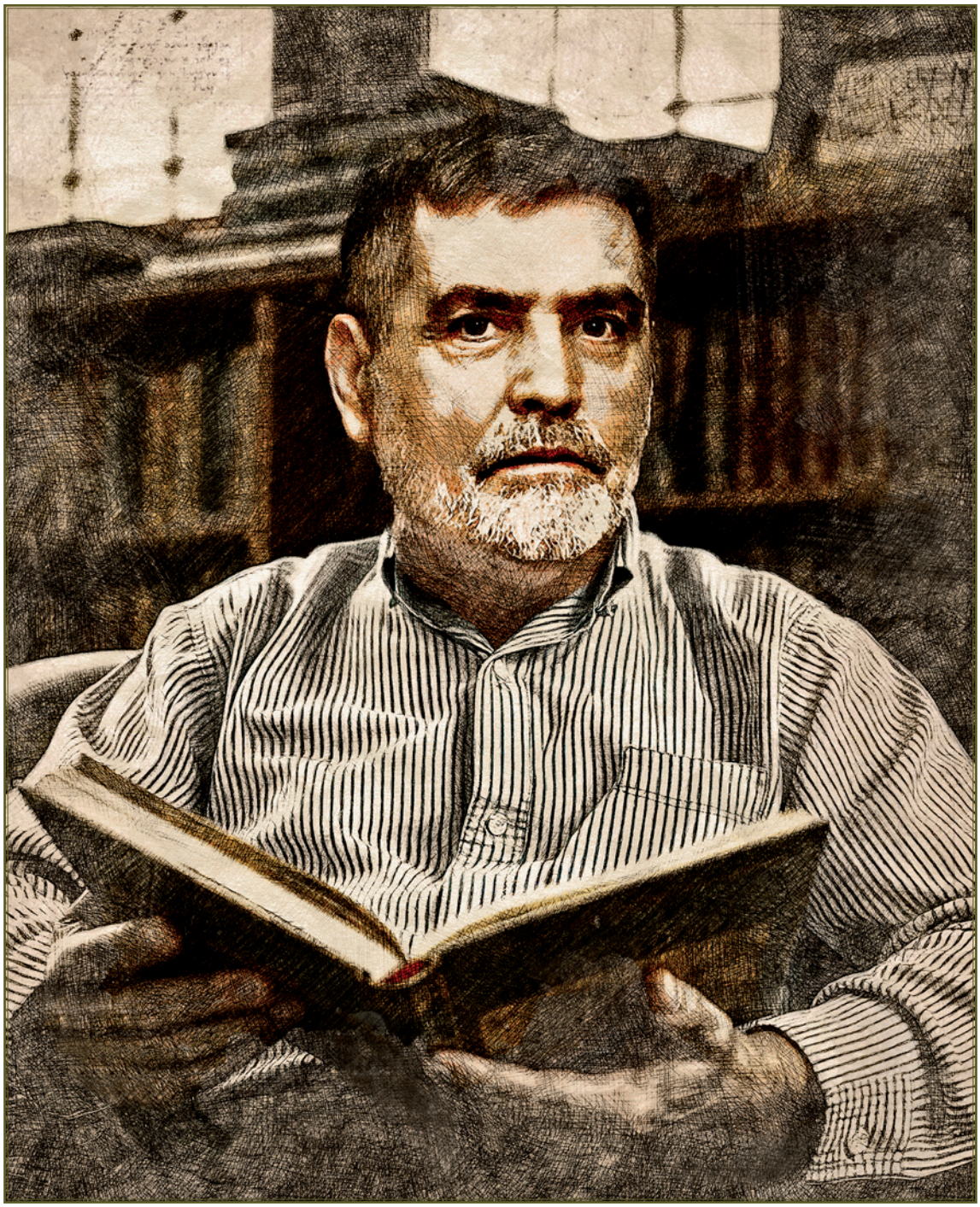
O smirena dušu, vrati se svom Gospodaru zadovoljna i On tobom zadovoljan.
Pridruži se Mojim pokornim robovima, uđi u Moj Džennet!

Učim dovu Allahu Milostivom da Fikretovoj udovici Hamida-hanumi podari sabur! Njegovim sinovima: Hamzi, Harunu i Hikmetu neka Allah podari snagu i volju da nastave put pravedni svoga oca! Njegovoj sestri Bahriji i bratu Bekiru neka Allah podari osjećaj časti što su imali takvog brata! Njegovim snahama Senadi i Amri neka Allah podari ponos što su imali takvog svekra! Njegovom zetu Mustafi neka Allah podari lijepo sjećanje na brata i prijatelja u sudbini! Njegovoj unučadi: Affanu, Iman i Fejsalu neka Allah podari uzoritu uspomenu na djeda koji je sve učinio što je mogao u svom dunjalučkom životu da im budućnost u Bosni bude bolja od njegove/naše dalje i bliže prošlosti! Njegovoj/našoj Islamskoj zajednici neka Fikret Karčić bude uzor kako se radi i djeluje za opće dobro vjere, nacije i države!

Dragi Fikrete, tvoj dunjalučki kitab ispisan je i zatvoren! Neka ti dođe s desne strane! Siguran sam da ćeš ga ti znati čitati jasno i precizno.

Nama koji ovdje ostajemo, niko ne zna do kada, ostaje da ti kažemo: Halal olsun! Halali i ti nama! El-Fatiha! [▾15]

[▾15] **Fikret Karčić** je rođen u Višegradu 1955. god. Srednjoškolsko obrazovanje je stekao u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu. Diplomirao je 1978. god. na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Stepen magistra i doktora nauka stekao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Bio je profesor komparativne pravne historije na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Predavao je na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu, Marmara univerzitetu u Istanbulu, Međunarodnom islamskom univerzitetu Malezija, Univerzitetu u Oslu i Boise State University (SAD). Njegov glavni akademski interes bile su komparativne pravne kulture, historija islamskog prava i institucija u Bosni i Hercegovini u postosmanskom periodu, reformistički pokreti u islamu i balkanski muslimani. Profesor Karčić je obnašao dužnost prodekana za naučnoistraživački rad na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, bio je član redakcije *Godišnjaka* Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, dva mandata predsjednik Ustavnog suda Islamske zajednice. Godine 2018. zajedno s dr. Enesom Karićem bio je dobitnik prestižne nagrade za životno djelo, koje dodjeljuje Udruženje muslimanskih društvenih naučnika (UK). Među objavljenim djelima, uz nekoliko fakultetskih udžbenika, izdvajaju se *Šerijatski sudovi u Jugoslaviji 1918-1941, Društveno-pravni aspekt islamskog reformizma, The Bosniaks and the Challanges of Modernity: Late Ottoman and Habsburg Times, Studije o šerijatskom pravu i institucijama, Metodi istraživanja u islamskim naukama, Muslimani Balkana: istočno pitanje u XX vijeku, The Other European Muslims: A Bosnian Experience*. Na ahiret je preselio 2022. god.

KARALIĆ, MUHADDIS MAHMUT

Žao mi je što nisam bio u mogućosti da osobno prisustvujem dženazi Muhaddisu Mahmut-ef. Karaliću. Umjesto toga posvećujem mu moj omaž.

Radim to ne samo zato što imam dug prema bosanskom alimu/učenjaku koji je u Zenici držao Islamsku zajednicu na ramenu dok sam ja kao reisul-ulema stolovao u Sarajevu, već i zato što je svojom mudrošću i hrabrošću zadužio moj narod na način vraćanja i oživljavanja nauke hadisa, tako što je čuvao tradiciju hanefijskog mezheba u Bosni i tako što se borio za slobodu i čast bosanske nacije i države protiv agresije na bosansku državu.

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća muslimanski svijet je odlučio da se fokusira na odgoj i obrazovanje muslimanske mladeži kroz uspostavu tri islamska univerziteta: u Medini, Saudijska Arabija, u Kuala Lumpuru, Malezija, i u Abuđi, Nigerija. Cilj ovih univerziteta bio je profilacija budućih alima/učitelja na načelima autentične islamske tradicije i prakse. Otvorila su se širom vrati studentima iz cijelog muslimanskog svijeta. Studenti iz Bosne (tadašnje Jugoslavije) imali su izvjesnu prednost zato što su dolazili iz zone gdje se smatralo da je tradicionalna nauka islama ugrožena. Značajan broj bosanskih studenata bio je primljen na Islamski univerzitet u Medini. (Također, devedesetih godina veliki broj naših studenata bio je primljen na Međunarodni univerzitet u Kuala Lumpuru. Abuđa nije bila u stanju ispuniti očekivanija).

Šejh Mahmut bio je među prvim (1974) koji su otišli u Medinu. Naravno, univerzitet Al-Azhar u Kairu, odakle se netom vratio dr. Ahmed Smajlović, i dalje je ostao glavna destinacija za bosanske studente, ali Medina, prije svega zbog povoljnijih uvjeta za studiranje, preuzima inicijativu.

Koincidencija odlaska bosanskih studenata u Medinu s povratkom dr. Ahmeda Smajlovića s Al-Azhara u Kairu u Sarajevo te njegovo imenovanje za šefa kabineta reisul-uleme Sulejmana Kemure nije bila slučajna. Dr. Ahmed je, zasigurno, bio najveće osvježenje za Islamsku zajednicu u modernoj povijesti islama i muslimana na Balkanu. On nije samo dinamizirao jednu učmalu, reklo bi se, fosiliziranu zajednicu muslimana, već je svojim duhom i elanom pokrenuo procese oko islama i muslimana, procese koji dotada nisu bili poznati. Jedan od tih procesa bilo je otvaranje Islamske zajednice prema širokom krugu muslimanskog svijeta, posebno prema Kraljevini Saudijskoj Arabiji. Osobni kontakti dr. Ahmeda Smajlovića u muslimanskom svijetu otvarali su ne samo vrata, već i srca uglednih i utjecajnih ljudi bosanskim studentima gdje god bi otišli, posebno u Saudijskoj Arabiji, koja je bila prilično zatvorena za komunističke režime.

Osim toga, dr. Ahmed je otvorio Islamsku zajednicu prema bošnjačkoj dijaspori na zapadu - Americi, Kanadi i Australiji. Zahvaljujući toj Ahmedovoj vidovitosti i prodornosti, ja sam imenovan za imama u Čikagu nakon smrti imama Ćamila Avdića sa zadatkom da se upišem na Čikaški univerzitet i vratim se kući s doktorskom diplomom. Ja sam taj Ahmedov zadatak ispunio, ali Ahmed nije završivo svoju započetu misiju zato što Sarajevo nije više moglo podnijeti ni njegovu energiju ni njegovu silnu želju da u Bosni odgoji „kur'anskog čovjeka“, kako je govorio.

Možda će se neko zapitati kakve veze ima šejh Mahmut s dr. Ahmedom Smajlovićem i njegovim djelovanjem. Ima, itekako! Nakon hadiskih studija u Medini, šejh Mahmut dolazi u Sarajevo za vjersko-prosvjetnog referenta zahvaljujući dr. Ahmedu, a potom i u Gazi Husrev-begovu medresu kao muderris hadisa. Bilo je to veliko osvježenja za učenike Medrese koji su iz Mahmutovih dersova zavolili hadis, kao nauku i pouku; zavolili su ashabe i ravije, kao životne uzore i vodiče; zavolili su šejha Mahmuta koji ih je učio kako da sami piju čistu vodu

s tradicionalnog izvora islama, izvora bez kojeg nema pravog razumijevanja Božanske poruke Muhammeda, alejhisselam.

A odakle drugo je mogla doći poruka ako ne iz Muhammedovog, a. s., grada Medine, kako misao i nauka Kanta i Hegela ne bi mogle biti važnije, ne bi mogle zamijeniti Poslanikove predaje koje su prenijeli Buharija (256. h./870. m.), Muslim (261. h./875. m.), al-Nisā'i (303. h./915. m.), Abu Dawud, (275. h./888. m.), al-Tirmidhi (279. h./892. m.), Ibn Mādže (273. h/887.m.).

Svjesno ili nesvjesno, bila je stvorena atmosfera u Sarajevu, čak i među nekim iz krugova bosanske „uleme", a da ne govorimo o svjetovnim ili profanim muslimanskim intelektualcima, da je tradicionalno znanje o islamu, naročito hadisa, beskorisno u „modernom dobu" racionalizma i progresa, te da su klasični univerziteti u muslimanskom svijetu poput medinskog nekompatibilni sa „savremenim mišljenjem", kojem se muslimani trebaju bespogovorno pokloniti i prikloniti. Umjesto nauke o hadisu, koju je šejh Mahmut izdigao na visoki pijedestal, pobornici profane misli, misli koju su nakon Medrese stjecali na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, slavili su sociologiju, kao „nauku svih nauka". Naravno, po uzoru na Marksa, Engelsa, Hegela…

U međuvremenu, dr. Ahmed Smajlović je pokrenuo sedmični časopis „Islamska misao" gdje je *kur'anska* i *hadiska* misao imala prednost kao odgovor na profanu misao marksističkih politologa i sociologa, koji su dominirali u Islamskoj zajednici. Šejh Mahmut je bio aktivni suradnik u „Islamskoj misli", gdje je širio pozitivne ideje o hadisu i na taj način vraćao muslimane autentičnoj i tradicionalnoj misli islama.

No, valja kazati da šejh Mahmut nije bio jedini koji je vraćao pouzdanje muslimana u autentičnu tradiciju islama, počevši od *šehadeta, namaza, posta, zekata i hadža*. Svi koji su studirali u Medini vraćali su se u Bosnu ispunjeni vjerom i željom da obnove tradicionalno pamćenje muslimana koje su im sociolozi brisali svojom profanom naukom.

Zbog svog uvjerenja i prakse koju su poprimili u Medini, medinski studenti su naišli na otpor kod neke bosanske „uleme" i intelektualaca. Neki od njih su to shvatili na vrijeme pa

su se prilagođavali „tradiciji bosanskih muslimana“, posebno u pogledu hanefijskog mezheba u fikhu/obredoslovlju. Neki, pak, nisu odustajali od svog uvjerenja i prakse koju su naučili u Medini. Oni su zbog toga odbačeni, kao rušitelji „islamske tradicije Bošnjaka“.

No, ostaje pitanje: a šta je to autentična „islamska tradicija Bošnjaka“? Ona prije „ateizacije“ u režiji komunističke ideologije ili ova koja je nastala u sjeni komunističkog režima? Ili je „islamska tradicija Bošnjak“ upravo ona na kojoj insistiraju medinski studenti, od kojih je šejh Mahmut Karalić jedan od najuvjerljivijih i najautentičnijih muhaddisa našeg vremena. Ne znam koliko naroda u svijetu ima prijevode šest kanonskih zbirki hadisa na svom jeziku, ali znam da je moj narod imao muhaddisa šejha Mahmuta Karalića koji je preveo šest kanonskih zbirki hadisa na bosanski jezik.

Da nije ništa drugo uradio, šejh Mahmut je imao rašta živjeti a mi imamo rašta biti ponosni što smo ga imali među nama, kao jednog od najvećih muhaddisa u našoj bosanskoj povijesti. Imat ćemo kao narod s čime izaći pred Božijeg Poslanika na Sudnjemu danu, jer nam je naš šejh Mahmut Karalić osvjetlao obraz. Zato, zahvaljujemo se organizatoru međunarodne nagrade za prijevod i međunarodno razumijevanje „Sheikh Hamad“ što je za 2018. godinu dodijelila nagradu našem šejhu Mahmutu za njegov prijevod kanonskih zbirki hadisa na bosanski jezik. Na ovaj način šejh Mahmut je upisao svoj narod na listu velikih naroda koji baštine tradicionalnu nauku hadisa, bez koje nema pravog razumijevanja tradicije islama.

Osobno nisam bio blizak šejhu Mahmutu, ali sam bio upoznat s njegovim stavovima oko očuvanja tradicije hanefijskog mezheba u vrijeme kada je naš bosanski način mišljenja i prakse islama bio pod udarom od nekih struja izvana. Baš zahvaljujući njegovoj medinskoj diplomi, šejh Mahmut je u to doba bio moralni autoritet u Zenici i zato je mogao biti čuvar hanefijskog mezheba kad to nije bilo nimalo lahko.

Šejh Mahmut je bio hrabar čovjek i uvjerljiv alim. Imao je posebnu narav. Nije dopuštao da se iko poigrava sudbinom njegove vjere, nacije i države. Bio je jedan od komandanata u borbi za bosansku slobodu i nezavisnost. Nositelj je najvećeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan". Bio je vojni ataše za zemlje Golfa u Abu Dabiju, Ujedinjeni Arapski Emirati.

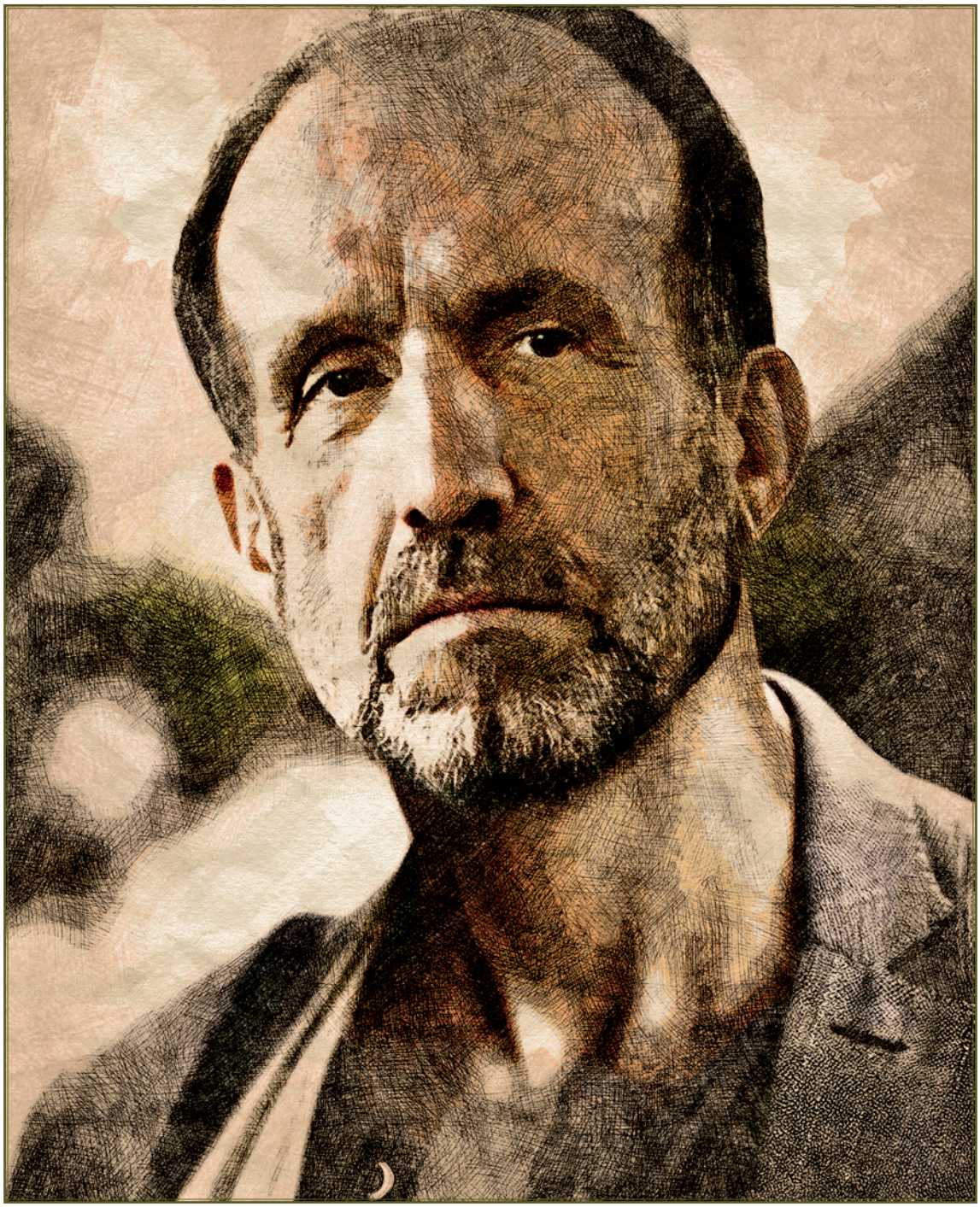
Muhaddis šejh Mahmut Karalić je ostavio neizbrisiv trag iza sebe, trag koji će muslimanima i bosanskoj ulemi biti znak pravoga puta po hadisu i sunnetu!

Žao mi je što se nisam više družio s šejhom Mahmutom, ali sada kad je on na putu do svog Gospodara osjećam ga bliže mome srcu nego ikada.

Ima li išta ljepše i bolje od toga da se čovjek vraća svome Gospodaru s takvim djelom kao što je prijevod šest kanonskih zbirki hadisa?

> *- O ti smirena dušo, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On neka je tobom zadovoljan, uđi među robove Moje, uđi u moj Džennet Moj!*[▾16]

[▾16] **Mahmut Karalić** je rođen u Zenici 1950. god. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, a nakon toga je upisao Fakultet hadisa i hadiskih nauka u Medini. Od 1980. do 1985. godine radio je kao vjersko-prosvjetni referent u Odboru Islamske zajednice u Sarajevu i predavao je hadis u Gazi Husrev-begovoj medresi. Od 1985. do 1992. godine radio je u Gazi Husrev-begovoj medresi i predavao je hadis, tefsir i imamet. Od 5. maja 1992. godine uključuje se u odbranu zemlje kao pripadnik Armije Bosne i Hercegovine. Nosilac je i najvećeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan". Od 1997. godine radi kao vojni ataše za zemlje Golfa u Abu Dabiju, Ujedinjeni Arapski Emirati. Umirovljen je 2000. god. i od tada se intenzivno bavio naučnim radom iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti. Karalić je 2018. god. dobio prestižnu međunarodnu nagradu Države Katar za prijevod i međunarodno razumijevanje „Sheikh Hamad" u kategoriji za dostignuće u prijevodu. Mahmut Karalić je dobitnik nagrade za prijevod sljedećih knjiga: *Sahihu-l-Buhari* (komplet 7 tomova), *Džami' al-Tirmizi* (komplet 7 tomova), te *Sunen Ebu Davuda* (komplet 7 tomova). Bio je vrsni prevoditelj hadiskih zbirki i prvi Evropljanin koji je diplomirao na Fakultetu za hadis u Medini. Na ahiret je preselio 2021. god..

JARKOĆ, EFENDIJA SELIM

Selim sin Mustafe Jarkoća preselio je na ahiret u subotu tri dana prije nove hidžretske 1445. godine, 15.07.2023. god. po Mīladu u sedamdeset drugoj godini života (1952-2023).

Vijest o Selimovoj smrti, koju sam dobio od goraždanskog muftije Hamed-ef. Efendića, rastužila me ne samo zato što je Selim bio moj generacijski vršnjak u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu, već i zato što je Selim bio jedan od mojih pouzdanih stubova u vršenju časne dužnosti reisul-uleme u Bošnjaka u ratu i miru.

Visokog stasa i zvučnog glasa, Selim je bio viđen i primjetan gdje god je hodio i šta god je radio. A hodio je Selim cijelom Bosnom i cijelim Balkanom, noseći pune bisage el-kalemovih izdanja za medžlise Islamske zajednice i regionalne i svjetske izložbe knjiga o islamu, o Bosni i svemu drugom što bi moglo oplemeniti duh i dušu svakog čovjeka, posebno Bošnjaka muslimana.

I radio je Selim-efendija sve poslove u Islamskoj zajednici koji su mu povjeravani na najbolji mogući način bez pogovora i bez umora.

Rodom iz istog sela, Gaočići kod Rudog, u kojem se rodio i veliki osmanski vezir Mehmed-paša Sokolović, Selim Jarkoč je očito imao taj sokolov gen koji ga je nosio svijetom, od Libije do Iraka, kako bi servisirao domaće firme prijevodom arapskog jezika i kulture na bosanski jezik.

Nakon završetka Gazi Husrev-begove medrese 1967-74, Selim je nastavio studije orijentalistike u Prištini, glavnom gradu Republike Kosovo, čime je već tada pokazao želju za širim pogledom na svijet od uskog pogleda od Baščaršije do Kozije ćuprije.

Ako se kaže da nema institucije bez ljudi koji ih čine prepoznatljivim, onda je, bez sumnje, Selim Jarkoč bio i ostao jedno od prepoznatljivih lica Islamske zajednice kroz svoj vrijedni rad i djelovanje u izdavačkoj kući El-Kalem, jednom od najuspješnijih izdavačko-misionarskih projekata Islamske zajednice u prošlom, dvadesetom stoljeću. Selim je bio dostupan svima u Islamskoj zajednici i otvoren za saradnju sa svim ljudima dobre volje na polju širenja islamskog i općekulturnog prosvjetiteljstva kroz knjigu u našem bosanskom društvu i na Balkanu.

Ovaj moj omaž posvećujem Selimu Jarkoču u znak moje osobne zahvalnosti za njegovu lojalnost i požrtvovnost u obnovi i stabilizaciji Islamske zajednice u uvjetima opće srpsko-crnogorske agresije na našu zemlju i pod srpsko-crnogorskom opsadom Sarajeva, koja je trajala 1.425 dana i noći.

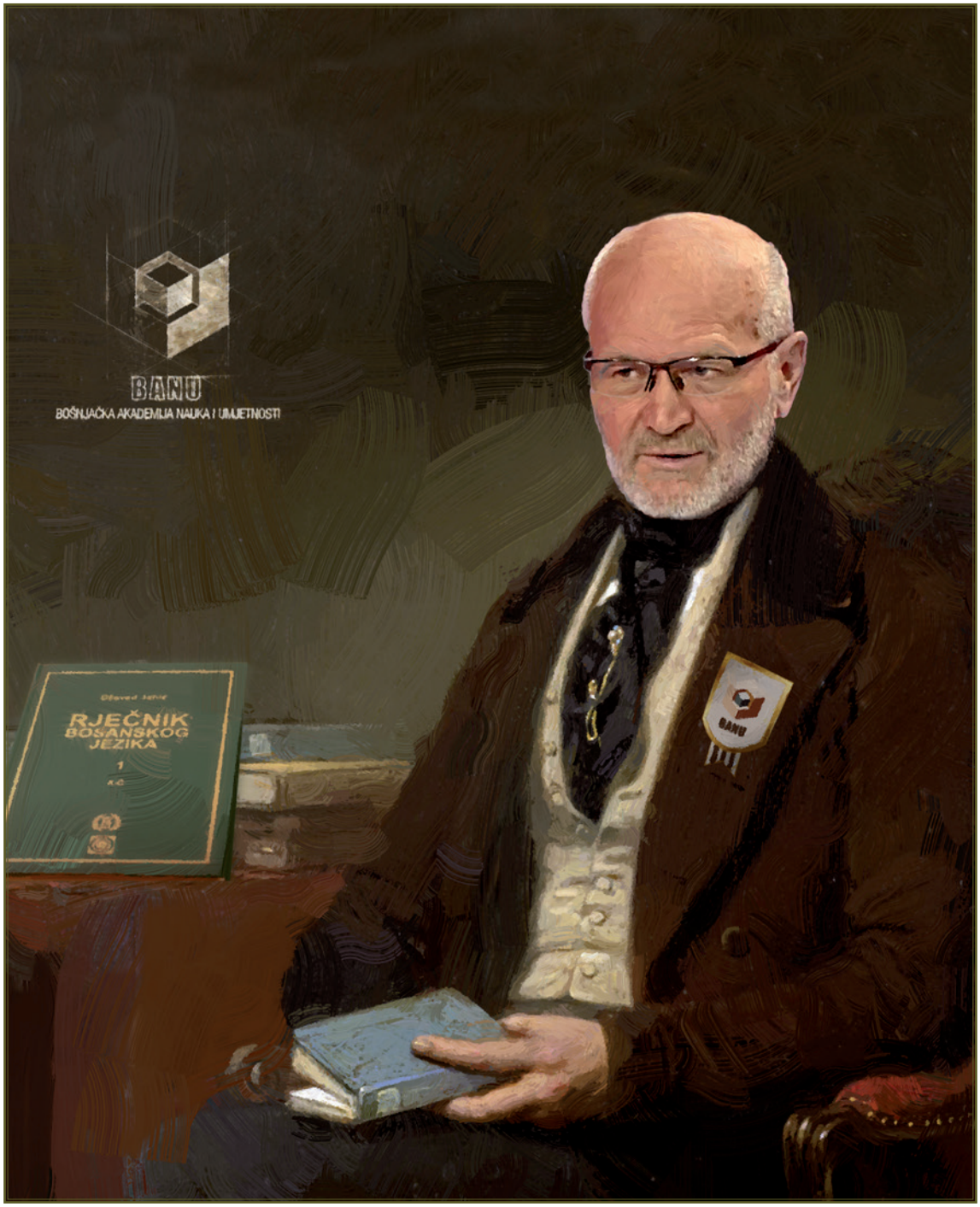
Posvećujem moj omaž Selimu Jarkoču u znak priznanja za njegovu iskrenu odanost i islamu i muslimanima. Neka našeg Selima Allah nagradi Svojom najboljim nagradom! Amin!

Svi smo Allahovi i svi se Allahu vraćamo!

Selimovoj supruzi Fadila-hanumi želim reći da može biti ponosna na svog supruga Selima, a njegovom sinu Bekiru želim kazati da može biti ponosan na svog oca Selima, koji je svojom dobrotom i susretljivošću u radu zadužio svakog čovjeka koji je s njim poslovao.

Neka Milostivi Allah oprosti grijehe mom bratu i prijatelju Selimu Jarkoču, njegovoj porodici neka Milostivi Allah podari sabur, a njegovim prijateljima i poznanicima neka Selim bude uzor radinosti i lojalnosti našoj Islamskoj zajednici! Amin![17]

[17] **Selim Jarkoč** je rođen u Rudom 1952. godine. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu i studij orijentalistike u Prištini. Radio je kao prevodilac za arapski jezik u Libiji i Iraku. U Izdavačkom centru Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini *El-Kalem* je radio od 1986. god., gdje je dočekao penziju. U *El-Kalemu* obavljao je više značajnih dužnosti. Bio je i sekretar Mešihata Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije 1991-1993., a zatim je radio kao rukovodilac, glavni urednik, v.d. direktor i šef marketinga i prodaje *El-Kalem*a. Preselio je na ahiret 2023. godine.

BANU
BOŠNJAČKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI
RJEČNIK
BOSANSKOG
JEZIKA
1
A-C
BANU

JAHIĆ, AKADEMIK DŽEVAD

S tugom u srcu Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti primila je vijest o preseljenju na ahiret jednog od njenih utemeljitelja i potpredsjednika Akademije.

Ako se Akademija nauka i umjetnosti mjeri po cilju brige za očuvanje i razvijanje autentičnosti jezika nacije, kao što je to bio i ostao glavni cilj Francuske akademije, onda akademik Dževad Jahić u Bošnjaka stoji na časnom čelu očuvanja i razvijanja bosanskog jezika. O tome svjedoči devet tomova njegovog „Rječnika bosanskog jezika“, kojeg je akademik Jahić uradio samoinicijativno, samopregalački i samouvjerljivo tako da nam, kao naciji, mogu sve nacije pozavidjeti.

Iza akademika Jahića ostaje velika praznina u našoj Akademiji. Veliki je njegov doprinos u osnivanju i djelovanju prve bošnjačke akademije nauka i umjetnosti. Svojim prisustvom i aktivnošću, akademik Jahić je zračio optimizmom i pozitivnom energijom. Njegova svijest o važnosti jezika za bošnjačku nacionalnu kulturu i bosansku državotvornu svijest ostaje kao trajno naslijeđe, na što je Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti posebno ponosna.

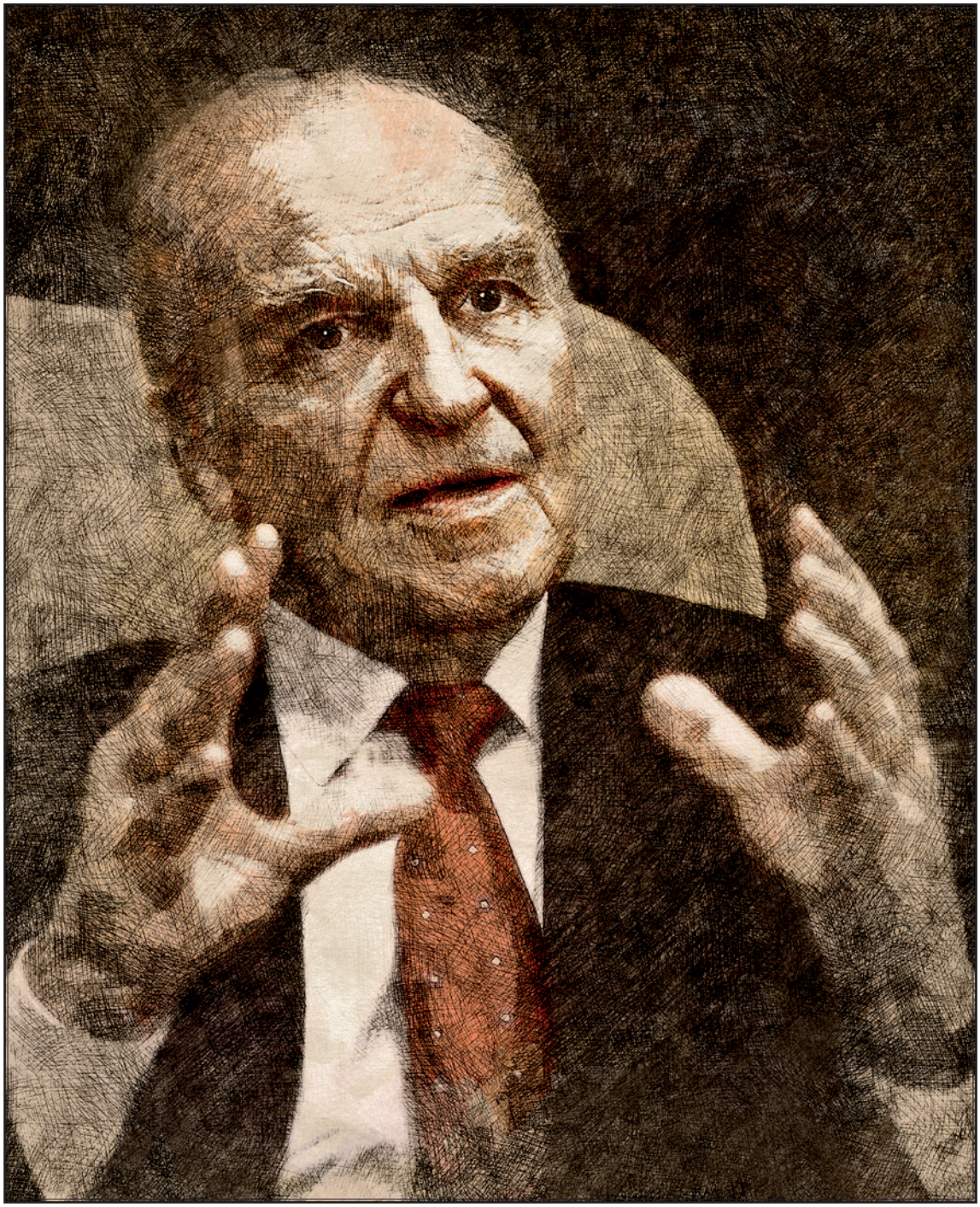
Također, ponosni smo što smo imali priliku da se družimo i radimo s čovjekom, akademikom Dževadom Jahićem koji je imao dušu za svakoga čovjeka dobre volje, imao je srce za svoju domovinu i državu, imao je um za svoju naciju i kulturu.

Iza sedamdeset sedam godina života akademik Dževad Jahić ostavlja u amanet bošnjačkom narodu da ga se sjeća s dobrim, te da svjedoči na Sudnjem danu da je njegov život u Nasūtu imao smisla kako bi mu se vrata milosti Allahove otvorila u Melekūtu. Amin!

Uz izraze sućuti porodici akademika Jahića, molimo Svevišnjeg Allaha da mu se smiluje i uvede ga u Džennet! Amin![18]

[18] **Akademik Dževad Jahić** rođen je u Mostaru 1948. god. Osnovnu i srednju školu završio je u Rogatici, a studij srpskohrvatskog jezika i jugoslovenskih književnosti na Višoj pedagoškoj školi u Sarajevu i Filološkom fakultetu u Beogradu. Postdiplomski studij iz lingvistike pohađao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, a doktorsku disertaciju odbranio je na Filološkom fakultetu u Beogradu. Obavio je specijalizaciju iz teorije lingvističke geografije na Moskovskom državnom univerzitetu. Bio je saradnik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu. Od 1975. radio je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Četiri školske godine 1989–1993. bio je lektor i predavač srpskohrvatskog jezika na Filološkom fakultetu Moskovskog univerziteta. Bavio se dijalektologijom, sociolingvistikom i književnojezičkim naslijeđem. Objavio je veliki broj naučnih radova te knjige: *Jezik, nacija, nacionalizam* (1990), *Jezik bosanskih Muslimana* (1991), *Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora* (1999), *Bošnjački narod i njegov jezik (*1999), *Školski rječnik bosanskog jezik*a (1999), *Ijekavsko-štakavski govori istočne Bosne* (2002), a koautor je *Gramatike bosanskoga jezika* (2000). Autor je enciklopedijskog *Rječnika bosanskog jezika* u više tomova u kojem se prvi put cjelovito i putem moderne leksikografske metode predstavlja izuzetno leksičko bogatstvo i ljepota bosanskog jezika. Objavljivanje ovog rječnika jedan je od najvećih projekata u bosanskom jeziku do sada. Bavio se i književnim radom. Objavio je zbirke lirske proze *Trešnjev bunar* (1992), *Stakleni mejt* (1999), *Sedra pelinova* (2001) i *Vitorin vrijes* (2004). U svom akademskom radu obrazovao je mnogo generacija studenata, bio mentor brojnim magistrantima i doktorantima, a svoje lingvističke poglede iznosio je učestvujući na brojim simpozijima, okruglim stolovima i seminarima. Bio je član Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti i njen potpredsjednik. Dževad Jahić bio je jedan od najuglednijih i najpoznatijih bošnjačkih/bosanskih lingvista. Preselio je na ahiret 2024. god.

BANU
BOŠNJAČKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI
RJEČNIK
BOSANSKOG
JEZIKA

IZETBEGOVIĆ, PREDSJEDNIK ALIJA

Allah Svevišnji daruje život i On, neka je slavljen, određuje smrt. Sve se događa prema volji Allahovoj i On, neka je hvaljen, svakoj stvari ustanovljava početak i kraj. To je istina koju vidimo i to je sudbina koju nosimo. Danas tu istinu vidimo jasnije i danas tu sudbinu preuzimamo svjesnije. Vidimo istinu života i smrti Alije sina Hibe i Mustafe Izetbegovića i preuzimamo sudbinu koju je i on nosio vjerno koliko god je znao i hrabro koliko god je mogao.

Lik Alije Izetbegovića je u karakteru njegove duše koja je znala i vjerovala da se jednom umire, ali dva puta živi u Božijoj istini i čovjekovoj sudbini. Jer smrti, zapravo, i nema kao što nema prolaznosti u vječnosti i kao što nema mraka u svjetlosti.

Islam nas tako uči: pred Bogom smo jednaki, jer Bog je pravedan i milostiv. Razlike među ljudima su u stupnju njihovog sjećanja ili zaborava otkuda su došli i kamo treba da idu. Čovjek koji je danas i ovdje pred nama znao je otkuda je došao, te je vjerovao i spremao se kamo treba jednog dana poći – pred Stvoritelja nebesa i Zemlje koji je rekao: „O ti, dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On je tobom zadovoljan, pa uđi među pokornike Moje, i uđi u Džennet Moj!“

Jamstvo za ulazak u Džennet nije u tome da okreneš svoje lice prema istoku ili prema zapadu, već je jamstvo tvog ulaska u Džennet u iskrenoj vjeri u Boga i predanoj borbi za čovjeka da živi u ljepoti svoje vjere i slobodi svoje domovine.

Amanet je to kojeg smo svjesni sada više nego ikada i sloboda je to koju smo iznijeli u znoju i krvi.

Iskrenost je svojstvo velikih ljudi koji se ne boje ni vlastite ni tuđe slobode. Laž je svojstvo izgubljenih ljudi koji se boje svoje i tuđe slobode. Moćni mogu biti licemjerni i govoriti laži. Mi nemamo pravo na dvoličnost. Mi moramo govoriti istinu kao dug prema sebi. Mi moramo biti pravedni kao naš dug prema drugima. Mi moramo raditi za mir kao naš dug prema domovini.

Zajedništvo je, dakle, uvjet da sačuvamo vjeru u srcu i da nađemo sreću u domovini. Jedinstvo u namjeri da svi živimo u radosti vjere onako kako nas je naša mati učila i da u domovini Bosni i Hercegovini zajedno radimo onako kako ćemo svi sretni biti, najsnažnija je poruka koju treba da zapamtimo od predsjednika Alije Izetbegovća.

Egzistencija je dar Božiji koji može biti ugrožen ako se zapusti nemarom i razdorom. Predanim radom i iskrenom saradnjom naša egzistencija, uz Allahovo pomoć, neće biti ugrožena, već će biti sve snažnija i sve naprednija.

Tolerancija za nas nije prazna riječ. Ona je životni put čovjeka kojem je Allah Svevišnji podario moć da u očaju pronađe nadu, da u bolesti sačuva snagu, te da u neslobodi ostvari slobodu.

Bosna je uvijek imala takvih sinova koji su u zajedništvu i toleranciji nalazili smisao svog života. To će tako zauvijek biti, jer će Bosna uvijek imati sinove koji će željeti da dosegnu duh i da zapamte slovo Alije Izetbegovića, a taj duh i to slovo je Bosna i Hercegovina u jedinstvu svojih razlika i u slozi svojih vjera, nacija i kultura.

Energija ljubavi i poštovanja koju smo osjećali u duhu i učili u slovu Alije Izetbegovića treba da u nama oživi vjeru i nadu u bolju budućnost, kao što je, nakon teških iskušenja, u Kur'anu Časnom rečeno Allahovom Poslaniku Muhammedu, a. s.:

***G**ospodar tvoj nije te ni ostavio ni omrznuo! Budućnost je, zaista, bolja za tebe nego prošlost. A Gospodar tvoj će tebi sigurno dati, pa ćeš zadovoljan biti! Zar nisi siroče bio, pa ti je On utočište pružio. I za pravu vjeru nisi znao, pa te je na pravi put uputio. I siromah si bio, pa te je imućnim učinio? Zato siroče ne ucvili, a na onoga koji pomoć traži ne podvikni i o blagodatima svoga Gospodara kazuj* (93:3-11).

On je Allah, drugog boga nema (*lā ilāhe illallāh*), nije rodio i rođen nije. On prima pokajanje i prašta grijehe. Zato učimo dovu Allahu Milostivom neka primi pokajanje i oprosti grijehe Aliji sinu Hibe i Mustafe Izetbegovića.

Voljeli su Aliju Izetbegovića svi oni koji su voljeli istinu, pravdu i slobodu. Cijenili su ga svi oni koji su cijenili čovjeka koji je na Zapadu bio istinski prijatelj Istoka, a na Istoku bio je uvjerljiv tumač Zapada. To je bio Alija Izetbegović, predsjednik, učitelj, brat i prijatelj kojeg smo više voljeli u njegovoj dobroj naravi nego što smo ga cijenili u njegovoj velikoj brizi i istinskom naporu da svijetu pokaže da je moguće biti dobar vjernik i koristan čovjek. Nadam se da ćemo ljubav prema njegovoj dobroti pretvoriti u poštovanje njegovog životnog primjera koji se sastoji u blagosti njegove duše i pravednosti njegovog života.

Ispraćamo Aliju Izetbegovića danas tamo gdje nema laži, prevara, pregovora, nagovora, izgovora i praznih obećanja. Tamo je sve istina i tamo će svako govoriti samo istinu, cijelu istinu o sebi i svome djelu makar bilo koliko zehra i o svom nedjelu makar bilo koliko zrno. Ako nam se čini da je to tamo daleko, pitajmo srce, ono će reći da nam je Alija sada sve bliži i bliži, jer u njegovom životu prepoznajemo svoju sudbinu i kod njegove smrti molimo Boga Svemoćnog za savjesnu slogu.

Čast je bila imati Aliju Izetbegovića za brata u vjeri i prijatelja u nevolji. Hvala ti, Bože, što si nam podario zadovoljstvo ovoga svijeta pa smo imali onoga koji je dao da ga smijemo voljeti ne iz straha, niti iz koristi već iz potrebe da volimo nekoga koji je dostojan naše ljubavi i poštovanja. Nadam se da ćemo i mi biti dostojni Alijinog djela kao što je on dostojan naše ljubavi i poštovanja. I nadam se da ćemo biti dorasli Alijinih prijatelja na Istoku i na Zapadu kao što je on bio dorastao prijateljstva svakog čovjeka, velikog i malog, bogatog i siromašnog.

Klanjali smo dženazu-namaz predsjedniku Aliji Izetbegoviću ovdje na platou državnog parlamenta Bosne i Hercegovine u prisustvu velikog broja njegovih poznanika i prijatelja i Allahu Milostivom učili dovu da ga za dobra djela nagradi a da mu grijehe oprosti.

Mi znademo da je predsjednik Alija Izetbegović imao veliko srce i zato je halalio mnogima koji su mu nepravdu činili.

Danas, kada ga ispraćamo na istinu, pravdu i Allahovu milost, pitam vas: Da li mu halalite? Da li mu halalite? Da li mu halalite?

Halal olsun uz dovu da njegovoj supruzi Halidi, njegovom sinu Bakiru, njegovim kćerima Sabini i Lejli, njegovim zetovima, unukama i najmlađem unuku, te mnogobrojnoj užoj i široj rodbini i prijateljima Allah Svevišnji podari sabur a nama pouku i poruku da budemo dostojni dobra kojeg je predsjednik Alija Izetbegović učinio za slobodu naše vjere i čast naše domovine. Amin![19]

---

[19] **Alija Izetbegović** je rođen u Bosanskom Šamcu 1925. god. Maturirao je 1943. god. na sarajevskoj Prvoj muškoj gimnaziji u vrijeme nacističke okupacije Bosne. Za vrijeme Drugog svjetskog rata u okviru organizacije „Mladi muslimani", Alija je radio na zbrinjavanju prognanika i humanitarnoj pomoći potrebnima. Nakon rata, novouspostavljena komunistička vlast je u pokretu vidjela opasnost i već 1946. godine počela su prva hapšenja. Među uhapšenima bio je i Alija Izetbegović koji se tada nalazio na odsluženju vojnog roka u Jugoslavenskoj armiji, te mu je suđeno pred Vojnim sudom u Sarajevu: dobio je tri godine strogog zatvora. Nakon zatvora Izetbegović je 1949. god. nastavio studij agronomije u Sarajevu. Narednih deset godina radio je na gradilištima, najviše u Crnoj Gori, gdje je upravljao izgradnjom Hidrocentrale „Perućica" kod Nikšića. Na trećoj godini napustio je agronomiju i upisao studij prava na Sarajevskom univerzitetu, da bi diplomirao 1956. god. Kao pravnik, Izetbegović je nastavio raditi u građevinskom sektoru. Položio je pravosudni ispit 1962., ali se nije profesionalno bavio advokaturom. Islam i stanje muslimanskih naroda ostaju u središtu Izetbegovićeve pažnje. Pisao je pod pseudonimom L.S.B. koji je sačinjen od početnih slova imena njegovih kćerki i sina (Lejla, Sabina i Bakir). Objavio je više članaka o islamu i muslimani u publikacijama Islamske zajednice, što je sabrano u zbirku *Problemi islamskog preporoda*. Godine 1969. napravio nacrt za tekst *Islamska deklaracija* koju je tokom 1970. završio i objavio. Ovaj rad od 40 stranica, koji se bavi muslimanskim svijetom općenito od Maroka do Indonezije, pobudio je pažnju domaće i svjetske javnosti naročito nakon montiranog političkog obračuna poznatog kao „Sarajevski proces" 1983. god. protiv Izetbegovića i dvanaest muslimanskih intelektualaca. Kao pisac i mislilac Izetbegović je postao poznat i priznat u svijetu, naročito u muslimanskom svijetu, po svom magnum opusu *Islam između istoka i zapada*. U jeku raspada bivše Jugoslavije Izetbegović osniva političku partiju „Stranka demokratske akcije". Nakon prvih demokratskih izbora i pobjede SDA, Izetbegović je postao predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine. Potom je uslijedila srpsko-crnogorska agresija. Rat je zaustavljen Daytonskim mirovnim sporazumom 1995. god. Alija Izetbegović je preselio na ahiret 2003. god.

ISAKOVIĆ, KNJIŽEVNIK ALIJA

S Alijom Isakovićem upoznao sam se 1988. godine u Zagrebu dok sam obnašao dužnost glavnog imama u Zagrebačkoj džamiji. U okviru aktivnosti redovne tribine četvrtkom navečer, koju je vodio dr. Sulejman Mašović, Zagrebačka džamija je pozivala na tribinu ugledne i priznate intelektualce iz Sarajeva da govore o temama ne samo od značaja za vjeru, već i za naciju, jezik i kulturu. Za razliku od Sarajevu, Zagreb je, zahvaljujući Vatikanu, oduvijek imao „višak“ slobode za vjeru i vjerske zajednice u vrijeme popularnog ateizma. A nakon smrti Josipa Broza Tita 1980, osjetno je bilo buđenje vjerskih i nacionalnih osjećanja koja su bez prava ili s pravom bila zatrpana i zapuštena. Postupno se širio popularni teizam i nostalgični nacionalizam.

U tom stidnom a potom i agresivnom izlijevanju skrivano-podsvjesnog nacionalizma što se gnijezdio pod korom komunizma, Srbija je prednjačila u čemu ju je postupno pratila Hrvatska. Bosna je, po običaju, kasnila u svom nacionalnom i državotvornom buđenju, ali nije bila imuna od prelijevanja srpskog nacionalizma iz Srbije. Među rijetkim bošnjačkim/bosanskim intelektualcima koji su prepoznavali opasnost srpskog nacionalizma za Bosnu i Bošnjake bio je Alija Isaković. Tih, povučen, zamišljen, oštrog stolačkog ili hercegovačkog uma, Alija je pažljivo slušao našu zagrebačku priču o potrebi bosanskog buđenja u svakom

pogledu – vjerskom, nacionalnom, kulturnom i političkom. Alija je razumio tu priču, jer je i sâm sve to u sebi preživljavao tisuću puta u Sarajevu dok je u samoći ili u društvu s vjernim prijateljima, među kojima mu je bio najvjerniji bosanski književnik Hrvat Ivan Lovrenović, sanjao o biserima „muslimanske" književnosti i neminovnosti rekognicije i promocije bosanskog jezika, zato što je: „Naš jezik naš moral i ne treba osobit trud da bismo objasnili pojam: *bosanski jezik*", govorio je.

Taj prvi susret s Alijom u Zagrebačkoj džamiji ostao mi je u pamćenju zato što smo se mi u Islamskoj zajednici, ulema, osjećali izolirano od bošnjačke/bosanske inteligencija koja je za nas bila u najmanju ruku zagonetna, a mi za njih smo nekako bili nedorasli za priču izvan vjere, o kojoj oni nisu imali potrebe ni da misle ni da razgovaraju – ni s kim, a kamoli s nama u Sarajevu, jer svaki susret, da ne kažem razgovor intelektualca i hodža u Sarajevu bio je sumnjiv za vlast. Poput ostalih iz njegove generacije, Alija nije bio upućen u vjeru, ali je osjećao važnost vjere za razvoj kulture u naciji i državi. Otuda, to je naše prvo kulturno okupljanje (reunion) u Zagrebačkoj džamiji imalo smisla. Ono će se intenzivirati po mom povratku iz Malezije ili ulasku u okupirano Sarajevo u maju 1993. godine, gdje sam preuzeo dužnost naibu-reisa, vršitelja dužnosti reisul-uleme u ratu u Bošnjaka.

Alija Isaković nije bio član nijedne političke partije u postjednopartijskom sistemu, ali je bio politički i prosvjetiteljski aktivniji od mnogih političara i kulturnih radnika u odbrani od srpsko-crnogorske agresije na bosansku državu, kao i u prosvjećivanju Bošnjaka/Bosanca u nacionalnom, državnom, kulturnom i političkom smislu. Redovno je imao susrete s predsjednikom Alijom Izetbegovićem iz čisto patriotske dužnosti i bez truna bilo kakve oportunističke lične koristi. To sam osobno iskusio kroz njegovu želju za susretom sa mnom u svojstvu naib-reisa, od kojeg je, kao institucije, očekivao da sasluša njegove teze o definiranju (ili redefiniranju) etničkog i nacionalnog identiteta „bosanskih muslimana". Pod užasnim odjecima granata po cijelom gradu sastajali smo se i danju i noću u stanu rahmetli Muhamed-ef. Salkića u ulici Glođina br. 15. Muhamed je ostao u Brezi zbog nemogućnosti da se vrati Sarajevo, pa se u taj stan uselio dr. Enes Karić. A zbog oskudice stambenog prostora Islamske zajednice, ali i sigurnosti, mene su smjestili da, kao naibu-reis, dijelim taj stan s porodicom dr. Enesa Karića. S Alijom je dolazio na sastanke njegov

prijatelj i saradnik dr. Enes Duraković, u svojstvu ministara obrazovanja, nauke, kulture i sporta u Vladi Bosne i Hercegovine.[20]

U Zagrebu je u međuvremenu (1993) pokrenut, mogu reći u velikom dijelu na moju inicijativu, nedjeljni časopis „Ljiljan" s notom širenja vjerskog i kulturnog identiteta kod Bošnjake, kao bosansko-nacionalnog i državnog patriotizma. Mensur Brdar je bio jedan od glavnih nositelja tog jedinstvenog nacionalnog i državnog novinarskog projekta. Velika je šteta što taj projekat nije preživio. Alija Isaković je bio omiljeni kolumnista patriotskim časopisima, gdje je, na svoj način, budio jezičku, kulturnu i nacionalnu svijest kod Bošnjaka. Jedna od njegovih kolumni je tretirala i pitanje nacionalnog imena „Musliman" za Bošnjake. Alija je objašnjavao da „mi nismo Muslimani", naravno misleći na nacionalnu odrednicu. Zasmetala mi je ta, makar, samo jezička i apologetička rekognicija i afirmacija bošnjaštva na račun negacije muslimanstva. Poveli smo raspravu o tome i ja sam objašnjavao da Bošnjak u čijem prtljagu nema islama nije pravi Bošnjak. Alija se složio s tom tezom. Želio je baš u tom smislu da se u svojstvu naibu-reisa javno oglasim o tome da smo „Mi Bošnjaci", ali to ne znači da u tom imenu nema islamske tradicije i kulture. Taj razgovor o nacionalnom i vjerskom identitetu kod Bošnjaka, koji nije bio polemika već savjetodavna dopuna ka istom cilju, odvijala se pred sâmu Novu hidžretsku 1415. godinu, 21. juna 1993. god. Ljubazni i susretljivi direktor Gradimir Gojer (1992-1995) otvorio je vrata „Kamernog teatra 55", gdje smo obilježili kraj 1414. i početak 1415. hidžretske godine u okupiranom Sarajevu.

---

[20] **Dr. Enesa Durakovića** lično poznajem kao visoko odgovornog ministra, beskompromisnog i bez kalkulacija, posebno u ratnim okolnostima. Nakon razgovora s predsjednikom Turske Turgutom Özalom u Istanbulu dobio sam garancije da se bosanski mladići, uz tursku stipendiju, mogu upisivati na univerzitete u Turskoj. Oni su dolazili u Zagrebačku džamiju nakon što su, kao i Hrvati, otpušteni iz odbrambenih rovova u Posavini nakon Tuđman-Miloševićevog sporazuma u Karađorđevu o podjeli Bosne. Pod uvjetom da se izjasne kao Hrvati, mogli su se upisati na Zagrebački univerzitet, u protivnom morali su plaćati školarinu. Protjerani iz Posavine, ti bosanski mladići nisu bili u stanja plaćanja školarine, a ni po koju cijenu nisu bili spremni odreći se svog etničkog i nacionalnog identiteta. Zbog toga sam zamolio gospođu Velidu Selmanagić, koja je došla iz Sarajeva kao prognanik, da o svim tim mladićima iz Posavine napravi dosje za njihov odlazak u Tursku i upis na jedan od turskih univerziteta. No, bila im je potrebna zvanična saglasnost ministra dr. Enesa Durakovića, koji je, međutim, smatrao da bi ta saglasnost bila nepravedna prema onim mladićima koji su u rovovima širom Bosne. Zbog toga je taj projekt propao. I sada mi je žao zbog toga, jer ti mladići, iako su bili voljni da se vrate u bosanske rovove bilo gdje, ali im to nije bilo omogućeno, nisu dobili ni priliku da idu u Tursku na školovanje. Dobro je biti principijelan i odgovoran, ali ponekad nije dobro biti tvrd na štetu općeg dobra.

Na poticaj Alije i Enesa održao sam govor u „Kamernom teatru 55“ povodom Nove 1415. hidžretske godine, u kojem sam u svojstvu naibu-reisa oglasio da je naše vlastito ime, kao nacije, „Bošnjak“, a ne „Musliman“.

Obojica su, i Alija i Enes, bili zadovoljni i sretni što su na ovakav način sudjelovali u inicijalnom vraćanju vlastitog imena „Bošnjak“, Bošnjacima. Kasnije su to isticali kao povijesni trenutak u ostvarivanju bošnjačkog nacionalnog prava i slobode. Smatrali su da je od krucijalne važnosti, pogotovo u tadašnjim okolnostima, da se Islamska zajednica izjasni pozitivno i obznani prihvatljivost vraćanju pravom i istinskom narodnom i nacionalnom imenu. Ja oko toga nisam imao dilema, i bez dvojbe i kalkulacija iznio sam jasan stav i dao punu podršku procesima koji su u tom pogledu uslijedili. Iz toga ili slijedom toga, održava se Prvi bošnjački sabor u Sarajevu 27. i 28. septembra 1993. godine gdje se ispisuju neke od najznačajnijih stranica povijesti Bosne i Hercegovine i Bošnjaka. Na Saboru je bio prisutan kompletan državni i vojni vrh s predsjednikom Alijom Izetbegovićem na čelu, kao i najznačajnije kulturne institucija, 377 sabornika i 88 poslanika iz svih okruga Bosne i Hercegovine. U mom govoru u svojstvu naibu-reisa dao sam punu podršku u ime Islamske zajednice odlukama Sabora. Uvodni govor Alija Isaković je antološki i zato ga vrijedi ovdje donijeti ne samo kao omaž Aliji, već i kao omaž naciji:

Poštovani Sabore, dame i gospodo, dragi bošnjački muslimanski narode. Ne osjećam potrebu da sebi ili vama objašnjavam naše tradicionalno ime Bošnjak, ime našeg jezika bosanskog i ime naše zemlje Bosne i Hercegovine. Ja ga samo promoviram kao prirodno pravo na tradiciju.

Ovaj čin u kojem stojim pred vama, imenovat ću samo odgovornim. Mi nismo u prilici da biramo između dva dobra, već između tri zla. Ova odgovornost podrazumijeva dalekosežne posljedice i one posljedice koje mogu biti neposredne. Mi smo u ratu. Mi smo oči u oči s grubom stvarnošću i moja osobna pojava na ovom mjestu samo je rezultat te stvarnosti, a ne ličnih sklonosti, opredjeljenja ili namjera.

Ovdje je, u ovom trenutku, s obzirom na okolnosti, moguća svijest i savjest našega naroda. Svako od nas sada je i nešto više od onoga što je sam sa sobom. Nerazdvojni u onom što jesmo, bilo svojom voljom, bilo historijskom neminovnošću koja je pala u dio ovoj generaciji. U ovom prostoru

s nama su svi naši živi - oni s puškom u ruci na kućnim pragovima i rovovima, oni prognani širom svijeta, i oni koji su preselili na ahiret, bilo kao borci ili kao civili, od djece u inkubatorima naših porodilišta do stogodišnjaka u našim staračkim domovima. Svi oni su šehidi jer su na Božijem putu bili svjedoci istine svojim životom i time stekli Božiju milost.

Ovdje smo kao na Sudnjem danu, s razlikom što račun polažemo sebi i onima koji će nas naslijediti - ujedinjeni surovim povijesnim prelamanjem; ovdje smo izjednačeni, bez regionalnih i stranačkih podjela, bez bilo kakve surevnjivosti i suparničkih nakana, svedeni pod jedan i jedinstven imenitelj onim načinom kako smo se rađali i kako smo umirali.

Ništa neće biti onakvim kakvim bijaše. Moramo sve ispočetka. Čisto i jasno kao sama priroda, bez licemjerja.

Mi Bošnjaci smo historijski relativno iživljeni na ovim prostorima, širim od današnje Bosne i Hercegovine - vojnički, ekonomski i kulturno. Premda smo posljednjih 112 godina marginalizirani kao politički narod, fizički i ekonomski sistemski i nesistemski uništavani, kulturno nipodaštavani, vjerski satanizirani kao azijatsko-islamski relikt, jedini smo narod u evropskim prostorima bez nacionalnih institucija, s anacionalnim političkim poltronskim vrhom, s policijskom presijom nad vjerskom i svjetovnom inteligencijom, bez prava na nacionalno ime, jezik, književnost, društvene običaje i vjersku praksu, sa zavodljivim utapanjem u zamagljeno jugoslavenstvo koje je bilo kao čistilište za buduća nacionalna opredjeljenja, konačno - posljednjih dvadeset godina s nacionalnim imenom Musliman, što se uvijek moglo etnogenetski i politički relativizirati i problematizirati, te, prema potrebi, zloupotrebljavati, udaljujući nas terminološki od pojma o zemlji, porijeklu i jeziku.

Ovaj uzburkani historijski tok jedan je od uzroka što se u bošnjačko-muslimanskom narodu mogu sresti svi oblici krajnosti. Nigdje nisam sreo tako dirljivo dobrodušne, naivne i predane ljude beskrajno samopožrtvovane, spremne na svaku ličnu i kolektivnu žrtvu, i nigdje takve pojedince i skupine apsolutno uskogrude, beskrajno samožive, potkupljive, politički ljigave i, nadasve, opsjednute omalovažavanjem svega vlastitoga, vlastitoga imena, vjere, običaja, prošlosti. Ne nalazim tome nikakva opravdanja.

O imenu i jeziku Bošnjaka

Tako, bez jasnoga političkog programa, bez pravog političkog vođstva, bez dovoljno uvažavanja vjerskih i kulturnih autoriteta, bez smisla za svaki oblik skladnog organiziranja, a kamo li

smisla za vidove apsolutizma, diktature i kulta ličnosti, bez čega se ne mogu uspješno prebroditi neke kritične faze; u općoj državnoj i društvenoj regresiji, izazvanoj predvidljivim historijskim gibanjima na Balkanu, razvila su se u našem narodu ona pogubna svojstva koja iznutra rastaču vlastito tijelo i vlastitu dušu.

Tako je u praskozorje moguće bosanske autonomaške slobode iskoračio mladi Husein Gradaščević, ali i ostarjeli Ali-paša Rizvanbegović, u austrijskim okupacijskim nedoumicama pojavljuje se umni muftija Karabeg i razularena mostarska svjetina, razboriti Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak i smutljivi Hadži Lojo, tzv. mehkiši i tzv. tvrdiši, Gajret, ali i Narodna uzdanica, latinica i ćirilica, časni reis Čaušević i konzervativna ulema, senilni doglavnik Adem-aga Mešić u Zagrebu i zaneseni srboljub Mustafa Mulalić u Dražinu četničkom štabu, dalekovidi i usamljeni Husein Čišić, građanski liberal s ustavnim prijedlogm o Bošnjacima u prvoj Saveznoj skupštini Federativne Jugoslavije i uštogljeni mostarski ekavac Avdo Humo, Mak Dizdar kao hrvatski književnik i njegov brat Hamid - kao srpski književnik na Katedri za suvremenu hrvatsku književnost u Zagrebu, i drugdje, Meša Selimović, član SANU i Alija Nametak član JAZU, potom Hamdija Pozderac i Alija Izetbegović, raskol SDA i MBO, koji je onemogućio veliku političku pobjedu našem narodu na prvim slobodnim izborima, Islamski centar u Zagrebu sa svojim programom i centralne islamske ustanove u Sarajevu, potom Fikret i Alija, Juka kao vid lokalne samovolje i Vrhovna komanda Armije BiH u ratu, bježanje rektora Univerziteta u stranu zemlju, i mali ljudi s periferije - veliki heroji i šehidi, novi naibu-reis i paralelna paralizatorska antireisovska struja, Vlada u Sarajevu i „Vlada spasa" u Ljubljani, bljedunjavi SDA-ovski gradonačelnici u Hercegovini, Muslimani bojovnici HVO-a i Muslimani logoraši HVO-a, autonomaške feudalne pretenzije Fikreta Abdića u Cazinskoj krajini i sudbina Bosne i Hercegovine, itd.

Pored toga, što smo svi Bošnjaci-Muslimani, mi smo još žešće: Sarajlije, Sandžaklije, Hercegovci, Krajišnici... Ja se iskreno ne mogu načuditi našoj ležernosti bez pokrića, našoj ratnoj ležernosti, nedisciplini, švercerskom mentalitetu, ćepenačkom patriotizmu, političkoj lokalnoj kratkovidosti, nedostatku usvajanja pouka o genocidnim ponavljanjima, neproduktivnom iščekivanju tuđe pomoći. Uporedite Žepu i Gradačac s onim muslimanskim prostorima tipičnog nesnalaženja, uporedite silu koju su jedni suzbili i tragične zablude i nesnalaženja drugih.

Mi, ni Srbima ni Hrvatima s kojima živimo, s kojima smo živjeli, nismo dali nikakav povod za njihov genocid nad našim nezaštićenim narodom. Njihova zlodjela rezultat su planiranih

radnji. O tome imamo niz upečatljivih pouka iz bliže i daljnje prošlosti, ali smo te pouke zaboravili u svojoj naivnoj dobrodušnosti i svome političkom nemaru.

Provođenje programa o „Velikoj Srbiji" i, kasnije, dogovor Milošević-Tuđman o podjeli Bosne i Hercegovine ne bi moglo spriječiti bilo kakvo naše drukčije ponašanje, bilo koja drukčija politička struktura i bilo koja drukčija politička ličnost našega naroda. Ako ovo ne razumijemo odmah i na pravi način, onda se pridružujemo agresoru i njegovim tvrdnjama o našoj krivnji ili podjeli krivice. Vrijeme je da još jednom kažemo da je ovo vid krstaškog rata te je naša krivnja kolektivna. Neću reći da smo se u ovom ratu u svemu dobro ponašali i organizirano radili, neću reći da je sve moralo biti kako je bilo, ali osnovni tok događaja išao bi kako je išao. To nije emotivni, svađalački komšijski rat. To je bilo, i sada je, fizička realizacija dugogodišnjih političkih planova. Beskrupulozna, nemilosrdna i radikalna.

Propagandna mašinerija srpska i hrvatska, što je potpuno razumljivo, poznaju ovu evropsku isključivost i antiislamsku fobiju, te plaše svijet našom vjerom i naše poznate, i od objektivnih stručnjaka utvrđene vrline, predstavljaju kao opasnost. Zapravo, Evropa ne uvažava multikulturalne oblike zajedništva i naš način suživota, koji su mogli upoznati u ratu. Ona to doživljava više s čuđenjem nego s razumijevanjem.

Mi nismo „tijesni" kako naš narod voli reći, ali je očigledno da Srbi i Hrvati žele da nas pouče kakvi treba da budemo. Neke od tih pouka moramo usvojiti da bismo bili razumljivi.

Protubosanske, protubošnjačke, protumuslimanske najezde, slijeva i zdesna, mržnjom sumnjiče ovu našu duhovnu čistotu i krvavim tragom potire sve što smo svojim stopama dotakli i duhom opredmetili. Jer, mi nismo nikakav nebeski narod već zemaljski, ovozemaljski. Ove zemlje.

Uvijek bijasmo odmjereni, nenametljivi, prijazni, učtivi i obzirni i uvijek je to cijenjeno kao naša slabost, a ne kao širokogrudost našeg muslimanskog bića. Cijenjeni smo ne prema onome što jesmo i nudimo u suživotu s drugim, već prema mjeri, svojstvima i moralu cjenitelja. To nažalost, nije nikakva utjeha. Zlo ne traži pohvalu već napitak suludog zanosa.

Prihvaćali smo sve ljepote koje su nam nuđene, vjerovali u bajke koje su nam namjenski pričane, praštali zloću i ružnoću koje su nam činjene, pružali čiste ruke u „daleku budućnost"... Sve je to bila smišljena laž i mukla podvala. Sve nam se to sada cinično hihoće u okrvavljeno lice, ne bez manijakalnog zločinačkog užitka.

Zaprečavanje vlastite odbrane narodu i podržavanjem svojevrsnog krstaškog rata protiv nas, Zapad je učinio zloslutan presedan. Velike sile i Savjet sigurnosti objektivno su saučesnici ovog genocida. Time ovo neće biti posljednji evropski mrak.

Poslije zlodjela nad nama, poslije upečatljivih doživljaja tih zlodjela, niko na svijetu nije nevin. Nema ni jedne naše smrti koja nije s nekim podijeljena. Količina naše nevine krvi dostojna je pomjeranja ustaljenih pojmova o vremenu u kojem se ovaj svijet nalazi.

Ono što se događa u Ženevi - to je prisila. I trojna podjela Bosne i Hercegovine je komšijska i međunarodna prisila. To je, konačno, gruba realnost kojoj se moramo što prije priviknuti, mimo svoje volje i zato s manje emocija i s više razboritosti. Način razrješenja bosanskohercegovačke sadašnjosti - uz međunarodno posredovanje, ostaće upisano u noviju svjetsku povijest kao najveća politička i vojnička nemoralnost i nepravda: dvojica agresora - pozvani su da odlučuju o sudbini žrtve! Međutim, to nam nije nikakva utjeha. Politika ne poznaje termine - moral, pravda, humanost i obzirnost. Na nama je da ovu krvavu realnost predočimo novim domaćim i evropskim generacijama kao gorku pouku i čistu optužbu. Zločini ne mogu ostati neobilježeni, zločinci nekažnjeni, jer je to protivno samoj prirodi i protivno svim svetim knjigama koje su narode izvele iz barbarstva.

Sad smo ovdje gdje smo i tamo gdje nismo. Sa žrtvama, svježim nišanima, zgarištima, porušenim spomenicima, spaljenim bibliotekama, silovanim majkama i sestrama, s boli. Ovo zlo nećemo nikada zaboraviti. Ovo zlo prema našem narodu i našoj zemlji tako je oblikovano i tako ekspresivno da će se njime baviti ova civilizacija kao zastrašujućim uzrokom čija naučna i umjetnička obrada može donijeti Čovječanstvu onoliko iskustvene koristi koliko je nama donijela štete.

Sada moramo više raditi. Biti neumoljivi prema svojim grješkama i više raditi. I biti vlastita mjera stvari, u mjeri koja je potrebna za normalan život. U ovome bolnom trenutku sahrane iluzija nemojte histerizirati, nemojte lamentirati jedni drugima i nemojte jedni drugim uvećavati nesreće i nametati krivnje. Ovaj Sabor nije sazvan da bilo šta opravda ili poteže bilo čiju odgovornost ili da bilo koga liši odgovornosti. Ovo nije trenutak svođenja računa. Nikakvim optužbama i protuoptužbama nećemo sebi moći pomoći. Možemo samo odmoći. Ne kažem da to svođenje računa nećemo učiniti - temeljito i smireno, svestrano i sistematski da bismo se očistili od zabluda, gluposti, neefikasnosti i primitivizma, da bismo bili efikasniji u mjeri koju nameće život. Ako i dođe do prestanka rata, on će se nastaviti na brojne drukčije

načine, novim perfidijama, lažima, podvalama i novim vidovima neprijateljstva. Nažalost, susjedi se ne biraju i valja biti realan. Mi nećemo posezati za oblicima zla koji nam se nudi i nećemo projicirati zlo nikakvim svođenjem na ukupnost bilo koje nacije i bilo čije vjere. Naši susjedi opsjednuti su isključivošću i s toga bih volio da se u njima razvijaju svojstva sličnija našima, nego njihova u nama. Hoću reći, ako ne bi bilo Bošnjaka- Muslimana, Srbi i Hrvati dobili bi susjede kakve zaslužuju. Ovako, mi smo tu i nema te sile koja može uništiti naš narod ni u ratnim ni u poluratnim ni u polu-mirnodopskim uslovima.

Bez obzira kakvo bilo državnopravno uređenje Bosne i Hercegovine i bez obzira kakva bila mogućnost razgraničenja u njenim sadašnjim granicama, mi Bošnjaci smatramo to rješenje nametnutim silom i privremenim, dajući nadu budućim generacijama da će očuvati i razvijati svijest o tome da je svaka naša podjela protivna interesima svih naroda Bosne i Hercegovine.

Ovaj omaž nije samo lična zahvalnost narodnom tribunu, poput Alije Isakovića, već je ovaj omaž zlatni orden zasluge za naciju, državu i jezik Bošnjaka.

Neka je Božiji rahmet i magfiret Aliji Isakoviću! Amin![21]

---

[21] **Alija Isaković** je rođen u Bitunji kod Stoca 1932. god. Osnovnu i srednju školu pohađao je u Bitunji, Stocu, Zagrebu, Crikvenici, Pančevu i Beogradu, a Filozofski fakultet - Jugoslavenske književnosti i srpskohrvatski jezik, u Sarajevu. Bio je geološki tehničar, prospektor urana, TV-scenarist, urednik časopisa „Život“, urednik edicije Kulturno nasljeđe BiH u sarajevskoj „Svjetlosti“. Pisao je pripovijetke, romane, drame, putopise, eseje, studije, filmske i tv- scenarije. Priredio je niz antologija, zbornika radova, bibliografija. Nagrađivan je za prozno i dramsko stvaralaštvo. Naročito se borio za rekogniciju i afirmaciju bosanskog jezika. Kao leksikograf objavio je rječnike: *Rječnik karakteristične leksike u bosanskome jeziku* 1993. i *Rječnik bosanskoga jezika* 1995. Autor je mnogih književnih djela: *Sunce o desno rame* 1963; *Semafor* 1966; *La Poesia in Bosnia*, OGGI, 1969, 20; *Prednost imaju koji ulaze* 1971; *Biserje - izbor iz muslimanske književnosti* 1972; *Hodoljublje* 1973; *Hasanaginica u svjetskoj književnosti*, „Život“, 1974, 5; *Bibliografija radova o Hasanaginici*, 1774-1974, „Život“, 1974; *Taj čovjek* 1957; *Krajnost* 1981; *Jednom* 1984, 1987; *Neminovnost – baština, kritika, jezik, intervjui* 1987; *Antologija zla* – 1992 – 1993, 1994. Na ahiret je preselio 1997. god. Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ dodjeljuje nagradu „Alija Isaković“ za najbolji dramski tekst.

IMAMOVIĆ, PROFESOR MUSTAFA

Tužan sam zbog smrti prof. dr. Mustafe Imamovića!
Učim dovu Allahu Milostivom da mu oprosti grijehe i nagradi ga najboljom nagradom na drugom svijetu!

Njegovoj kćerki Enisi i njegovoj vjernoj drugi Senadi molim od Boga, dž. š. sabur! A svima nama pouku i poruku da budemo budni u očuvanju bosanske države i bošnjačkog identiteta! Upoznali smo se dok sam obnašao dužnost imama u Islamskom kulturnom centru u Čikagu od 1981-1986. god. i pohađao postdiplomske studije na Čikaškom univerzitetu. U to vrijeme prof. Imamović bio je izabranik američkog Fulbright Scholar Program (Fulbrajtov program za naučnike) iz bivše Jugoslavije. Pozvan je da održi predavanje u Centru za bliskoistočne studije na Čikaškom univerzitetu o temi koja se ticala nekih pitanja o Jugoslaviji. Na tim predavanjima prisustvuju uglavnom specijalisti iz oblasti dotičnog predavanja. U slučaju predavanja prof. Imamovića prisutni su bili uglavnom slavisti i historičari. Prof. Imamović je sve impresionirao bistrinom svoga uma i jasnoćom svog engleskog jezika, koji je bio simpatičan upravo zato što je imao slavistički ili ilirski akcent.

Nakon predavanja prišao sam prof. Imamoviću i obratio mu se na bosanskom s izrazom mojeg zadovoljstva i ponosa što je na najbolji način predstavio našu kulturu i državu (tadašnju Jugoslaviju). Mene je moje iznenađenje što ga vidim na Čikaškom univerzitetu već prošlo. Sad je bio red za njegovo iznenađenja otkud ja na Čikaškom univerzitetu? A još kad sam mu kazao da sam imam u Islamskom kulturnom centru u Northbrook-u, gdje su većina naši muslimani, prof. Imamović je bio, doista, impresioniran. Prije svega, bilo mu je zanimljivo, gotovo nestvarno, kako sam se uspio upisati na Čikaški univerzitet. Sve sam mu objasnio i dobio njegovo povjerenje, kao i on moje tako da više nije bilo nikakvih prepreka u našoj komunikaciji. Od tada pa sve do Profesorovog preseljena na ahiret imao sam, a mogu reći da je i on imao, jedan poseban odnos prijateljstva i poštovanja.

Prof. Mustafa Imamović nije poseban samo po svom naučnom radu, već prije svega po svom ljudskom karakteru. Bio je susretljiv, suosjećajan, blag i, iznad svega, bio je veliki bosanski patriota. Kao beogradski student prava prof. Imamović je, kao niko od Bošnjaka, jako dobro razumijevao srpski mentalitet i mogao je procijeniti srpske nedobre namjere prema Bosni i Bošnjacima. Ustvari, sve što je mislio i pisao prof. Imamović je mislio i pisao u službi jačanja svijesti kod Bošnjaka da shvate važnost bosanske državnosti, bosanske nezavisnosti i bosanske kulture. Kao promotor moje knjige „Vjera, narod i domovina“ na Fakultetu islamskih nauka prigovorio mi je da mu se ne dopada ova gradacija: vjera, narod, domovina. Smatrao je da, uvažavajući vjeru, na prvo mjesto dolazi država, jer bez države Bošnjaci će teško očuvati svoju vjeru. Ovo spominjem da iskažem moje slaganje s prof. Imamovićem. Jer, i ja sada shvatam da Bošnjaci moraju shvatiti da je država ta koja pravi naciju, a ne obratno, te da bez jake i funkcionalne države jednog naroda može doći u pitanje i njihova vjera i njihova kultura.

Takav je bio prof. Mustafa Imamović iz Gradačca - pravi potomak Zmaja od Bosne, koji je, poput Husein-kapetana Gradaščevića, vjerovao i radio za etničku svijest Bošnjaka, nacionalnu samosvijest Bosanaca te nezavisnu i suverenu bosansku državu u kojoj će sve nacije, sve vjere i sve kulture uživati jednaka prava i međusobno se uvažavati.

Osjećam veliki dug prema prof. Mustafi Imamoviću za sve savjete koje mi je pružao u obnašanju dužnosti reisul-uleme u Bošnjaka, savjete za koje je znao i za savjete koje nije znao

da su od njega. Jer, čitao sam njegove knjige i članke koji su mi objašnjavali ko smo i odakle smo mi Bošnjaci, kao i šta je i kako je država Bosna i Hercegovina u odnosu na njene susjede. Zbog svega toga iskazuje mu moju veliku zahvalnost.

POSTSCRIPTUM

Kao što sam već rekao prof. Mustafa Imamović je bio jedan od najboljih poznavatelja naravi, kulture, historije i namjera srpske politike prema Bosni i Bošnjacima. Volio bih, zbog toga, ako bi se kod nas probudila svijest o potrebi da ustanovimo institut za SRBOLOGIJU, u kojem bi se izučavalo sve što je vezanu za srpsku vjeru, kulturu i politiku, kako bi bili na vrijeme i pravilno informirani o tome šta srpska pamet misli o nama i šta nam sprema, a sve radi naše zaštite od mogućeg budućeg genocida. Taj institut bi trebao nositi ime „Institut Mustafa Imamović za srbologiju", u kojem bi bila sabrana sva njegova djela, kao inspiracija mladoj generaciji Bošnjaka da racionalno i odgovorno pristupe svojoj sudbini na Balkanu, posebno u Bosni i Hercegovini. Budući SRBOLOZI trebali bi da nam na vrijeme i tačno da kažu šta srpska pamet snuje oko Bosne i Bošnjaka.[▾22]

[▾22] **Mustafa Imamović** rođen je 1941. godine u Gradačcu. Završio je Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. Od 1975. godine zasniva radni odnos na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, gdje je obavljao dužnosti prodekana i dekana. Bio je gostujući profesor na univerzitetima u: Michiganu, Münchenu, Yale, Pittsburghu, Centralno-evropskom univerzitetu u Budimpešti. Bio je član redakcija i urednik više časopisa („Gledišta", „Pregled", „Survey", *Godišnjaka* Pravnog fakulteta u Sarajevu, „Ljudska prava"). Objavio je preko 500 članaka, rasprava, studija, osvrta i drugih radova iz historije političkih i pravnih institucija BiH, političkog i kulturnog razvitka Bošnjaka i drugih nacija i religija, te različitih aspekata iz oblasti međunarodnih odnosa i uopće o razvitku civilizacije. Svojim ukupnim naučnim opusom spada među historičare koji su u Bosni i Hercegovini dali najveći doprinos upoznavanju perioda austrougarske okupacije i aneksije. Autor i koautor je više od 30 knjiga. Njegovi radovi prevedeni su i objavljivani na engleskom, njemačkom, turskom, albanskom, arapskom i perzijskom. Autor je monografija: *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak BiH 1878–1914, Historija Bošnjaka, Bošnjaci u emigraciji, te koautor Muslimani i bošnjaštvo, Ekonomski genocid nad muslimanima, Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*. Za svoj rad dobio je više društvenih priznanja i nagrada. Preselio je na ahiret 2017. godine.

HASANBEGOVIĆ, EFENDIJA MUHAREM

Rastužila me vijest o preseljenju na ahiret mog brata, prijatelja, učitelja, uzora, šefa i zviždača Muharema, sina Šemsudina Hasanbegovića.

Brat

Muharem-efendija je, kao rijetko ko u nas, bio dosljedan brat u vjeri svim muslimanima. To je pokazivo svojim blagim i jedinstvenim osmijehom srca i svojim jasnim, a ponekad i oštrim, jezikom u nastojanju da ljudi shvate da su muslimani samo braća. Taj osjećaj muslimanskog bratstva Muharem-efendija širio je gdje god je stigao i s kim god je razgovarao. Opet, kao rijetko ko u nas, Muharem-efendija nije radio u Islamskoj zajednici po osnovu vazife, plaće, već po osnovu risāle, misije, koju je s ljubavlju i predanošću pronosio širom Bosne i njene Hercegovine.

Prijatelj

Muharem-efendija je bio prijatelj svima, pa i onima koji ga nisu razumijevali. On jednostavno nije dopuštao da ga ljudi ignoriraju niti da se od njega udaljavaju. Muharem-efendija je išao, trčao da zadrži one koji su ga zaobilazili ako ne kao prijatelje, a ono bar da mu ne budu dušmani. Muharem-efendija je svoju ulogu imama, hatiba i muallima doživljavao tako odgovorno da iz njegovih usta i njegovih ruku nije smjelo izaći ništa što bi bilo na štetu kolektivne vjere islama i kolektivnog morala muslimana.

Učitelj

Muharem-efendija bio je učitelj, koji je u Goraždu volio učiti djecu harfovima u sufari i u Kur'anu. Nisam nikoga vidio tako sretnog i ponosnog kao Muharem-efendiju među djecom, polaznicima mekteba koja bi naučila učiti u Kur'anu. Svako je mogao vidjeti da mu je to bio vrhunac njegovog smisla života. Muharem-efendija nije krio to svoje zadovoljstvo ni od koga. Štaviše, u okolnostima ateističkog režima bivše Jugoslavije nije bilo poželjno ponositi se uspjehom među omladinom. Ali, to je za Muharem-efendiju bio najveći izazov - rad s omladinom u Goraždu, od kojih su neki, baš zahvaljujući njemu, postigli uspjeh na ovome i, ako Bog da, spas na drugome svijetu. Upravo zbog te ljubavi prema djeci i omladini, Muharem-efendija bio je vječito mlad. On je mlad i preselio na ahiret, u sedamdeset četvrtoj godini života. Samo neko s takvom mladalačkom energijom mogao je preživjeti „smrtonosno" ranjavanje granatom u Sarajevu. I samo je neko s takvom voljom za životom mogao pobijediti teška životna iskušenja, uključujući i iskušenje zatvora (1983), zato što je bio natprosječni imam, hatib i muallim u Goraždu, zato što je bio uzor imamima i muslimanima, zato što je bio hodajući muslimanski misionar koji je živio kao što je vjerovao, koji je vjerovao kao što je živio.

Uzor

Muharem-efendija bio je moj uzor imama, hatiba i muallima. Upoznao smo ga 1971. god. prilikom svoje ramazanske prakse u Ustiprači kao softa trećeg razreda Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu. Neću pretjerati ako kažem da je taj moj susret s Muharem-efendijom u

Ustiprači, odnosno u džematu Kopači kod Goražda, bio uveliko presudan za moj imamski posao nakon toga. Kao imam u Kopačima, Muharem-efendija nije širio pozitivnu energiju samo u svom džematu već u cijeloj istočnoj Bosni i šire. Naočit, lijepog glasa i stasa, hrabar i rječit, Muharem-efendija plijenio je sve oko sebe. Nije ga bilo moguće doslovno oponašati, ali je bilo moguće od njega učiti lijepu i uvjerljivu komunikaciju s ljudima.

No, najviše od svega, Muharem-efendija znao je kako oživiti elan kod softi i mladih imama da budu i ostanu u službi islama i muslimana u vrijeme kada to nije bilo ni poželjno ni profitabilno ni društveno promotivno. Doista, to što sam naučio od Muharem-efendije, kao softa u Ustiprači, odnosno Kopačima koristilo mi je u mojoj imamsko-hatibskoj i muallimskoj karijeri više nego išta drugo. Zbog tog svog osjećaja duga prema Muharem-efendiji, bio sam jako sretan što je nakon ranjavanja i teških uspješnih operacija, hvala Bogu, prihvatio da bude šef Kabineta reisul-uleme 1994 - 2012. god.

U vrijeme svakodnevnog srpskog smrtonosnog granatiranja grada Sarajeva, Muharem-efendijin pristanak da bude sa mnom dok sam obnašao časnu dužnost reisul-uleme došao je kao mehlem na ranu, kao hamajlija za sreću, kao dar koji se poklanja samo bratu i prijatelju. Često sam govorio: „Ja sam sretan što imam dva šefa, jednog kod kuće, a jednog na poslu." Ne krijem činjenicu da je Muharem-efendija imao ulogu šefa Kabineta reisul-uleme, a ponekad i samog reisul-uleme. To mi je prijalo, jer sam znao da Muharem-efendija ne zna izdati, ne zna učiniti ništa što bi naštetilo ugledu i časti islama, muslimana, Islamske zajednice i reisul-uleme. Kao stariji od mene po godinama, ali i kao moj uzor, Muharem-efendija uživao je pravo zviždača, koji je često bio nemilosrdan u kritikama prema meni i neprikosnoven u

svojim savjetima i stavovima. No, to je bilo dopušteno samo Muharem-efendiji, koji nije imao straha pred bilo kojim autoritetom, odnosno nije imao tremu ni pred kojom vlašću, ali jest imao poštovanje prema svakom autoritetu i svakoj vlasti koja radi pravo i korisno za vjeru, narod, domovinu i državu.

Zviždač

Uistinu, Muharem-efendija bio je pravi zviždač (*whistle-blower*) za sve „naše" koji su na bilo koji način bili odgovorni za vjeru, narod i državu. Muharem-efendija nije štedio nikoga za koga je znao da radi nešto što nije dobro po našu vjeru ili moral. Zato se može reći da je bio „savjest vjere i morala u Bošnjaka – muslimana".

(Vjero)vjesnik

Iako nije općepotvrđena tradicija (*eser*) koja se ponavlja u klasičnim knjigama: „Ulema mog ummeta su kao vjerovjesnici Israelćana", ima smisla dok ispraćamo Muharem-ef. Hasanbegovića na ahiret. Ako je iko od naše bosanske uleme ličio na (vjero)vjesnika kod Israelćana, onda je to bio Muharem-efendija, zato što se njegova hrabrost može mjeriti s hrabrošću Musaa, a. s., pred faraonom. Muharem-efendija je, zaista, bio to – hrabar, neustrašiv, izravan, neposredan, nesebičan, određen, jasan i nepokolebljiv u svojim uvjerenjima.

Dakako, kao i Musa, a. s., ponekad je Muharem-efendija trebao Hidra na svom misionarskom putu. I, dakako, Svevišnji Allah se i za to pobrinuo pa mu je darovao njegovu kadunu Šefiku, koja mu je često bila vodič, kao što je Hidr bio vodič Musau, a. s., na njegovom putu, koji nije bio lahak. Bilo je potrebno dosta sabura na tom njihovom životnom putu. Sada je, isto tako, potrebno dosta sabura i njegovom dragom sinu Mudžahidu i njegovoj krasnoj kćerki Nudžejmi, kao i njegovoj unučadi: Selimu, Lamiji i Sari, te njegovoj cijeloj rodbini i prijateljima.

Meni osobno, Muharem-efendija nedostajat će, kao što mi nedostaje i Muhamed-ef. Salkić. Ali, tješi me jedno, a to je da mi se posrećilo da sam imao braću, prijatelje i vjerne saradnike u svom poslu reisul-uleme, Muharema i Muhameda. Da mi nije njih bilo, ne bih

bio tako uspješan u svojoj misiji reisul-uleme. Neka ovo pamte u Islamskoj zajednici oni koji nisu oboljeli od virusa „osude sjećanja“ (*damnatio memoriae*).

Mom dragom bratu, prijatelju, učitelju, uzoru, šefu i zviždaču Muharemu, sinu Šemsudina Hasanbegovića, neka Svevišnji Allah oprosti grijehe i uvede ga u lijepi Džennet, njegovoj Šefiki, Mudžahidu, Nudžejmi, Selimu, Lamiji i Sari neka Svevišnji Allah podari sabur, a njegovoj braći i prijateljima neka Muharemov život i smrt budu pouka i poruka kako se islamski živi i muslimanski umire u Bosni.

Milostivi Allahu, hvala Ti što si me blagoslovio pa sam imao Muharema, sina Šemsudina Hasanbegovića, za brata i životnog druga!

Reci mu, Milostivi, uđi u Moj Džennet! Amin![23]

---

[23] **Muharem Hasanbegović** rođen je u Cazinu 1946. god. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu i Filološki fakultet u Beogradu, Odsjek arapski jezik i arapska književnost. Godine 1967. otpočinje službu imama, hatiba i muallima u Kopačima kod Goražde. Pred kraj 1969. godine imenovan je za vjersko-prosvjetnog referenta Odbora IZ Goražde. Zbog zapaženijih rezultata u radu, biran je za člana Sabora IZ u Bosni i Hercegovini i za člana Izvršnog odbora Udruženja llmijje u Bosni i Hercegovini. Komunistički režim ga je uhapsio 20. februara 1980. godine i osudio na sedam godina zatvora. Na obnovljenom suđenju, u septembru iste godine, ta kazna je svedena na četiri godine. Godine 1988. započeo je rad u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, a 1990. u El-Kalemu na mjestu urednika za vjersku literaturu. Sudjelovao je u pripremi Obnoviteljske skupštine Kulturnog društva Muslimana „Preporod“, a polovinom 1991. godine, sporazumom između Mešihata Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i Kulturnog društva Muslimana „Preporod“, postavljen je za generalnog sekretara Preporoda. Bio je član Matičnog odbora ovog društva. Na obnoviteljskoj skupštini Muslimanskog dobrotvornog društva „Merhamet“ 1991. godine izabran je u njegov Upravni odbor. U toku agresije na Bosnu i Hercegovinu teško je ranjen 23. augusta 1992. godine. Sudjelovao je u pripremi zasjedanja Bošnjačkog sabora 1993. godine, te u osnivanju Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca (VKBI), čiji je bio član. Također je bio sudionik u pripremama i radu Obnoviteljskog sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Od decembra 1994. do 2012. godine bio je na dužnosti šefa Kabineta reisul-uleme Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Od polovine 1998. do 2010. godine bio je predsjednik Udruženja Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Na ahiret je preselio 2020. god.

HODŽIĆ, EFENDIJA ENES

Rastužila me vijest o odlasku na Drugi svijet bosanskog hodže Enes-ef. Hodžića iz Kladnja. Bosanski hodža Enes-efendija je bio neobičan *insan*. Ljudi nisu ostajali ravnodušni prema njegovoj osobi pri prvom susretom s njim, a oni koji su ga poduže znali voljeli su da se što duže druže s njim.

Enes-ef. je imao priču za svakoga. I za sretne i za nesretne. Sretnima je Enes-ef. uvećavao sreću, a nesretnima je pružao nadu za sreću. Imao je priču i za upućene i za neupućene. Upućene je upozoravao da ne skreću s Pravoga puta, a neupućenima je pokazivao znakove kako da prepoznaju Pravi put. Ako je iko od bosanskih hodža ličio na drevnog bosanskog Dida, onda je to bio Enes-ef. Hodžić u bosanskom Kladnju.

Uistinu, Enes-ef. je bio neobičan bosanski hodža koji nije imao dlake na jeziku. Njegove hutbe u Hadži Bali-begovoj Kuršumliji džamije u Kladnju snažno su odzvanjale o džamijske zidove. Niko nije mogao zadrijemati na njegovoj hutbi. Morao je upamtiti njegovu džumansku poruku. Riječi su bile jasne i oštre ako je hodža Enes-ef. zapazio da nešto ne štima u zajednici. Bio je kritičan prema svima, a posebno prema samome sebi i prema bosanskim hodžama, ako ne rade svoj posao.

Ne znam tačno da li se njegova oštra riječ glačala u njegovoj mehkoj bosanskoj duši ili se ona polirala u njegovom nježnom srcu, ali znam da, i kad je bila oštra, sjedala je kao mehlem

na dušu slušateljima, njegovim džematlijama, koji su ga iskreno voljeli svih 44 godine dok je kao hodža, imam, muallim i domaćin hizmetio islamu i muslimanima u Kladnju.

Hodža Enes-ef. je bio pravi domaćin, hizmećar, ne samo Islamskoj zajednici, već cijelom Kladnju. Uzgajao je pčele i održavao voćnjak na jednom kladanjskom brdu. Bio je sretan kad bismo mu navratili na putu za Tuzlu. A mi, mi smo bili sretniji od njega jer nas je dočekivao punoga srca.

Ovim omažom želim se zahvaliti Allahu Svevišnjim što smo imali bosanskog hodžu Enes-ef. Hodžića u našim hodžinskim redovima. Hodža Enes-ef. može biti urnek svim našim bosanskim hodžama.

Drago mi je da je hodži Enes-ef. Hodžiću dženazu-namaz osobno imamio reisul-ulema Husein-ef. Kavazović i što mu se javno zahvalio za njegov hizmet islamu i muslimani u našoj Bosni. Enes-ef. je to zaslužio!

Žao mi je što nisam osobno prisustvovao Enesovoj dženazi. Enes-ef. bi zasigurno bio sretan da nas je obojicu gledao dok su ga Munkir i Nekir ispitivali u kaburu. Ne bi li mu talqīnom šapnuli da lakše položi ispit!

Enes-ef. je vjerovah u *talqīn*! A mi vjerujem da je Enes-ef. položio kaburski ispit s najvišom ocjenom za Džennet! Ako Bog da! Amin!

Inna lillahi we inna ilejhi radžiʿun!

Enese moj: Halal olsun![▾24]

[▾24] **Enes Hodžić** je rođen 1948. god. Bio je dugogodišnji glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Kladanj. Njegov imamski rad i doprinos Islamskoj zajednici trajao je više od četrdeset godina. Enes-efendija Hodžić ostat će upamćen kao roditelj generacijama koje su odrastale u Kladnju, kao vrijedni imam, hatib i muallim koji je druge upućivao da čine dobra djela. Na ahiret je preselio 2021. godine.

HARMON, SUDIJA MARK

Bosna je oduvijek bila zemlja heretika, ali nikad nije bila zemlja samotnjaka. Uvijek je znala put do iskrenih prijatelja. Svi zavole bosanske „heretike“ – i oni s Istoka i oni sa Zapada – kad ih upoznaju iznutra. Jer oni u sebi imaju nešto što niko nema – imaju duh Dobrih Bošnjana, duh koji osvaja srce i dušu dolaznika - onih izbliza i onih izdaleka.

Niko nije dublje i bolje osjetio magični duh Dobrih Bošnjana kao Mark Harmon. Izdaleka je želio doći u Haag da sasluša otkucaje tog duha izbliza. Slušajući, Harmon je spojio svoju dušu s duhom Dobrih Bošnjana o kojima je postao ovisan u njihovom bolu - nastalom usljed genocida. Harmon je primjer čovjeka koji je svoju profesiju pretvorio u sudbinu borbe za bosansku istinu i pravdu.

Skroman i predan svom poslu, Harmon je prepoznao u duhu Dobrih Bošnjana sjeme ljudskosti, koja ne može nikoga ostaviti ravnodušnim. Dobrota tog duha se ne mjeri silom sablje, već dobrotom duše koja je oštrija od sablje.

Tu ocjenu o Dobrim Bošnjanima čuo sam od Harmona prilikom njegove ne tako davne posjete mome domu s bosanskim oficirom za vezu u Haagu Amirom Ahmićem.

Da, to je važno da kažem. Harmon je imao pouzdanog partnera u Amiru Ahmiću, koji mu je, prema njegovom vlastitom priznanju, svestrano pomagao u njegovoj povijesnoj misiji hvatanja i suđenja jednih od najgorih zločinaca na planeti. Harmonovo puno povjerenje u Amira Ahmića i njegov dosljedan rad bili su presudni za konačni uspjeh u donošenju presuda Karadžiću, Mladiću i drugim zločincima za genocid nad Bošnjacima.

To bi današnji Dobri Bošnjani trebali znati kao što su to dobro znali drevni Dobri Bošnjani, a to je da je Bosna uvjetovana s dva načela: 1) načelom znanja ili upućenosti u vrijeme i prostor, i 2) načelom prijateljstva ili duhom dobrog gostoprimstva svih ljudi dobre volje.

Prateći što se danas događa u svijetu, gdje je savjest čovječanstva pala na najnižu ljestvicu ljudskosti i moralnosti u Gazi, Dobri Bošnjani moraju biti zahvalni svim dobrim ljudima u svijetu, poput Marka Harmona, koji su bili na strani istine i pravde u Bosni. Mnogo ih ima u svijetu kojima bi Bosna morala odati priznanje dok su još živi, a ne samo sjećati ih se patetično kad preminu.

Današnji Dobri Bošnjani moraju shvatiti da nema ništa novo za gotovo (there is nothing for nothing). Za sreću i uspjeh nacije i države mora se ustati i boriti, mora se dobre ljude pozivati i počastiti za dobro koje su nam učinili i koje danas čine. A nisu morali da to čine ni onda ni sada. Svake godine bi današnji Dobri Bošnjani morali pozvati i počastiti dvojicu ili trojicu dobrih ljudi koji su zaslužili da im se kaže „hvala" što su bili i ostali s nama i uz nas. Zar je to teško? Nije, pod uvjetom da među današnjim Dobrim Bošnjanima ima dovoljno duha drevnih Dobrih Bošnjana koje nikad niko nije prozvao da su fašisti osim Igora Stojanovića.

Pokojni Mark Harmon je u Haagu odbranio čast i ugled današnjih Dobrih Bošnjana tako što je dokazao da oni nisu nikad bili niti će ikad biti fašisti samo zato što su postali svjesni svog etničkog, nacionalnog i državnog bića i prava na život, vjeru, slobodu imetak i čast, pa o tome danas govore jasno i glasno da ih svi čuju, uključujući i Igora Stojanovića kojem se to ne sviđa. Jazuk!

Hvala ti Mark![▾25]

[▾25] **Sudija Mark Harmon** je rođen 1945. god. Harmon je diplomu doktora pravnih nauka stekao 1971. na Pravnom fakultetu u Hastingsu, Univerzitet u Kaliforniji. Bio je član Advokatske komore Kalifornije od 1972. godine. Prije rada u ICTY-u, radio je kao federalni tužilac u Ministarstvu pravde Sjedinjenih Država u Washingtonu, D. C. i zamjenik javnog branioca u okrugu Santa Clara u Kaliforniji. Harmon je predavao studentima prava na Interregionalnom institutu za istraživanje kriminala i pravde Ujedinjenih nacija i Pravnom fakultetu Univerziteta Stanford. Bio je međunarodni istražni sudija od 2012. do 31. jula 2015. godine. Harmon je 17 godina radio kao viši advokat na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju (ICTY). Predvodio je tužilačke timove na suđenjima Krajišniku, Krstiću, Blaškiću i Perišiću, te u predmetima o priznanju krivice

I neka ti je lahka zemlja!

Plavšić, Deronjić, Bralo, Erdemović i Češić. Autor je nekoliko publikacija o MKSJ-u i međunarodnom krivičnom pravu. Preminuo je 2024. godine.

HADŽIMEJLIĆ, ŠEJH SIRRIJA

Dženaza-namaz za dušu šejha Sirrije imamio je emir – reisul-ulema u Bošnjaka Husein-ef. Kavazović, kao što i dolikuje. Mnogo je svijeta svjedočilo dženazi šejha Sirrije. Naravno, bilo bi mnogo više svijeta da nije opreznog straha od opasnog korona-virusa.

Šejh Sirrija ukopan je u mubarek dan četvrtak, dan prije petka, kad se u noći na petak bosanski nakšibendijski derviši okupljaju u svojim tekijama radi *hafi* (bezglasnog) i *džehri* (glasnog) zikra. Ova simbolična koincidencija nije slučajna. Duša *ḥabība* je baš u tom danu i u toj noći najspremnija da zikrom odgovori na pitanja Munkira i Nekira u kaburu, koje Vječni *Maḥbūb* šalje da *ḥabību* pokažu mjesto berzaha, gdje treba da se pripremi za Sirat-ćupriju, koja je tanja od dlake a oštrija od sablje - preko koje *ḥabību* valja prijeći da se sretne sa svojim Vječnim Ḥabībom, koji će mu reći: *O smirena dušo, vrati se svom Gospodaru zadovoljna, kao što je i On s tobom zadovoljan. Uđi među Moje robove! Uđi u Moj Džennet*.

Smrt je tuga za rodbinu i prijatelje, ali za *merḥūma*, posebno za istinskog šejha derviša, smrt je šerbet, radost, zato što je šejh za života bio svjestan da „putevi koji izravno vode do vječne istine broje se dahovima stvorenja“ (*Tarā'iq al-ḥaqā'iq bi-aʿdādi anfāsi al-khalā'iq*).

Bosanski grad Visoko ima mnogo znakova svoje posebnosti i važnosti u povijesti Bosne i njenih Dobrih Bošnjana (Bono Homini) od Kulina bana do naših dana.

- U Milama kod Visokog krunisan je prvi bosanski kralj Tvrtko I Kotromanić.
- U Visokom je rođen Nasuh Matrakčija (bosanski: Mačevalac), koji je bio poznat u Osmanlijskom carstvu kao polimat, matematičar, učitelj, historičar, geograf, kartograf, majstor mačevanja, navigator, izumitelj, slikar, poljoprivrednik i minijaturist.
- Samo je u Visokom Semir Osmanagić mogao otkriti piramidu Sunca koja je jedinstvena u cijelome svijetu.
- U svakom od bosanskih gradova mogao se roditi šejh bosanskog nakšibendijskog tarikata, ali kismet je htio da se 1942. godine, u Radinovićima kod Visokog, rodi sin šejha Refik-ef. Hadžimejlića, unuk šejha Hasan-ef. Hadžimejlića i praunuk šejha Mejli-babe. Šejh Sirrija učio je islam u Damasku na Višoj šerijatskoj medresi Furkan. Trideset i sedam godina bio je u službi islama i muslimana u Bosni, predano šireći pitomi duh vjere i morala (din feqiha i edeb sufije derviša), poput svojih predaka šejhova nakšibendijskog tarikata, poput svojih drevnih predaka bosanskih skromnih didova, bogumila prije islama, koji su vjerovali da svijetom upravlja Božanski duh, a ne prokleta šejtanska materija.

Šejh Sirrija bio je upravo to - simbioza drevne bosanske duhovne tradicije kraljevske Bosne i osmanske sufijske *istimāle*, u kojoj je lijepa riječ kao lijepo stablo čiji su korijeni duboko u zemlji a grane visoko ispružene ka nebu, stablo koje neprestano daje plodove s Allahovom dozvolom. Takav je bio naš visočki šejh Sirrija: uvijek nasmijan, s ispruženim rukama prema svim ljudima dobre volje.

- Ako bi me neko pitao ko je u Bošnjaka bio um, rekao bih: bio im je Husein Đozo.
- Ako bi me neko pitao ko je u Bošnjaka bio *homo politicus*, rekao bih: bio im je Alija Izetbegović.
- Ako bi me neko pitao ko je u Bošnjaka bio muhaddis, rekao bih: bio im je muhaddis Mirsad Mahmutović i muhaddis Mahmut Karalić.
- Ako bi me neko pitao ko je u Bošnjaka bio duh i duša njihovog dina i edeba, rekao bih: bio im je šejh Sirrija Hadžimejlić, koji će mi jako nedostajati.

Nisam se s njim često viđao ni družio, ali čista spoznaja da je tu, u mojoj blizini, u mom Visokom, davala je smiraj mojoj duši. Ne znam ko će naslijediti šejha Sirriju, ali znam da Bosna ima šejha nakšibendijskog tarikata Džemal-ef. Salkića, koji ima idžazetnamu od šejha iz Buhare. Šejh Džemal-ef. Salkić dostojan je šejhluka i po ilumu, i po dinu, i po edebu. Neka bosanski Ilhamija počiva u miru. Bosna nikad nije bila niti će ikad biti bez dobrih duša poput dobrih bosanskih didova, šejhova i derviša.

Šejh Sirrija otišao je kod svog voljenog ahbaba šejha hadži hafiza Mustafa-efendije Mujića, Šejh-hafiza s Paleža. Obojici i svim drugim duhovnim bosanskim uzorima učimo dovu da im Allah oprosti grijehe i nagradi ih Džennetom![26]

---

[26] **Šejh Sirrija-ef. Hadžimejlić** je rođen je u Visokom 1942. god. Diplomirao je u Damasku 1972. god. na Višoj šerijatskoj medresi Furkan. Nakon toga je 37 godina radio kao imam, hatib i muallim širom Bosne i Hercegovine. Za to vrijeme pomagao je u izgradnji nekoliko džamija i mekteba. Penzionisan je 1997. god., a zatim je u svom rodnom mjestu sagradio tekiju, gdje je nastavio sa svojim vjersko-obrazovnim aktivnostima. Bio je šejh nakšibendijskog tarikata i šejhul-mešaih Tarikatskog centra Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Preselio je na ahiret 31. marta 2021. god., *qaddasallahu sirrehū*.

HADŽIMEJLIĆ, ŠEJH MESUD

Prisustvovao sam mnogim dženazama u svom životu, ali danas osjećam nešto posebno. Danas ispraćamo čovjeka koji je svojim životom na dunjaluku zadužio muslimane. O životu čovjeka i njegovoj smrti najbolje govore oni koji dođu da se osvjedoče kakav je bio, da ga isprate na taj vječni put, na ahiret, kojem mi svi idemo.

Upoznao sam našeg šejha hadži Mesuda Hadžimejlića u vremenima punih iskušenja. Iskušenja koja nam je Allah dao donijela su nam i radosti. Ta iskušenja i te teškoće, koje smo proživljavali, približile su nas jedne drugima više nego da nije bilo tog iskušenja. Šejh Mesud je došao kod mene da me poselami i da kaže da je njemu drago što sam ja na tom mjestu ne očekujući da ja njemu bilo šta zauzvrat dadnem. To mi je bilo jako važno i jako mi je značilo u mom životu i u mom poslu. Zato sam zahvalan dragom Allahu, dž. š., što mi je kismet odredio da danas budem na dženazi šejh Mesudu.

Šejh Mesud i porodica Hadžimejlić u Bosni i Hercegovini imaju posebno mjesto, posebno mjesto u našoj povijesti, u našoj sadašnjosti, našoj budućnosti.

Vi koji ste poštovali hadži šejha Mesuda imate moje poštovanje zato što vi njega poštujete. Želim da to nastavite, da čuvate tradiciju koju je porodica Hadžimejlić ovdje davno ustanovila. To je bosanski sufizam ili bosanski derviški tarikat – red, koji ima dugu tradiciju, tradiciju još od Mehmeda Fatiha koji je to naslijedio od svojih derviških učitelja iz Buhare, koji su

se napojili derviškim šerbetom u Medini gdje su se uhvatili za duhovnu lozu Pejgambera Muhammeda, a. s. Otuda je nama sve to došlo ovdje u Bosnu preko mezheba hanefijskog i preko učenja imam al-Maturidija kroz jednu instituciju koja nama nije dovoljno poznata, a to je institucija *istimāleta*. Naime, kada su u Bosnu dolazili prvi vjesnici islama ophodili su se prema Dobrim Bošnjanima blago i prijatno. Nisu bili grubi, niti su im prijetili Džehennemom, već su nastojali da im osmijehom i lijepim riječima omile islam. Taj postupak u misiji islama naziva se *istimālah*, od arapskog glagola *māle, jamīlu, maylun*, što znači nastojanje da se nekoga privuče lijepimo riječju. Od tih vremena do današnjih dana mi u Bosni, a naročito kroz porodicu Hadžimejlić, čuvamo metodu *istimāle*. I upamtite, sve dok budemo tako radili u Bosni će sjati svjetlo islama. Mi hodže koji prođemo kroz medresu treba da prakticiramo *istimālu*, a to znači da nam se ljudi obraćaju kao pčele koje traže med u cvijetu. Taj cvijet smo ti i ja. Ne smijemo biti trn koji ubada, već cvijet islama koji mirisom privlači duše Bošnjaka.

Islam kao religiju možemo definirati i kao tri najviše vrijednosti. To su: ilum, iman i ahlak. Vidite, kada je Džibril došao Muhammedu, a. s., nije mu rekao: Vjeruj, Božiji Poslaniče, već mu je rekao: *Ikre bismi Rabbike ellezi halek*. Zašto? Zato što se svaki čovjek rađa s imanom od *Kalu bela*, kada je Allah pozvao potomke Ademove i pitao ih: - E*lestu bi rabbikum?* Nisam li ja vaš Gospodar? *Kalu bela šehidna!* Rekoše, da, svjedočimo, Ti si naš Gospodar. To je to. Svaki čovjek se rađa s tim DNK, ali je potrebno taj prirodni iman okalemiti, kao što se kalemi prirodna ili divlja jabuka, kalemom šejha-učitelja, koji ima znanje i iskustvo kako vjeru treba živjeti – *sulūk*, i kako se treba prema Bogu, prema prirodi i prema ljudima odnositi. Znači, moraš učiti i znati. Zato je prva riješ bila, *Ikre bismi Rabbike ellezi halek* - Čitaj i uči kako ćeš vjerovati Boga, a to znači da iman, vjera, postoji u tvojoj duši, ali moraš naučiti kako se ispravno vjeruje u Allaha. Šta to znači? To znači, bit ćeš mu'min kad naučiš, a kad si mu'min onda treba da imaš ahlak, a kad imaš ahlak, onda imaš nadu de ćeš biti spašen.

Želim ovom prilikom na ispraćaju šejha hadži Mesuda iz Nasuta u Melekut pred vama svima i pred šejhom Mesudom, koji nas čuje ali mi to ne osjećamo - želim da posvjedočim i Allahu Svevišnjem da se zahvalim što nam je podario porodicu Hadžimejlić, posebno šejha Mesuda, da hizmeti islamu i muslimanima u Bosni te da vas pozovem da čuvate to što ste naučili i da uvijek pamtite da su tri stvari uvjet da budemo i ostanemo muslimani u našoj

Bosni, a to su: ilum – znanje, ahlak - moral i iman – vjera. Moramo te tri stvari čuvati u našem srcu, njegovati u našoj porodici i u našoj zajednici.

Ja ću, bez da dižete ruke da aminate, pošto smo ovdje sada pred šejhom kojeg ispraćamo na drugi svijet i molimo ga da poselami naše šehide na ahiretu, one koji su branili ovdje islam od *Kalu bela* do naših dana, da im prenese naš selam i da im kaže da smo mi u Bosni još uvijek živi i zdravi i da znamo učiti Kur'an, da znamo i ko nam je Rabb-Allah i da znamo ko nam je Poslanik-Muhammed, a. s., i da znamo ko nam je imam-Kur'an i da znamo šta nam je kibla. Zato kada šejha budu pitali Munkir i Nekir, on će vrlo lahko to odgovoriti, a mi to treba da znamo i da to nosimo sa sobom u srcu.

Oh, kako je lijepo biti mu'min i kako je lijepo biti musliman, jer mu'min ima dva života: jedan ovaj kratki prolazni i onaj vječni. Zato nikad kao mu'min ne možeš biti na gubitku, uvijek si minel-faizin – pobjednik, ako imaš vjeru. Onda još kad uz tu vjeru imaš svoju braću da zamole Allaha da ti oprosti grijehe i još ako si u Bosni i ako si pravi musliman, dođu ti komšije i pitaju da li ima prema nekom hakk ili nema i hoće li mu se halaliti. Zato ja vas sada pitam ovdje sve, prije nego što ispratimo našeg šejh Mesuda: ako ima nekog hakka kod vas i ako neko ima neke račune, hoćete li mu halaliti? Vidio sam u Damasku ima jedno mjesto koje se zove Bejtul-emvat, gdje stave mejita i neće mu dženazu klanjati sve dok se ne utvrdi da nema ni prema kome duga. Zato vas pitam: Hoćete li halaliti šejh Mesudu? Halal olsun![▾27]

[▾27] **Šejh Sirrija-ef. Hadžimejlić** rođen je 1937. god. u Vukeljićima kod Fojnice. Prve spoznaje stekao je kod svog oca šejha hafiza Musa Kjazim-efendije Hadžimejlića, koji je u svoje vrijeme važio za jednog od najškolovanijih i najobrazovanijeg šejhova na Balkanu. Šejh Kjazim je utemeljio prvu privatnu medresu koja je aktivno djelovala od 1944-1951. god. Uprkos zabrani, Šejh Kjazim je nastavio s radom do svoje smrti. Nakon smrti šejha Kjazima 1961. god., šejh Mesud je nastavio školovanje pred amidžom šejh Refik-ef. Hadžimejlićem u Visokom koji mu je dao vekiletnamu 1967. god. Od 1967. do 1974. redovno odlazi u Siriju radi daljnjeg stjecanja duhovnog znanja kod šejha Bedrudina Abidina koji mu je dao idžazetnamu za šejha nakšibendijskog tarikata. Narednih dvanaest godina šejh Mesud je tajno djelovao za vrijeme komunističkog režima u bivšoj Jugoslaviji. Hilafetnamu za šejha rufaijskog tarikata dao mu je 1989. god. šejh Džemaludin al-Rufaji iz Prizrena, koji je u to vrijeme bio predsjednik Tarikatskog centra za bivšu Jugoslaviju. Kasnije, 2001. god., postaje teberruken i šejh mevlevijskog tarikata. Šejh Mesud je posvetio svoj život vjerskom odgoju i obrazovanju mlade generacije. Uživao je ugled svojim ahlakom i derviškim sulukom. Na ahiret je preselio 2009. god.

HADŽIMULIĆ, HADŽI HAFIZ HALID

BISMILLAHIRRAHMANIRRAHIM!

Rabbi šraḥlī sadrī we jessirlī emrī,
vaḥlul-ʿuqdeten min lisāni jefqahū qawlī.
We ufewiḍu emrī ilallah.
Inallahe baṣīrun bil-ibād!

Ovom kur'anskom dovom je lijepo početi čitati lijepe knjige nadahnute ljubavlju i aškom prema Allahu, dž. š., kao i obraćanje, držanje dersova onima koji žele slušati islamski nauk.

I ja počinjem s ovom dovom da bi mi Allah pomogao da uspijem kazati nekoliko riječi povodom ispraćaja na ahiret hadži hafiza Halid-efendije Hadžimulića, našeg brata i prijatelja, i jednog od posljednjih iz safa duhovnih velikana koji su obilježili prethodno stoljeće u ovome gradu i u ovoj zemlji.

Stoga ću svoje obraćanje započeti jednom predajom iz životopisa našeg Hafiza koju su zabilježili njegovi biografi.

„Kada umrem pitat će se ljudi: 'Ko je bio Halid Hadžimulić'? Nek pitaju ko mi je mati, po tome će znati ko sam bio!“

I evo im odgovora na to pitanje: Pričao je Varatan, komšija Hadžimulića, da mu je hafiz Smail Fazlić, noseći njen tabut rekao: „Eto, da znaš da ti nikad neće pasti šaka da ovakvu dženazu poneseš; svi su joj hafizi, i s jedne i s druge strane: hafiska šćer, otac joj je bio hafiz, hafiska sestra, dva brata su joj bili hafizi; hafiska je nevjesta, djever joj je bio hafiz; hafiska mati, dva sina su joj hafizi; hodžinska supruga, suprug joj je bio muallim. A njen sin, hafiz Halid, podučio je dvanaest hafiza.“

Tako je hadži hafiz Halid-efendija kao dječak naučio od svog babe muallima, Ali-efendije, kako se voli mekteb; od amidže hafiza Muhammed-efendije Hadžimulića i dajdže hafiz Mustafa-ef. i hafiz Sulejman-ef. Kulenovića, inače dugogodišnjih imama i hatiba Begove džamije, kako se voli i uči Kur`an; od profesora Muhamed-efendije Pašića, kako se dostojanstveno nosi ahmedija.

A u zrelom životnom dobu od hadži Mujage Merhemića zavolio je Mesneviju. U hadži Mujaginoj kući, gdje su se održavali dersovi Mesnevije i iz drugih velikih islamskih djela, upoznat će Džemaludin-efendiju Čauševića, Mehmed-efendiju Handžića, Fejzulah-efendiju Hadžibajrića, Abdulah-efendiju Fočaka, i naučit će šta je islamski džometluk, šta je

islamsko viteštvo i gaziluk. Jer to su svojim djelima dokazali hadži Mujaga, reis Čaušević i Mehmed Handžić!

Radeći u Gazijinoj biblioteci, skidajući prašinu zaborava sa zlata vrijednih starih rukopisa, skupa sa Kasim-efendijom Dobračom, naučit će šta znači žrtvovati se za islam i istovremeno osaburiti u vremenima najtežih dušmanskih udaraca.

U društvu hafiza Smajl-efendije Fazlića, Mahmut-efendije Traljića, Sinanudin-efendije Sokolovića, Kjamil-efendije Silajdžića i drugih sarajevskih hafiza, učeći s njima ramazanske mukabele, pokrenut će školu hifza.

Prevodeći djela poput Mesnevije od Dželaludina Rumija Mevlane, te „Divan" Hafiza Širazija, i držeći dersove uživo, hafiz Hadžimulić je nastavio tradiciju Isa-bega Ishakovića, utemeljitelja Sarajeva, koji je bio mevlevija i dao izgraditi prvu tekiju na Bentbaši. Iako su dušmani fizički uništili tekiju na mjestu gdje je „potekla Mesnevija", njen žubor su slušale mnoge duše ašika sve do današnjih dana zahvaljujući hafizu Hadžimuliću i njegovim učiteljima.

Hafiz Hadžimulić je pretrpio vrlo teške udarce u životu. U ranoj mladosti izgubio je starijeg brata hafiza Mustafu, sestru i roditelje. U razmaku od samo desetak godina ostao je sâm.

Ali on je svjedok i teških udaraca koje je trpio naš muslimanski narod. Od zatvaranja uleme u bezbožničke tamnice, ukidanja mekteba, rušenja džamija do zabrane nošenja ahmedije i mahrame na javnim mjestima itd. Sa svojim društvom, jednom neponovljivom generacijom hrabrih i dostojanstvenih alima, davao je sve od sebe da se ti udarci ublaže i njihove posljedice amortiziraju u vjerskom životu Bošnjaka. Zato je uvijek nosio fes ili ahmediju na glavi!

Iako mu je reis Sulejman-efendija Kemura osobno nudio visoke službeničke položaje, on je ostao dosljedan emanetu svojih učitelja da živi skromno i dostojanstveno; družeći se s knjigama, govoreći hutbe sa mimbera Careve džamije više od 30 godina.

Stoga je hafiz Hadžimulić primjer sadašnjim i svim budućim generacijama islamske inteligencije, jednako hodžama kao i šejhovima, kako jednog alima mogu krasiti osobine kakve su ljubav prema sufizmu jednog Mujage Merhemića, kao i racio jednog Husein-efendije Đoze.

Danas, draga braćo, ne ispraćamo samo hafiza Halid-efendiju Hadžimulića i ne opraštamo se samo od njega, već ispraćamo jedno stoljeće koje su obilježili naši duhovni velikani. Nisu naša srca kaharna što hafiz Hadžimulić odlazi na bolji svijet ahiret, jer vjerujemo da će zateći bolje nego što je napustio, već tugujemo i bolna srca se rastajemo od jedne uspomene koju je Hafiz nosio sa sobom na jednu neponovljivu plejadu sarajevskih duhovnih velikana!

Na kraju, draga braćo, dopustite mi da se osobno oprostim od dragog Hafiza. Posljednji put sam ga zijaretio za dan Jevmi arefe, uoči Kurban bajrama. Takav edeb, ahlak, ćudoređe, etika, kakvu je iskazivao Hafiz, može se sresti samo kod iskrenih i skromnih muslimana.

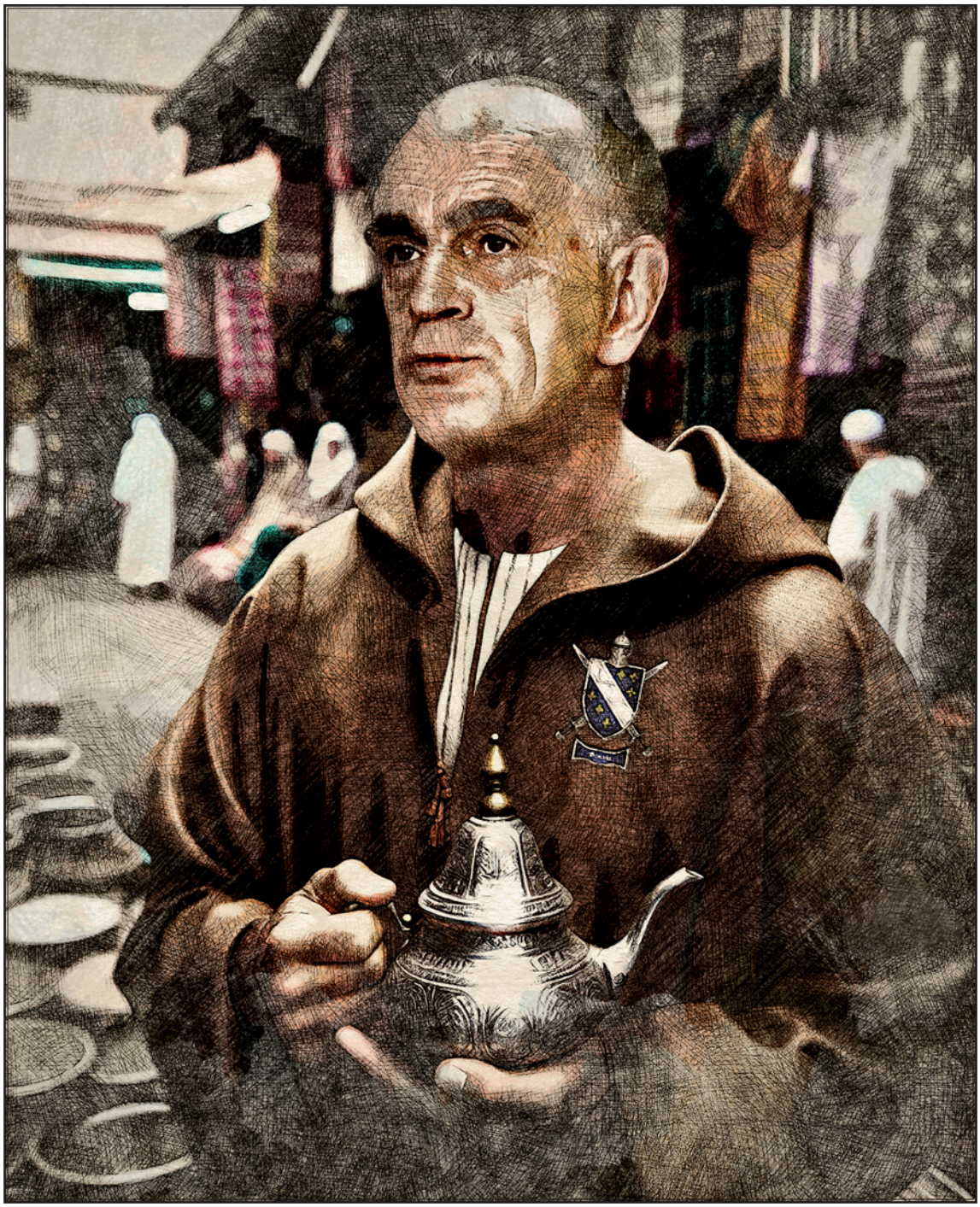
Učim dovu Allahu Uzvišenom da našem hafizu Hadžimuliću podari Džennet, njegovoj rodbini sabur, njegovim učenicima i prijateljima lijepo sjećanje a svima nama pouku da je ovaj svijet prolazan i da ćemo se svi jednoga dana preseliti na drugi svijet, ahiret.

A ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan, pa uđi među pobožnike Moje i uđi u Džennet Moj! Amin![28]

(Ovaj omaž je napisan uz asistenciju Nedžada Latića, kojem se toplo zahvaljujem.)

---

[28] **Halid-ef. Hadžimulić** je rođen u Sarajevu 1915. god. Mekteb je završio u Džininom sokaku u Sarajevu pred svojim ocem Ali-ef. Hadžimulićem. Od ranog doba posvetio se hifzu, ali mu se proučila hafiska dova tek 1963. god. u Carevoj džamiji. Završio je Šerijatsku sudačku školu u Sarajevu. Studirao je filološke fakultete u Zagrebu i Sarajevu. U Zagrebu je diplomirao na odsjeku romanistike 1942, a u Sarajevu na odsjeku anglistike 1955. god. Poznavao je sedam stranih jezika: arapski, perzijski, turski, francuski, njemački, engleski i latinski. Dužnosti imama obavljao je u više sarajevskih džamija, a najduže, 27 godina, u Carevoj džamiji. Radio je kao službenik u Vakufskoj direkciji, te kao knjižničar u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu. U posljednjih 100 godina bio je jedan od pet mesnevihâna u Sarajevu. Prije njega Mesneviju su tumačili Mehmed Džemaluddin-ef. Čaušević (od 1911. do 1928), Mujaga-ef. Merhemić (od 1942. do 1959) i šejh Fejzulah-ef. Hadžibajrić (od 1965. do 1988). Poslije njih hafiz Halid-ef. Hadžimulić je tumačio *Mesneviju* od 1988. do 2011. god. Poslije njega *Mesneviju* je nastavio tumači hafiz Mehmed-ef. Karahodžić. Hafiz Hadžimulić je dva puta izbjegao strijeljanje: jednom od Nijemcima 1944, a drugi put od Luburićevih ustaša 1945. god. u Sarajevu. Dolaskom komunista prekida sva prijateljstva, povlači se u samoću i tako izoliran živi punih 40 godina do preseljenja na ahiret 2011. god.

HADROVIĆ, AMBASADOR AVDIJA

Jučer, 30. 11. 2013. godine, u Gazi Husrev-begovoj medresi *Asocijacija studenata Bosne i Hercegovine u Egiptu* organizirala je susret bošnjačkih bivših i sadašnjih studenata na Al-Azhar univerzitetu u Kairu. Iako to nije bio prvi susret azharlija, ali se može reći da je jučerašnji susret po prvi put ličio na bošnjačko-azharski alumni, zahvaljujući sadašnjim studentima na Al-Azharu koji su shvatili važnost organiziranog rada i djelovanja za dobrobit svoje vjere, nacije i države.

Bilo je lijepo slušati Hasiba Hadžića, dosadašnjeg predsjednika bošnjačko-azharovske *Asocijacije* i saznati da su se naši studenti u Kairu organizovali s ciljem da zastupaju, promoviraju, štite i ostvaruju interese i prava studenata, kao i da razvijaju druge studentske aktivnosti od interesa za Bosnu i Egipat. Hasiba Hadžića je naslijedio Hamdija Islamović zajedno sa Sedinom Omerbašićem i Asmirom Bekrićem, urednikom „Glasnika" *Asocijacije studenata Al-Azhara*. Bilo je lijepo vidjeti brošuru na arapskom jeziku koju su naši studenti na Al-Azharu posvetili svom narodu i domovini, s posebnom zahvalnošću predsjedniku Aliji Izetbegoviću.

Osjećao sam se sretnim i ponosnim u društvu s reisul-ulemom Huseinom Kavazovićem, egipatskim ambasadorom Yasserom Sayedom Mahmoudom El-Atawijem, dr. Jusufom Ramićem, muderrisom Nezimom Halilovićem, muderrisom Rešidom Bilalićem i drugim starim i mladim azharlijama koje su jučer okupile uspomene na azharske studentske dane, ali i osjećaj duga da se preko egipatskog ambasadora zahvale Al-Azharu na stoljetnoj brizi za islam i muslimane ne samo u Bosni i Hercegovoni, već i na cijelom Balkanu. Jučerašnji susret bošnjačko-azharovskog alumnija nije mogao proći bez spominjanja imena velikih azharskih alima Mehmed-ef. Handžića, Kasim-ef. Dobrače, Husein-ef. Đoze i dr. Ahmeda Smajlovića. Ova četverica azharskih alima

su zasigurno naši najjači din-direci kojima dugujemo očuvanje i razvijanje islamske tradicije Bošnjaka na temeljima istine, pravde, mira i suživota s drugim i drugačijim.

No, meni osobno jučer je nedostajao azharlija Avdo Hadrović, koji je ovih dana preselio na ahiret u 62. godini života. Rahmetli Avdo Hadrović je bio osoba s posebnim smislom za druženje i s posebnim saosjećanjem za ljude u nevolji i zato hoću na ovaj način da mu se zahvalim u ime svih s kojima se Avdo družio i pomagao im. Prije svega ovo je moja zahvalnost Avdi za obavijest koju je iz Kaira poslao 1974. godine Husein-ef. Đozi da postoji jedna neiskorištena stipendija na Al-Azharu. Kao imam u Ustiprači te godine navraćao sam kod Husein-ef. Đoze da se raspitam oko mogućnosti odlaska na studije u bilo koju arapsku zemlju. Husein-ef. je bio presretan da mi kaže da je Avdo Hadrović javio da ima jedna neiskorištena stipendija na Al-Azharu te da se trebam hitno javiti egipatskoj ambasadi u Beogradu. Uz veliku podršku Muharem-ef. Hasanbegovića, glavnog imama u Goraždu, ustipračkih džematlija, mojih roditelja i profesora Omera Nakićevića, koji mi je preveo dokumente na arapski, uspio sam za kratko vrijeme dobiti sve potrebne papire u egipatskoj ambasadi i u maju 1974. godine otići u Kairo gdje me rahmetli Avdo Hadrović dočekao i prihvatio kao svog rođenog brata. Od tih studentskih dana na Al-Azharu pa sve dok nas Avdina smrt nije rastavila, Avdu Hadrovića pamtim kao iskrenog, jasnog, otvorenog i odanog brata i prijatelja. A sad kad se preselio na ahiret, hoću da ovo bude moj omaž mom bratu i prijatelju Avdi Hadroviću, koji mi nedostaje i kojeg ću se uvijek sjećati kao dragu osobu.

Četiri godine azharskih studija i života u studentskom gradu (Al-Bu'usu) na Abasijji s rahmetli Avdom Hadrovićem ostavile su na mene snažan utisak o Avdinoj dobroti i nesebičnom prijateljstvu. Rahmetli Avdo je bio čovjek koji je uživao da dijeli svako svoje dobro s prijateljima. Avdo je znao da bude prava utjeha prijateljima u tuzi. Volio je obične ljude i isticao njihove prirodne vrline. Cijenio je iskrenost i otvorenost kod ljudi. Mrzio je podanike i ulizice. Najviše je prezirao licemjerstvo onih koji su jedno pričali a drugo radili. Avdo je bio poduzetan i požrtvovan za opće dobro.

Avdo Hadrović je imao poseban dar za arapski jezik. I prava je šteta što mu se nije dalo da se potpuno posveti arapskom jeziku. Avdo nije bio čovjek koji je molio za sebe, ali je bio spreman da moli za drugoga. Bio je uporan u dokazivanju pravde, ali i naporan za one koji su bili nepravedni i nemarni prema općem dobru društva i države.

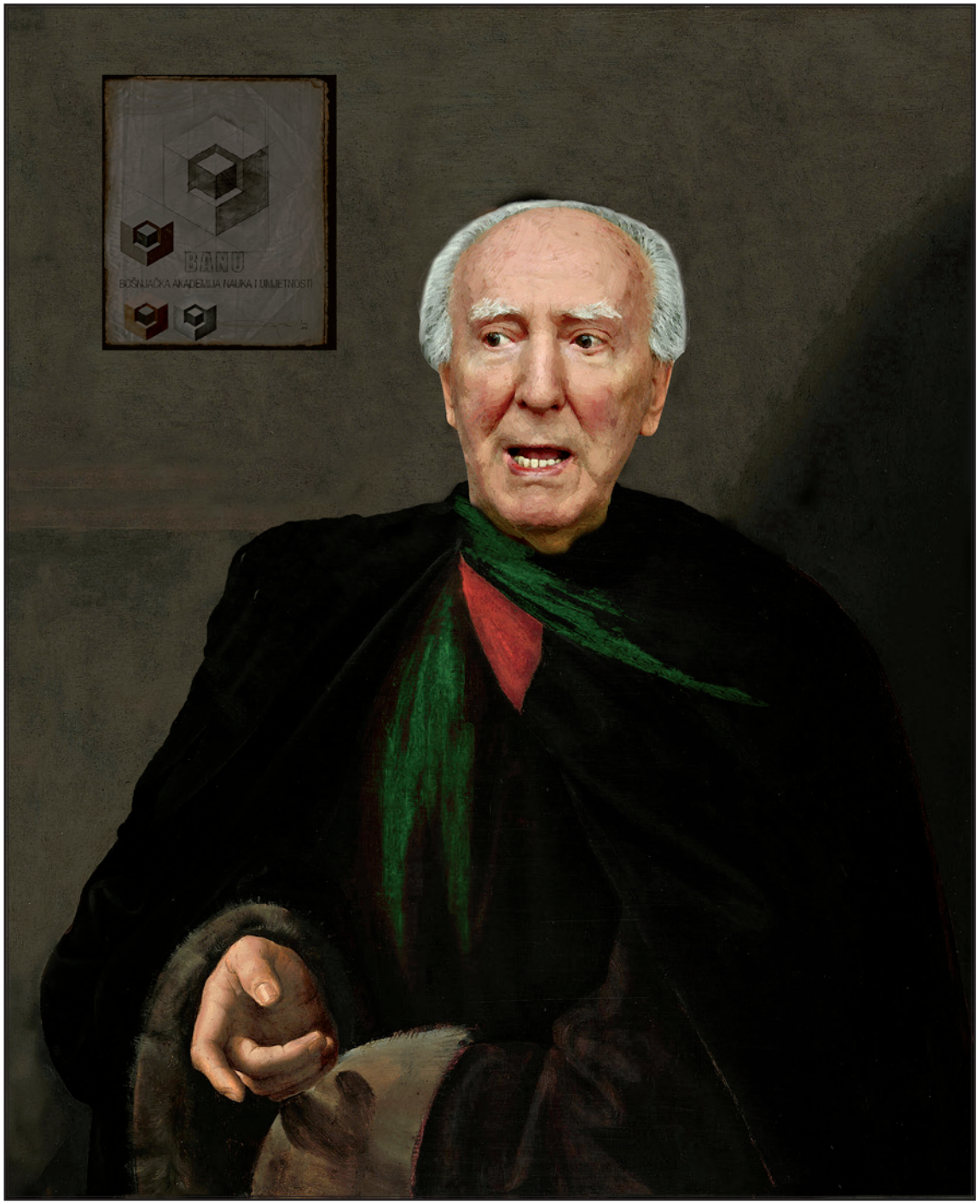
Avdo Hadrović je bio orijentalista na način dubokog saosjećanja s arapskim svijetom. Sudjelovao je u osnivanju Stranke demokratske akcije, ali nije krio svoje simpatije prema politici Harisa Silajdžića. Avdo se nije volio nikome dodvoravati i zato je trpio od onih koji ne podnose ljude koji misle svojom glavom i slobodni su u svojoj duši. Avdo je biran za poslanika u prvom demokratski izabranom sazivu Skupštine Bosne i Hercegovine 1990. godine. Bio je jedan od istaknutih pojedinaca u organiziranju otpora srpsko-crnogorskoj agresiji na nezavisnu Republiku Bosnu i Hercegovinu. U ratu je bio direktor sarajevskog hotela Holiday Inn. Obnašao je i dužnost zamjenika gradonačelnika Sarajeva. Avdo Hadrović bio je prvi bosanski ambasador u Egiptu. Nakon toga, bio je u službi bosanske diplomatije u Iranu i Maleziji. Iranski bosanski radio (IRIB) je objavio vijest o preseljenju na ahiret bosanskog diplomate Avde Hadrovića koji je zaslužio da ga se Bošnjaci sjećaju i da mu se zahvale za njegov doprinos u njihovoj borbi za slobodu.

Neka ovo bude moja hvala u ime svih koji su poznavali i poštovali Avdu Hadrovića, azharliju i ponosnog Bošnjaka, koji je iza sebe ostavio tri sina Farisa, Harisa i Nedima. Neka njima i njihovoj majci Velidi Allah podari sabur, a svima nama pouku da se ničije dobro djelo ne zaboravlja. Oni imaju razlog da budu ponosni na svog oca a Velida na svog muža, na kojeg smo i mi ponosni koji smo ga poznavali i kojima je Avdo Hadrović pomogao u životu. Jer da Avdo Hadrović nije javio da na Al-Azharu ima jedna neiskorištena stipendija, ja, možda, ne bih vidio Al-Azhar i moj život bi, vjerovatno, bio drugačiji. Ovako sam zahvalan Avdi Hadroviću, kao i mnogi studenti kojima je Avdo pomogao kao bosanski ambasador u Kairu da dobiju stipendiju i da diplomiraju na Al-Azharu.

Učimo dovu Milostivom Allahu da oprosti grijehe Avdi Hadroviću, da ga nagradi za njegova dobra djela i da ga uvede u Džennet! Amin![29]

---

[29] **Avdija Hadrović** bio je prvi ambasador Bosne i Hercegovine u Egiptu. Hadrović je bio orijentalist koji je diplomirao na prestižnom Univerzitetu Al-Azhar u Kairu, a specijalizirao je na Univerzitetu El-Fatih u Tripoliju. Kao diplomata je, osim u Egiptu, služio u Iranu i Maleziji. Jedan je od osnivača Stranke demokratske akcije i bio je izabran za poslanika u prvom demokratski izabranom sazivu Skupštine BiH 1990. godine. Bio je i među organizatorima otpora agresiji na Bosni u Hercegovinu. Također je obavljao dužnost zamjenika gradonačelnika Sarajeva. Preselio je na ahiret 2013. godine.

BANU
BOŠNJAČKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI

FILIPOVIĆ, AKADEMIK MUHAMED

(*Dženaza merhumu akademiku Muhamedu Filipoviću, Gazi Husrev-begova džamija, petak, 28. februar 2020./4. redžeb 1441.*)

Čovjek je stvoren od zemlje i zemlji se vraća. Duh koji mu Stvoritelj udahnjuje čini ga insanom od duha, duše, uma i srca. Naciju čine ljudi pojedinci, s duhom, dušom, umom i srcem. Jedan čovjek može biti nacija, kao što je bio Ibrahim, alejhisselam. On je bio i ostao duh i duša univerzalnog ummeta.

Ako neko pita koji je pojedinac duh nacije u Bošnjaka/Bosanaca, s pravom recite: to je duh akademika Muhameda Filipovića, duh koji je glasno govorio, ponosno živio i slobodno djelovao u njegovom tijelu od bosanske zemlje. On ga je naslijedio od bosanskog dida, napajao ga s islamskog vrela i čuvao ga s emanetom svojih časnih i slavnih predaka Filipovića. Rijetko je ko bio svjestan didovsko-bosanske povijesti, islamsko-bosanske svjetlosti i begovsko-bosanske smjelosti kao što je bio akademik Muhamed Filipović.

Ako neko pita koji je pojedinac duša nacije u Bošnjaka/Bosanaca, nemojte oklijevati da kažete da je to duša akademika Muhameda Filipovića, duša koju je duh bosanski držao mobilnom za odbranu od svake opasnosti. Iz te duše mogle su se čitati sve muke, svi bolovi i sva razočarenja, ali i svi prkosi, sve pobune i svi nemiri nacije Bošnjaka/Bosanaca koji su u akademiku Muhamedu Filipoviću gledali svoju sudbinu.

Ako neko pita koji je pojedinac um nacije u Bošnjaka/Bosanaca, slobodno recite da je to um akademika Muhameda Filipovića, um koji je bio slobodan da misli i govori bez straha i bez uzmicanja. Um koji je bio strah i trepet za bosanske dušmane. Svi koji su ikad pokušali omalovažiti bosanski um, nisu to smjeli zato što ih je um akademika Muhameda Filipovića vraćao tamo gdje im je mjestu – u zadnju klupu da slušaju njegova predavanja. U toj ulozi našeg umnog nacionalnog junaka, akademik Muhamed Filipović nenadoknadiv je.

Ako neko pita koji je pojedinac srce nacije u Bošnjaka/Bosanaca, s ponosom kažite da je to srce akademika Muhameda Filipovića, srce koje je voljelo Bosnu, njenu vjeru, naciju, kulturu, jezik, državu i sve njeno što je čini ravnopravnom nacijom u familiji evropskih nacija i muslimanskog ummeta. To srce puno ljubavi prema svojoj porodici, prema svojim drevnim precima, prema mnogobrojnoj rodbini i prijateljima, te prema akademskim kolegama i studentima prestalo je kucati, ali neće nas prestati podsjećati da je među nama živio i djelovao bosanski duh, bosanska duša i bosanski um koji u živoj naciji nikad ne umire.

Zato, dok ispraćamo tijelo akademika Muhameda Filipovića zemlji bosanskoj, mi istodobno preuzimamo njegov duh i um kao nacionalni emanet od kojeg će buduće generacije Bošnjaka/Bosanaca učiti kako se bosanski i muslimanski živi i kako se bosanski i muslimanski umire.

Svima nam je jasno da je ovaj svijet, dunjaluk, prolazan, ali to često zaboravljamo sve dok ne vidimo da nam dragi prijatelji odlaze. Danas to vidimo. Akademik Muhamed Filipović odlazi s dunjaluka na ahiret. To isto i nas čeka. Zato, dok ispraćamo akademika Muhameda Filipovića na ahiret, sjetimo se da je dunjaluk prolazan te da nas čeka drugi život u svijetu

vječnosti u koji se nose samo dobra djela. A jedno od najvrjednijih djela jeste naša međusobna ljubav, saradnja i suživot za uspjeh na ovome i spas na drugome svijetu.

I zapamtimo, lakše je živjeti na ovom prolaznom svijetu ako se vjeruje da čovjek ima dva, a ne samo jedan život, koji nema smisla ako poslije njega nema ničega. Postoji vječni život i poslije ovog prolaznog života.

Stoga poslušajmo šta nam Svevišnji Allah poručuje: „O, ti smirena dušo, vrati se svom Gospodaru zadovoljna, jer je i On tobom zadovoljan, pa, stoga, uđi među pokornike Moje, uđi u Džennet Moj!“ (Kur'an, 89:27-30)

Učimo dovu Milostivom Allahu da merhumu Muhamedu Filipoviću oprosti grijehe, kao milost za njegova dobra djela, da njegovoj porodici i rodbini podari sabur, njegovim prijateljima utjehu što su ga imali za prijatelja, te da Svemogući Allah podari volju, snagu i pamet njegovoj naciji da uzme sve što je dobroga u njegovom bosanskom duhu, bosanskoj duši, bosanskom umu i bosanskom srcu! Amin![30]

---

[30] **Muhamed Filipović** rođen je u Banjoj Luci 1929. godine. Bio je ugledni akademik, teoretičar, esejist i jedan od značajnijih bošnjačkih/bosanskih filozofa. Bio je član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (ANUBiH) i predsjednik Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti (BANU). Radio je kao profesor na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Smatra se za jednog od najuticajnijih akademika u modernoj Bosni i Hercegovini. Objavio je veliki broj knjiga i članaka u naučnim časopisima, autor je mnogih monografija iz logike, historije filozofije, historije kulturnog života Bosne i Hercegovine, estetike i politike. Bio je urednik redakcije *Enciklopedije za Bosnu i Hercegovinu* u periodu od 1975. godine do kraja 1982. godine. Filipović je bio jedan od osnivača Stranke demokratske akcije (SDA) i Muslimanske bošnjačke organizacije (MBO). Bio je ambasador u Ujedinjenom Kraljevstvu. Na ahiret je preselio 2020. god.

ČENGIĆ, MINISTAR HASAN

Vijest o smrt moga djeda Mustafe zatekla me u ljeto dok sam kao softa bio na ferijalnoj praksi u Ferhadiji džamiji u Banjoj Luci. Nisam mogao prisustvovati dženazi.

Vijest o smrti moga oca Ibrahima zatekla me u Čikagu dok sam bio imam i student na Čikaškom univerzitetu. Nije bilo moguće da stignem na dženazu.

Vijest o smrti moje majke Džemile zatekla me na Moskovskom aerodromu odmah po salijetanju aviona, gdje sam trebao prisustvovati sastanku Evropskog religijskog vijeća za mir. Odmah sam se vratio kući i klanjao dženazu-namaz svojoj majci.

Ova tri tužna trenutka u mom životu usporediva su sa dva tužna trenutka ovih dana – smrt muftije Muamera Zukorlića i Hasana Čengića. Njihova smrt zatekla me u Bosni u nevjerici – zar je to moguće? Sve je moguće Allahovom voljom.

Obojici sam klanjao dženazu i ispratio ih do kabura u njihovim rodnim selima - Orlje u Sandžaku i Ustikolina u Bosni.

S oba ova brata i prijatelja, muftijom Muamerom i Hasanom, imao sam, na svoj način, dragocjeno iskustvo koje me obavezuje da im poklonim moj bratski i prijateljski omaž.

Omaž muftiji Muameru napisao sam jučer. Danas svoj omaž pišem Hasanu Čengiću. Sutra, ako Bog da, napisat ću svoj omaž bosanskoj heroini Hajri Čatić.

Sve što sam napisao o muftiji Muameru Zukorliću mogao bih napisati i o Hasanu. No, ima nešto po čemu je Hasan bio poseban.

Iako to nije bila njegova namjera, Hasan Čengić je odavao utisak misterioznog i zagonetnog čovjeka, što je neke iritiralo a nekima je ta Hasanova osobina bila privlačna.

Hasana sam upoznao u Zagrebačkoj džamiji, gdje je, nakon zatvora, došao da radi sa mnom kao imam. Obojica smo bili novi u novoj Zagrebačkoj džamiji, gdje nas je stari imam Ševko Omerbašić bratski i prijateljski primio.

Hasan je vidno bio pod utiskom zatvorskih dana, gdje je preživio strašnu torturu. Više nego ijedan zatvorenik od grupe „muslimanskih intelektualca" na čelu s Alijom Izetbegovićem, kojima je osamdesetih godina prošlog stoljeća komunistički režim sudio zbog verbalnog delikta, Hasan je bio podvrgnut strašnim fizičkim i mentalnim maltretiranjima.

Hasan nije o tome pričao, ali ga je osjetno uznemiravala svaka riječ koja bi ličila na pravdanje i glorifikaciju komunističkog režima u bivšoj Jugoslaviji.

Nakon iskustva s lažnim svjedočenjima od ljudi od kojih se nije nadao, Hasan nije imao povjerenje u ljude na prvi pogled dok se ne bi osobno uvjerio da im se može vjerovati.

Hasan je više volio muallmski nego imamski posao. Imamski posao je jednoličan u smislu rutinskih mihrabskih dnevnih i noćnih namaza, dok je rad sa djecom u mektebu živa riječ i dinamična akcija. A Hasan je to volio – živu riječ i stalnu akciju. Volio je da svoje ideje u koje je čvrsto vjerovao prenosi drugima. Volio je biti učitelj – muallim. Moja najstarija kćerka Amina je imala sreću da joj Hasan bude prvi muallim u Zagrebačkoj džamiji. Hasan je njen muallim kojeg pamti.

Hasan je, dakle, bio pravi misionar. Ali, ne samo u vjeri i moralu, već i u politici Hasan je

imao svoj pogled i svoj vlastiti stav od kojeg nije odustajao, ali nije ni ometao druge da imaju svoj stav koji se razlikovao od njegovog.

Hasan je bio jako uporan u svom stavu. Jednom mi je priznao u Zagrebu da smo ga jedino njegova majka Mejrema i ja uspjeli uvjeriti da svoj stav unekoliko promijeni.

Hasan je završio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, ali to nije bio njegov svijet, zato što je medresa, kao u ostalom i Islamska zajednica u vrijeme komunizma, bila preuska za njegov pogled na islam i muslimane.

Hasan je bio najprije tihi, a onda i glasni buntovnik u odnosu na Islamsku zajednicu, tražeći širi prostor za djelovanje, posebno među mladima. Želio je vidjeti Islamsku zajednicu u drugačijem svjetlu.

Hasanova mala knjiga „Islamske teme“ u to doba pobudila je veliku pažnju javnosti, jer je bila drugačija od uobičajene oficijelne, ne baš atraktivne, literature Islamske zajednice. Vjerovatno je bio i to jedan od razloga što je bio predmet pažnje tadašnje vlasti.

Nakon zatvora, Zagrebačka džamija je bila najbolje mjesto za Hasana da nastavi razvijati svoje šire i prodornije ideje o vjeri, moralu i politici od ukočenog i omeđenog okvira tadašnje Islamske zajednice. Niko ga u tome nije ometao, a i da je htio ne bi ga mogao omesti, jer Hasan je bio već u stanju u kojem se nije nikoga bojao osim Boga.

Disolucija jugoslovenske države i društva obojicu nas je zatekla u Zagrebu. Hasan je otišao svojim, a ja svojim putem u odbrani od agresije na nezavisnu i međunarodno priznatu bosansku državu i društvo.

Nakon svega sreli smo se u Sarajevu. Hasan se nije promijenio ni za jotu. Tražio je od mene da mu u svojstvu reisul-uleme omogućim da radi s muslimanskom omladinom u

okviru Islamske zajednice. Naravno, nisam se usprotivio toj njegovoj molbi, a i da jesam Hasan bi to radio bez mog izuna.

Znam, nije bio skroz zadovoljan ni s mojim reisovanjem, jer je htio da se Islamska zajednica još više širi u bosanskom društvu u svakom pogledu.

Moj nasljednik Husein-ef. Kavazović mu je mnogo više omogućio da djeluje u okviru Islamske zajednice kroz instituciju Sabora Islamske zajednice. Ali, naš slavni Hasan Čengić ni tu nije mogao biti potpuno miran i spokojan, već je tražio više i bolje za Islamsku zajednicu. Mnogi sabornici nisu ga razumjeli, ali ni Hasan nije razumio sabornike kako i zašto ne razumiju njega.

Jer Hasan je bio i ostao hizmećar Islamskoj zajednici bez obzira kao to neko gledao i doživljavao. Neka ga Svevišnji Allah nagradi za njegov hizmet!

Ma šta neko mislio, imam potrebu da kažem da se ova godina može smatrati „godinom žalosti“ (*'āmul-ḥzni*) zbog odlaska dvojice stupova u Bošnjaka, muftije Muamer-ef. Zukorlića i Hasan-ef. Čengića.

Za obojicu se može reći da su bili izvor (mardža'), kojima su se Bošnjaci obraćali za mišljenje u vjeri i politici i kojima su Bošnjaci mogli vjerovati da ih neće slagati, da ih neće na krivi put uputiti i da ih neće izdati ni u vjeri ni u politici.

Najbolji dokaz koliko je Hasan Čengić bio posvećen ideji odanosti vjeri i naciji, koliko je bio pouzdan u svom radu za vjeru i naciju i koliko je bio iskren u svom djelovanju za dobrobit vjere i nacije – najbolji dokaz za to su imena njegovih triju kćeri: Halisa – odana, Emina – pouzdana i Sidika – iskrena.

Njih tri mogu biti ponosne što su imale oca Hasana, koji je bio ponos naše vjere i nacije. To je bio naš Hasan Čengić – odan, pouzdan i iskren za stvar naše vjere, bosanske nacije i države. I to je njegova Fahira – ponosna Hasanova supruga koja ima razlog da bude sretna što je imala takvog životnog druga, kao što je bio Hasan. I to je Hasanov otac Halid – vječni čuvar Bosne, koji može biti ponosan što je imao takvog sina Hasana. I to smo svi mi Bošnjaci – dobri ljudi, koji možemo biti ponosni i sretni što smo imali takvog junaka kao što je bio Hasan-ef. Čengić.

Na kraju ovoga mog omaža Hasan-ef. Čengiću imam poruku za one koji se još uvijek pitaju gdje su Hasanovi avioni, kamioni i milioni. Vidio sam, Hasan nije ponio sa sobom u kabur ni avione, ni kamione ni milione, već je sa sobom ponio samo svoju čistu dušu i svoje veliko dobro djelo u odbrani časti i slobode islama i muslimana u Bosni.

Allahu Milostivi, uvedi svoga roba Hasana Čengića među svoje dobre robove, uvedi ga u svoj Džennet! Amin![31]

---

[31] **Hasan Čengić** je rođen u Foči 1957. god. Završio je Islamski teološki fakultet u Sarajevu. Radio je kao imam u Stocu do hapšenja u martu 1983. godine. U Sarajevskom procesu, suđenju muslimanskim intelektualcima, osuđen je na 10 godina zatvora. Jedan je od osnivača SDA u kojoj je u periodu prije rata u Bosni i Hercegovini obavljao funkciju tehničkog, a zatim generalnog sekretara u Centrali Stranke. Od 1992. do 1996. godine bio je načelnik za logistiku izvan zemlje u Generalštabu Armije Bosne i Hercegovine. Od februara do decembra 1996. bio je zamjenik ministra odbrane Federacije Bosne i Hercegovine. U više navrata biran je za federalnog i državnog zastupnika. Čengić je dobitnik priznanja Zlatna značka Patriotske lige i Srebreni štit Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine. Bio je član i predsjednik Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

BRKIĆ, NOVINAR SALIH

Mnogo je ljudi raznih profesija i raznolikih naravi koje sam sretao u ratu i miru. Neke pamtim po dobroj ili lošoj naravi, a neke po dobroj i lošoj profesionalnosti, napose novinarskoj jer linija odbrane novinara u ratu nije bila ništa manje važna od linije odbrane vojnika na straži. Isto tako, uloga novinarskog zanata u miru je od prevelike važnosti za oporavak od ratnih trauma, koje se liječe istinom i pravdom, nikako lažima i nepravdom.

Smrt Saliha Brkića - Mostaraca, neka mu se Milostivi Allah smiluje, obavezuje me da svjedočim pred Bogom i svijetom o čovjeku, koji je imao lijepu i dobru narav, koji je bio dobar i pošten novinar zato što je prenosio istinite vijesti o pravednoj borbi bosanskih branitelja protiv agresivne i zločinačke vojske kako sa istoka tako i sa zapada, ali i protiv izdajničke vojske Fikreta Abdića u Krajini.

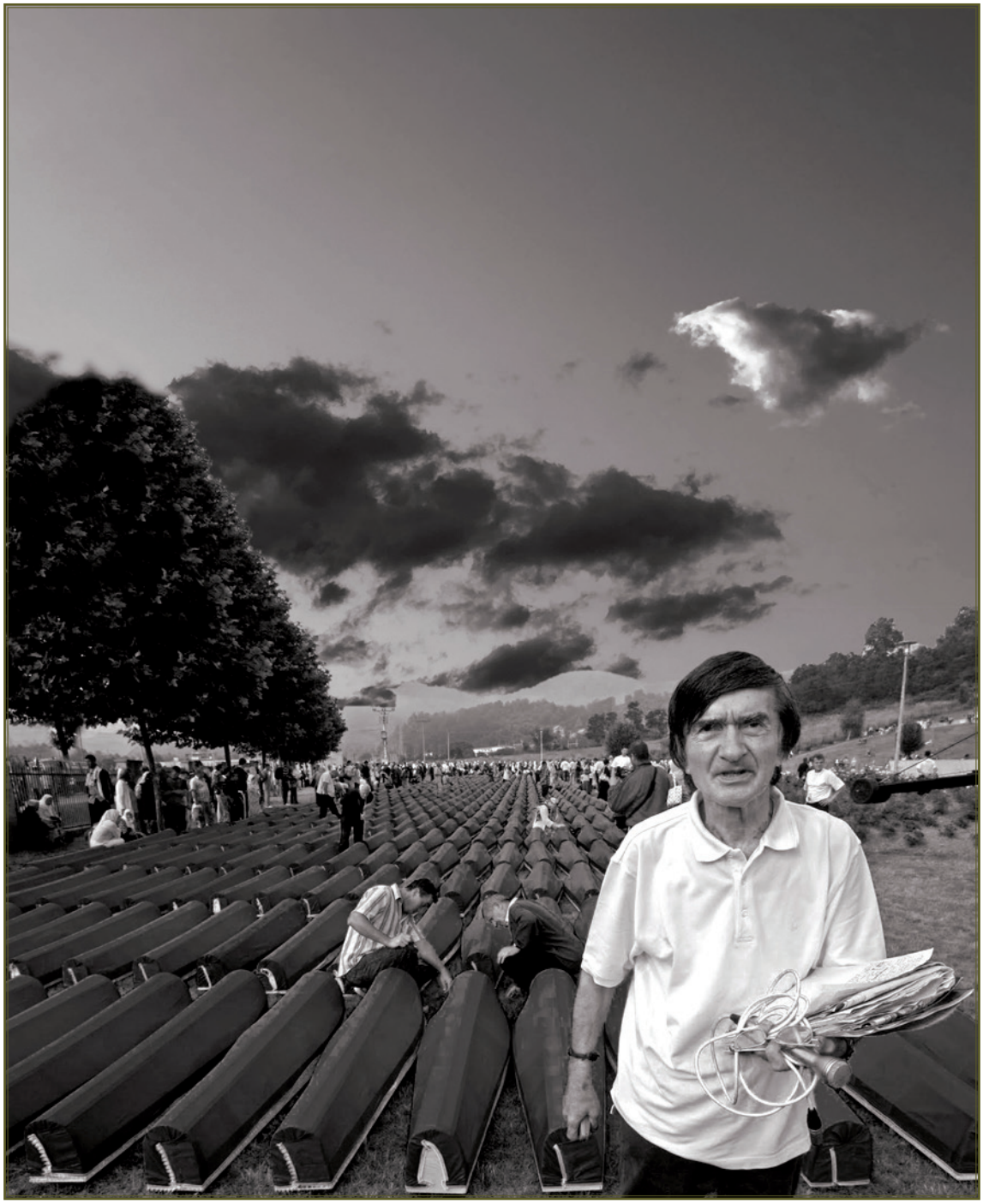
Salih Brkić je bio vjeran svojoj novinarskoj profesiji onako i onoliko koliko je bio vjeran istini o borbi svoga naroda. Njegova novinarska riječ nije bila ni pusta ratna propaganda ni nedorečena istina o zločinima dušmana i patnji naroda. Salih se poistovjećivao s borbom svoga naroda, ali nije dopuštao da se izmišljaju i preuveličavaju borbeni podvizi, ali niti da se umanjuje stvarno junaštvo pojedinaca i jedinica bosanske armije.

Svaki Salihov novinarski izvještaj je pouzdan povijesni zapis o junačkoj borbi našeg naroda, ali i jasna poruka šta treba mijenjati i koje greške treba ispravljati da bismo ostali ispravni i uspravni i kao nacija i kao država.

Salih Brkić nije bio jedini novinar na prvoj liniji odbrane naše zemlje i naroda, ali jeste bio jedinstven po svom ljudskom karakteru i svojoj novinarskoj originalnosti, kreativnosti i dosljednosti. Nadam se da će to prepoznati mladi bosanski novinari kojima Salih Brkić može i treba biti uzor dobre naravi i dobre novinarske profesije.

Neka Milostivi Allah našeg Saliha Brkića nagradi Džennet-i firdevsom, neka njegovoj porodici Allah Milostivi podari sabur, neka Salih svojim prijateljima bude u trajnom sjećanju, a našoj naciji neka Salih bude i ostane ponos što smo ga imali i poznavali na dunjaluku! Amin![32]

[32] **Salih Brkić** rođen je u Mostaru, a odrastao u Stocu. Životni put ga je doveo u Tuzlu, gdje je radio za više medija. Počeo je raditi kao dopisnik „Oslobođenja“ i mostarske „Slobode“. Autor je dokumentarnih filmova „Hatidža“, o srebreničkoj majci Hatidži Mehmedović, i filma „Nermin“. Posljednje godine novinarske karijere posvetio je srebreničkoj tragediji. Dobitnik je više nagrada, od kojih je i „Povelja Hasan Kaimija“ za životno djelo. Tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu Salih Brkić bio je ratni reporter RTV Bosne i Hercegovine. Do odlaska u penziju radio je na Federalnoj televiziji. Uz Saliha Brkića odrastale su brojne generacije novinara, a njegov prepoznatljiv novinarski stil ostat će, kao i on, zauvijek upamćeni. Na ahiret je preselio 2023. god.

BRDAR, MENADŽER MENSUR

Rijetki su ljudi u našem narodu kao što je bio Mensur Brdar. Sudjelovao je u svim „pokretima“ „i „poduhvatima“, od novinarstva, ilahija i kasida, politike, diplomatije do novih projekata u privredi. Bio je samostalan u mišljenju, ali uvijek umrežen u projekat od općeg značaja. Radio je iza scene, kako bi scena bila što ljepša.

Mensurov doprinos historijskoj manifestaciji *Moj ummete*, povodom šestote godišnjice islama na Balkanu, na stadionu Asim Ferhatović u Sarajevu (28. juli 2007. god.), od ideje do realizacije je nemjerljiv. Samo strpljivi, uporni i stabilni vizionari, kao što je bio Mensur Brdar, mogli su iznijeti projekte ove vrste, unatoč raznim opstrukcijama. I samo je Mensur Brdar mogao održavati kontakt sa svima u našem narodu koji su imali nešto ponuditi za opću stvar nacije, vjere i države.

Nikad neću zaboraviti susret s Mensurom u Zagrebu 1993. godine kada sam mu predložio da se pokrene sedmični časopis i da postoje za to inicijalna sredstva. Zaključili smo da nam je to potrebno. Mnogo je našeg naroda bilo prognano u Hrvatsku, posebno iz Posavine. Nije bilo ljepšeg imena od imena „Ljiljan“ za časopis. Tako je nastao sedmični časopis „Ljiljan“, koji je imao veliki utjecaj na političko, državno i kulturno prosvjećivanje našeg naroda.

Sedmičnik „Ljiljan“ nije nikoga ostavljao ravnodušnim jer je artikulirao bitak i bît bosanske borbe za slobodu i nezavisnost. Mensur Brdar je bio jedan od glavnih nositelja tog jedinstvenog nacionalnog i državnog novinarskog projekta. Velika je šteta što taj projekat nije preživio. Znam da je Mensur Brdar bio jako tužan zbog toga.

No, moja suradnja s Mensurom Brdarom došla je posebno do izražaja u projektu izgradnje administrativnog centra Rijaseta Islamske zajednice na Kovačima. Kroz tu suradnju sam mnogo bolje upoznao ličnost Mensura Brdara za koju sada mogu da posvjedočim da je po mnogočemu bila jedinstvena i u nekim aspektima neponovljiva. Jedna od tih osobina njegove ličnosti posebno me oduševljavala, a to je sposobnost komunikacije sa svima. Bio je jedan od onih među Bošnjacima koji je dostupan svima. Ova osobina Mensura Brdara obavezala me na ovo svjedočenje o njemu kao čovjeku, kao insanu, kao pregaocu, kao vizionaru, kao širokoj duši, kao vrijednom radniku, kao susretljivoj osobi koja je uvijek bila spremana da pomogne drugima i da bude na raspolaganju svima kojima je pomoć potrebna.

Nažalost, ovakvih osoba je sve manje među nama. Zato će nam nedostajati Mensur Brdar, kao čovjek u kojeg smo se mogli pouzdati i koji je znao šta nam treba da držimo i održimo fokus na ono što nas čeka.

Ali, Allahovo je najpreče!

Neka se našem Mensuru Milostivi Allah smiluje i oprosti mu grijehe, a njegovoj hanumi Amini, sinu Amaru i kćerki Umihani neka Svevišnji Allah podari sabur, a svima nama neka

smrt Mensura Brdara bude opomena, neka bude pouka i poruka da nas sve isto čeka - selidba na ahiret prije ili kasnije!

Zato budimo Allahu pokorni i dostupni jedni drugima. To je glavna poruka koju možemo čitati iz života Mensura Brdara.

> Allahu Svemogući, osnaži nas da budemo jedno tijelo i jedna duša!
> Allahu Sveznajući, pouči nas kako da se volimo i poštujemo!
> Allahu Milostivi, oprosti grijehe našem bratu Mensuru Brdaru i uvedi ga u Džennet, uvedi ga među bosanske šehide! Amin![33]

---

[33] **Mensur Brdar** je rođen u Goraždu 1960. Nakon Gazi Husrev-begove medrese, završio je Islamski teološki fakultet u Sarajevu. Radio je kao imam u Njemačkoj. Bio je član redakcije Islamskih informativnih novina „Preporod“. Ostat će upamćen kao voditelj hora Gazi Husrev-begove medrese iz vremena njegovih najvećih uspjeha i prvih javnih nastupa u sarajevskoj dvorani Zetra. Neposredni je sudionik demokratskih procesa i promjena na početku '90-ih godina u našoj zemlji. Bio je jedan je od osnivača „Muslimanskog glasa“, a kasnije „Liljana“, kojem je dugo bio direktor. Na ahiret je preselio 2020. god.,

BUKVAREVIĆ, MINISTAR SALKO

Nagledao sam se svakodnevnih smrti u vrijeme opsade Sarajeva (1.425 dana) i srpskog genocida nad našim narodom, ali smrt mile braće i dragih prijatelja kojoj ovih dana svjedočim, jako me potresa. Salko Bukvarević bio je mili brat i drag prijatelj! Zato imam potrebu reći da me smrt brata Salke Bukvarevića jako ožalostila.

Poznajem brata Salku iz ratnih dana u Tuzli. Uvijek smiren, sabran i spreman za hizmet drugima. Salko je bio drag drug i odan prijatelj. U njega si se mogao pouzdati u svako doba i za svaku stvar od općeg interesa. Nije bio ni sebičan ni pohlepan. Gledao te u oči i čekao da kažeš šta treba da uradi za opće dobro svih nas. Prije nego je postao ministar za boračka pitanja 2015, Salko je bio „ministar“, tj. „hizmećar“, onaj koji služi narodu, ne po službenoj već po ljudskoj i moralnoj dužnosti koju je Salko ponio iz kuće.

Po našem ljudskom računu Salko nas napušta prerano i ostavlja veliku prazninu u našem državnom i političkom bosanskom životu. Ali, prema Allahovoj apsolutnoj volji, kojoj se moramo pokoravati, Salko je završio svoju ovozemnu muku od korona-virusa, virusa koji nas drži u neizvjesno¬sti i uzima svoj danak. Ne znamo ni zašto, ni odakle, ni dokle?! A ono malo znanja što imamo o tom nevidljivom neprijatelju koji nam opsjeda pamet i hižu, domovinu i državu, rad i slobodu, koji nam prijeti glađu i beznađu – to malo znanja nismo uvijek u stanju da primijenimo kako treba. Moramo naučiti da se borimo s tom opsadom kao što smo se borili protiv ratne opsade našeg doma, domovine i države! Smrt ministra Salke Bukvarevića opomena je da nadiđemo sve naše sukobe i podjele te da se posvetimo borbi protiv ovog razornog neprijatelja, koji prijeti da nam uništi tijelo i dušu.[▾34]

[▾34] **Salko Bukvarević** je rođen u Kalesiji 1967. Osnovnu i Srednju građevinsko-geodetsku tehničku školu završio je u Tuzli. Na Rudarsko-geološkom fakultetu u Tuzli diplomirao je 1996, zatim magistrirao 2004. i doktorirao 2011. god. Na istom fakultetu izabran je u zvanje docenta. Bio je sekretar Kantonalnog odbora SDA Tuzlanskog kantona, direktor JU BKC TK, zastupnik u Skupštini TK, stručni saradnik za investicije u Sektoru za rudarstvo JP EPBiH. Kao član komisije učestvovao je u pisanju Ustava Tuzlanskog kantona. Učestvovao je u formiranju Građevinskog odsjeka na Rudarskom fakultetu u Tuzli. Dobitnik je više ratnih i mirnodopskih priznanja i pohvala. Preminuo je 2020. dok je obnašao funkciju federalnog ministra za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata.

BOND, AMBASADOR CLIFFORD

U svom domu u Washingtonu, 30. marta 2024., preminuo je u 77. godini života Clifford George Bond, američki ambasador u nezavisnoj državi Bosni i Hercegovini od 2001. do 2004. i specijalni izaslanik za Srebrenicu 2007. i 2008. godine.

Od prvog američkog ambasadora u samostalnoj i demokratskoj državi Bosni i Hercegovini Viktora Jakoviča do zadnjeg u mom reisovskom mandatu, Patricka Moona, nosim lijepo sjećanje i zahvalnu saradnju sa svakim od njih na pitanjima mira, pomirenja i sigurnost u našoj zemlji.

Svi američki ambasadori, uključujući i aktualnog Michaela Murphyja, zaslužuju zahvalnost bosanskih patriota za njihov predani rad na očuvanja teritorijalnog integriteta i državnog suvereniteta bosanske državnosti.

No, za razliku od svih, preminuli Clifford Bond bio je više od ambasadora. On je bio prijatelj i brat u zajedničkom nam postgenocidnoj boli. Bez pretjerivanja, mogu i moram svjedočiti da je ambasador Bond bio najzaslužniji za osnivanje Srebreničke fondacije, napose za izgradnju „Musalle“ i Memorijalnog centra u Potočarima.

Ne umanjujem doprinos pokojnog Paddy Eshdowna, ali ambasador Bond je bio ključna osoba za taj poduhvat.

Osobno, s ambasadorom Bondom sam dijelio moje radosti i žalosti. Bio mi je drag gost u kući, na večeri, kao što sam i ja bio njegov drag gost u njegovom domu na na večeri u Washingtonu. Posebno me dirnula njegova pažnja kad mi je bilo najpotrebnije, kod operacije „Lezije na mozgu“. Ambasador Bond je bio i ostao moj prijatelj, kojem sam bio i ostao zahvalan i sretan što sam ga poznavao.

Svoj mandat američkog ambasadora u Bosni, Bond je započeto netom nakon terorističkog napada u New Yorku 11. septembra 2001. Radili smo zajedno na ublažavanju posljedica tog strašnog terora. Na dan sjećanja na 11. septembar organizirali bismo u Tuzi okrugli sto gdje se govorilo ne samo o 11. septembru 2001, već i o 11. julu 1995. god.

Ambasador Bond je bio vjernik i razumio je naša bošnjačka vjernička osjećanja i potrebe. Nakon jedne od zajedničkih dženaza u Potočarima za žrtve genocida, ambasador Bond mi je prigovorio da nije zadovoljan što ga se drži u diplomatskom koru odvojenog od dženazetskog saffa. Tražio je da sljedeći put bude u prvom saffu dženaze. Ispoštovali smo njegovu želju.

Ni nakon što je završio svoj ambasadorski mandat, ambasador Bond nije prestao misliti i raditi za Bosnu. Zato ga je presjednik Klinton imenovao 2007. god. za svog specijalnog izaslanika za Srebrenicu. Bio je to isti čovjek sa različitom misijom. Bio je jedan od nas Bošnjaka kojima je trebala pomoć za postgenocidni oporavak, posebno u Srebrenici.

Napravili smo plan akcije za rad u Srebrenici, posebno s političarima – Bošnjacima. Bio je to strog, zahtjevan i discipliniran, ali pravedan akcioni plan od deset tačaka ili naputaka. Nažalost, taj plan nije bio prihvatljiv tadašnjim i tamošnjim bošnjačkim političarima u i oko Srebrenice, pa je i ambasador Bond vrlo brzo završio svoju specijalnu misiju za Srebrenicu (2008). Jazuk!

Nakon njegovog odlaska iz Bosne – Srebrenice, ostali smo u vezi putem maila. Ambasador Bond interesirao se za stanje u našoj zemlji. Slao sam mu pozitivne vijesti, ali je bio skeptičan zbog retorike Milorada Dodika. Zato bi privatno dolazio 11. jula na dženazu u Potočarima. Naravno, posjetio bi me u mom domu. Volio je Azrin burek. Mnogo bismo razgovarali o mnogim pitanjima lokalne, regionalne i svjetske politike i, svakako, o međureligijskom dijalogu u Bosni i svijetu.

Clifford George Bond nije bio veliki čovjek zato što je bio „američki ambasador“, već je Amerika bila velika zato što je u Bosni imala Clifforda Georgea Bonda za svog ambasadora.[▾35]

POSTSCRIPTUM

[▾35] Rođen je u Rumsonu, New Jersey, 1948, godine. **Ambasador Clifford George Bond** je bio američki karijerni diplomata. Bio je ambasador u nezavisnoj i suverenoj državi Bosni i Hercegovini 2001- 2004. i specijalni izaslanik za Srebrenicu 2007 - 2008. god. Diplomirao je na Školi vanjskih poslova Univerziteta Georgetown. Znanje je stjecao i na Fakultetu ekonomije i političkih nauka i Državnom ratnom koledžu. Preminuo je svom domu u Washingtonu 30. marta 2024., u 77. godini života. Iza njega je ostala supruga Michele Thoren Bond i četvero djece: Robert (Gina), Elisabeth (Stefan), Lillian (Eoin) i Matthew i petoro unučadi.

Bošnjaci moji!

U posljednje vrijeme mediji nas ubiše pričom o „neprijateljima“ koji nam ruše državu tako što nam udaraju na državni Ustavni sud i na instituciju Visokog predstavnika. Dobro je da znamo ko su nam dušmani i šta rade, ali je mnogo važnije da znamo ko su nam prijatelji i šta rade da nam pomognu u borbi protiv dušmana.

Ovdje mislim na prijatelje iz Upravnog odbora Vijeća za provedbu mira. Naime, ovo Vijeće (PIC) je izdalo Comuniqué 19. i 20. juna 2024. u Sarajevu gdje se potcrtavaju prilike u vezi s Općim okvirnim sporazumom za mir (OOSM) u Bosni i Hercegovini.

Bošnjaci moji!

Imamo razlog da budemo nezadovoljni s radom međunarodne zajednice od početka agresije na našu zemlju, ali, imajući na umu trenutne „profašističke“ političke procese u Evropi i ratne povike u svijetu, ne smijemo biti nezahvalni i ne prepoznati ovaj Comuniqué PIC-a, koji snažno brani državne bosanske institucije. Čini mi se da „politička pamet“ u Bošnjaka nonšalantno rezonira kako se podrazumijeva da PIC stane uz bosansku državu i bosanska očekivanja u pogledu bosanskog mir i sigurnosti. To je naivno i opasno rezoniranje jer u današnjem, kao i u ranijem, svijetu ništa se ne podrazumijeva, već se sve treba radom, trudom i žrtvom zaslužiti, pa i prijateljstvo prijatelja, kojih Bosna ima više nego što zaslužuje prema radu i djelovanju bosanskih državnih dužnosnika.

Naime, neshvatljivo je da je ovaj *Comuniqué* popraćen mizernom pažnjom bosanskih medija, a još je mizerniju imao pažnju bošnjačke/bosanske politike koja nije našla za shodno da izrazi zahvalnost PIC-u za ovaj izuzetno važan, rekao bih, povijesni *Comuniqué* s jasnom porukom svim antibosanskim dušmanima da se ne igraju sa sudbinom bosanske države.

Stoga, Bošnjaci moji, umjesto kletve nad dušmanima, zahvalimo se prijateljima za njihovu ljubav i pažnju. To je mnogo važnije da se čuje u bosanskim medijima nego bokserska spremnost Milorada Dodika protiv američkog ambasadora Michaela Murphyja, mnogo važnije nego vijest o komarcima koji hrle u Bosnu.

Smrt dušmanima, zahvalnost prijateljima Bosne!

ALBRIGHT, MADAM MADELEINE

Tužna vijest o smrti madam Albright u 84. godini ne ostavlja me ravnodušnim. Osjećam se dužnim da joj posvetim svoj omaž, kao izraz bosanske zahvalnosti ne samo za službeni američki probosanski civilizacijski stav, koji je Madam Albright revnosno kreirala, već i za njezin osobni odnos prema Bosni koji je bio iskren i sudbinski emotivan.

Predsjednik Clinton baš je u madam Albright prepoznao sposobnost da na najbolji način artikulira američku vanjsku politiku nakon hladnog rata. Bio je to trenutak koji je famozni Fukujama proglasio kao „kraj povijesti“ ili kao „ostvarenje krajnjeg cilja povijesti“, kada se nagovještavalo da se cijeli svijet definitivno okreće prema „liberalnoj demokratiji“ i „ljudskim pravima“.

Raspad bivše Jugoslavije koincidirao je s raspadom Sovjetskog saveza. Bosna je, između ostalog, bila lakmus koji nije izdržao test u zaštiti ljudskih prava. Izvršen je genocid nad Bošnjacima nakon krika: „Nikad više“ (*Never again*) – poslije holokausta! Cijeli je svijet bio zaprepašten krvoločnom srbijanskom agresijom na suverenu i međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu. Svijet je oklijevao da Bosnu poštedi genocida, ali kad je genocid izvršen, svijet je, na čelu s Amerikom, vojno intervenirao.

Pouzdano mogu reći da je madam Albright, koja je preživjela holokaust, bila odlučujući glas da NATO, prije svih Amerika, vojno intervenira prvo u Bosni kako bi se srpska ratna mašinerija zaustavila te Milošević prisilio na mirovni sporazum u Daytonu.

Imao sam privilegiju da se više puta sretnem s madam Albright. Posebno me se dojmio susret s njom u njezinom kabinetu u Washingtonu gdje sam vidio trenutni izvještaj o stanju u Sandžaku, iako nije više bila na funkciji državnog sekretara. No, madam Albright je, zaista, bila emotivno vezana za ovdašnje prostore. Vjerovatno zbog njenog iskustva iz djetinjstva u Beogradu, gdje je bila sklonjena od nacizma. Ali, i zbog njenog slavenskog, tj. češkog porijekla.

S ove distance, posebno danas kada vidimo što se događa u Ukrajini, mi u Bosni moramo biti zahvalni što smo u vrijeme ratne krize u Bosni imali madam Madeleine Albright za iskrenog prijatelja. Uistinu, madam Albright bila je i ostala više od prijatelja kada je glasno kazala: „Ja sam Sarajka.“ Ona je to, zaista, bila. Zato je podignuti spomen u njezinu čast trajna uspomena na Madam Sarajku, koja je ostavila i dušu i srce našem i njenom Sarajevu.

Za razliku od mnogih državnika s kojima sam se susretao za vrijeme mandata reisul-uleme u Bošnjaka u ratu i miru, madam Albright najviše je pokazivala zanimanje za stanje vjerske duhovnosti kod ljudi. Naslov njezine knjige “Moćni i Svemoćni – Refleksija na Ameriku, Boga i svjetska pitanja” (*The Mighty & the Almighty – Refelections on Amerika, God and World Affairs*), potvrđuje to njeno zanimanje.

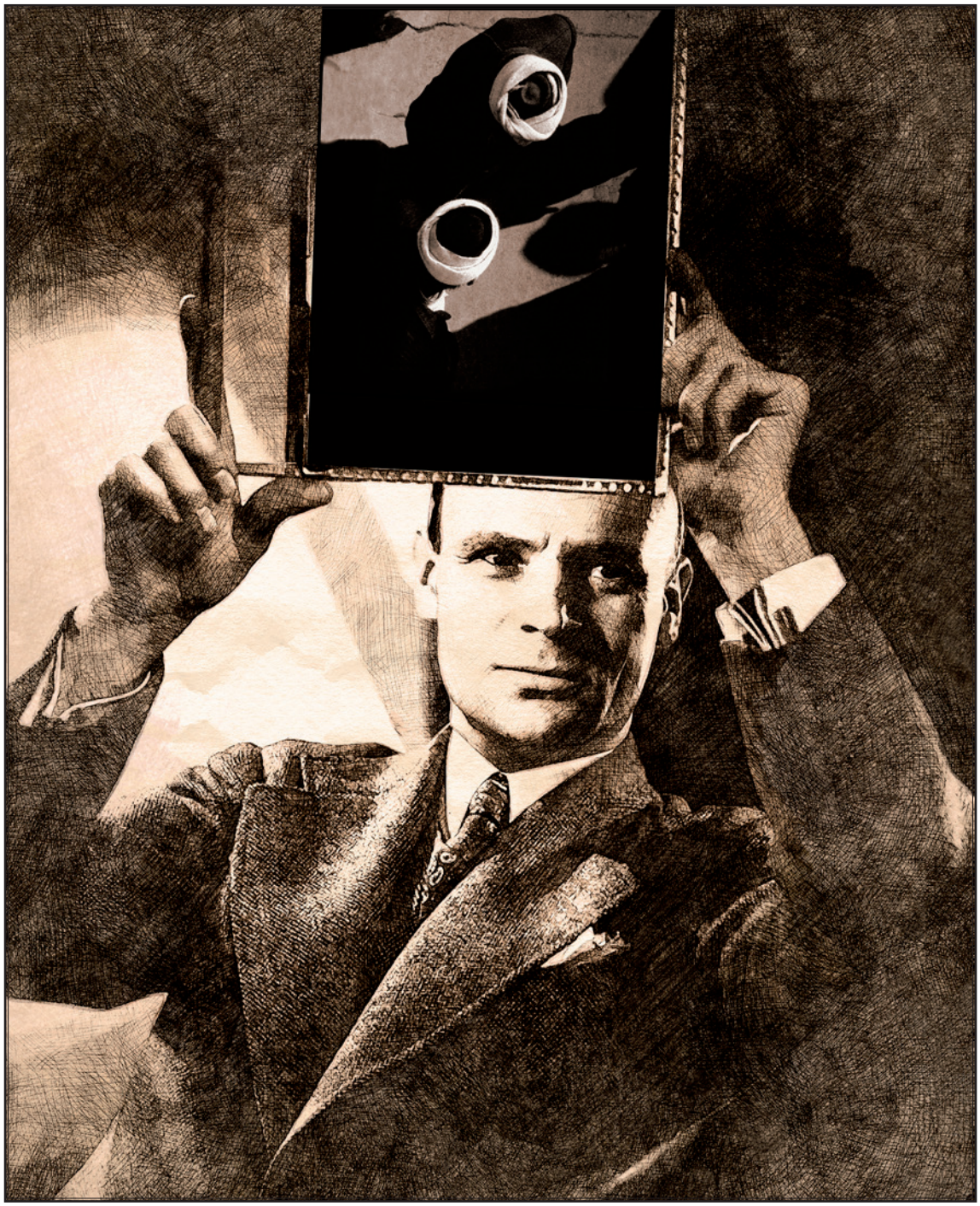
Ne mogu ne iskazati svoje zadovoljstvo što je madam Albright našla za vrijedno da u toj svojoj knjizi posvjedoči o tome da sam govorio da u Evropi nije moguće u potpunosti implementirati „šerijatsko pravo“, ali da to ne znači da muslimani u Evropi nisu u stanju da žive u šerijatu, kao moralnom kodu suživota i tolerancije kroz preuzimanje odgovornosti

u slovu i duhu društvenog dogovora. (Vidi: *The Mighty & Almighty*, HarperCollins, 2006, str. 237–238.)

Volio bih da je gospođa Leslie S. Lebl, članica Američkog centra za demokratiju, pročitala ovu knjigu madam Albright jer bi tada shvatila našu pravu ulogu u Bosni u ime islama i muslimana.

Sigurno, Leslie nas ne bi optužila za „islamizam", niti bi imala potrebe da joj jedna od glavnih referenci bude prokazani i dokazani putinovac Dževad Galijašević za njenu svojevrsnu monografiju o islamizmu i sigurnosti u Bosni i Hercegovini u izdanju Instituta za strateške studije (2014). Zamamljivo, Leslie me optužuje za šerijat u Evropi baš u onome u čemu madam Albright vidi moju prednost. Naravno, riječ je o razlici između onoga ili one koja traži i nalazi pozitivno u svakom čovjeku, pa makar to bio trun, i onoga ili one koja traži i nalazi negativno, pa makar to bila zehra. Madam Madeleine Albright bila je izuzetna osoba koja je imala dušu i srce za Bosnu kad joj je bilo najteže. Koja je tražila trun dobra u svakom čovjeku. Prema tome, imam obavezu da to posvjedočim pred Bogom i ljudima, što evo i činim, posvećujući joj ovaj svoj omaž uz izraze saosjećanja s njenom porodicom i američkim narodom, koji je madam Madeleine Albright časno i ponosno predstavljala.[▾36]

[▾36] **Madeleine Albright** rođena je 1937. u Pragu, Čehoslovačka. Diplomirala je na koledžu Welleslez, Massachusetts, 1959. Doktorirala je 1976. god. Bila je američki ambasador pri Ujedinjenim nacijama 1993–97. i prva žena na funkciji državnog sekretara Sjedinjenih Američkih Država 1997–2001. Bila je na strani bosanske borbe za nezavisnost i podržala je predsjednika Billa Clintona u intervenciji NATO-a radi zaustavljanja agresije na Bosnu i Hercegovinu i Kosovo. Završetkom drugog mandata Billa Clintona 2001. godine, Albright je napustila državnu službu te osnovala „Albright Group", tj. konsultantsku firmu sa sjedištem u Washingtonu. Bila je česta kolumnistica o pitanjima američkih vanjskih poslova. Napisala je niz knjiga: *The Mighty and the Almighty: Reflections on America, God, and World Affairs* (2006); *Memo to the President Elected* (2008); *Fascism: A Warning* (2018); *Madam Secretary* (2003). Preminula je 2022. u Washingtonu.

AKŠAMIJA, LAUREAT ALIJA

Nisam imao priliku, osim jednom na jednom skupu, da se upoznam i rukujem s Alijom M. Akšamijom. Drugi put fizički sam bio u njegovoj blizini na dženazi u Barama. No, fizičku nedostupnost među nama nadoknadio sam posrednim upoznavanjem njegovog duhovnog, intelektualnog, kreativnog, altruističkog i dobrotvornog karaktera. Zbog toga zaslužuje da mu posvetim svoj omaž.

Pogađate, unikatnost duha, duše, srca i uma Alije M. Akšamije, Bošnjaka/Bosanca iz Rogatice, približio mi je njegov sin Mehmed Akšamija koji je svom ocu posvetio monografiju,[37] kojom je čak i on, Alija, bio impresioniran. Kažem to jer je Alija bio osoba starog kova u Bošnjaka, koji su bili škrti u priznanju i pohvali svojih evlada, plašeći se da ih se ne ocjeni da su pristrasni.

Rođen u burna vremena nakon ulaska Srbije u Bosnu - a kada to u Bosni nisu bila burna vremena? - u napetom gradu na obali studene rijeke Rakitnice - a koji to grad u Bosni nije napet? - Alija Rogatičanin nije ni sanjao, dok je s babom Mehagom mijesio i pekao hljeb u maloj pekari u rogatičkoj čaršiji da će njegova zvijezda zasjati na slikovitom nebu s 750.000 svjetlopisa, kojima će se Evropa i cijeli svijet diviti. Svi su se radovali vrućem hljebu/kruhu nasušnom iz Mehagine pekare, ali se u Alijinoj mašti „mijesilo“ još nešto što će mu postati drago i nasušno. Opčaran gledajući kako se brašno pretvara u nasušni hljeb, Alija je maštao kako da bosansku svjetlost koja mu se nudila, pretvori u „nasušnu“ sliku, koja bi ovjekovječila te likove ljudi koji su naizgled svi isti, a opet svaki je imao svoj izraziti jedinstveni pečat.

---

[37] Akšamija, Mehmed. ***Alija M. Akšamija – monografija arhivografije***. Autorsko izdanje pod pokroviteljstvom BANU-a, Sarajevo, 2016.

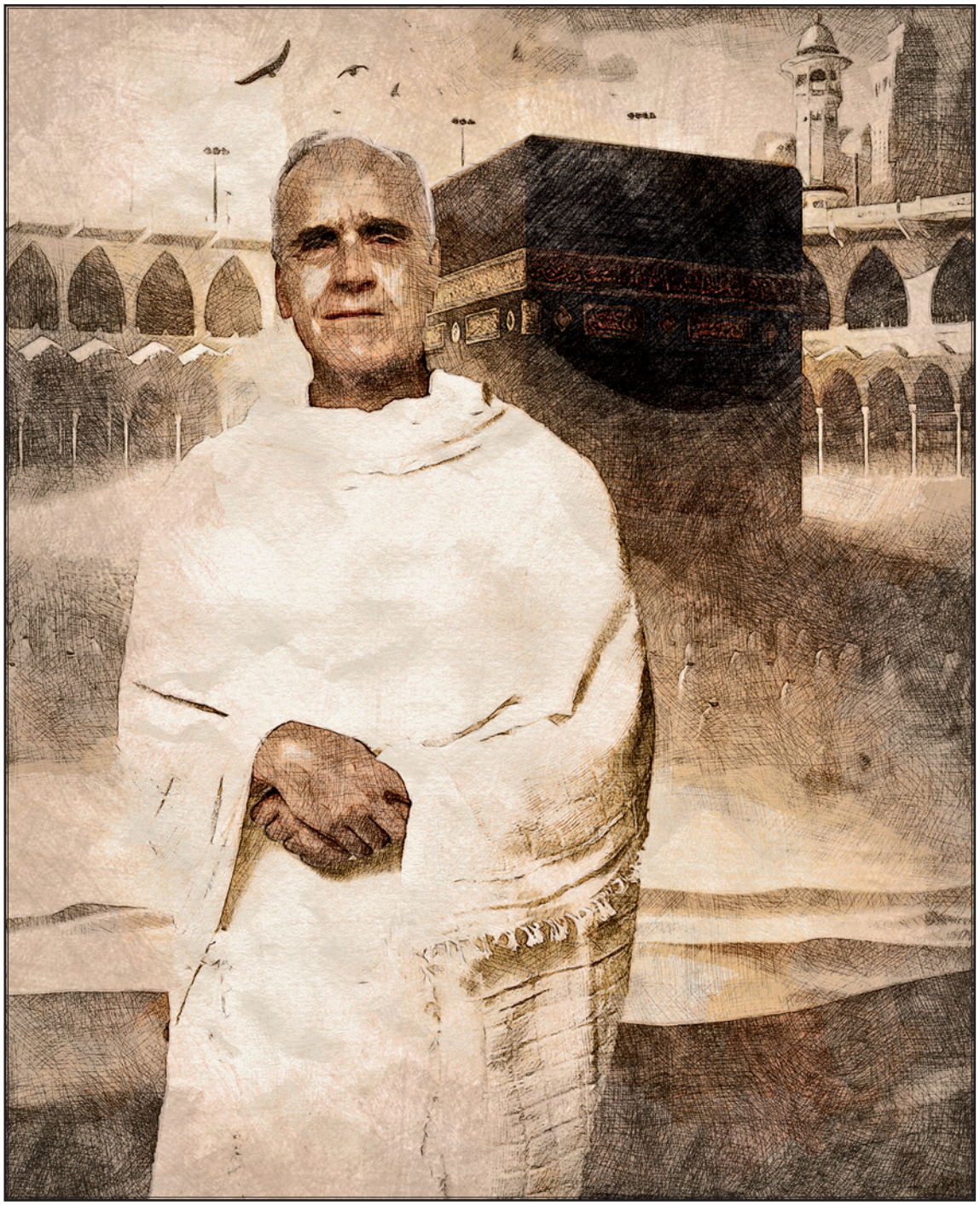
Alija se nije bavio namještenim likovima, već je volio slikati slučajne prolaznike, kao i izraze tadašnje društvene stvarnosti. To su bili stanovnici, građani i seljaci, hizmećari i hanume, vojnici i Romi, beskućni i besposleni ljudi. Otuda se Alijini likovi usputni, prirodni, ovlašni, naivni i nespretni, ali svaki od njih je autentično svoj i neponovljiv. To je, zapravo ono što je tada, pa i sada, bilo novo, kreativno i trajno u Alijinom svjetlopisu. O toj Alijinoj spontanoj kreativnosti najbolje govori trajni, čarobni i nezamjenljivi svjetlopis poznat kao „Dva turbana", koji je obišao i oduševio Evropu i svijet. Zapravo taj svjetlopis je izraz Alijinih pogleda na umjetnost, što je bilo i odlučujuće da mu se dodjeli titula „majstora umjetničke fotografije". „Dva turbana" je svjetlopis na glavama dvojice Bošnjaka – muslimana koje je Alija snimio dok su čekali podne ispred njegovog ateljea, kako bi otišli preko puta klanjati u Gazanfer-begovoj džamiji. Ta fotografija je snimljena iz ptičije perspektive. Zahvaljujući vidljivoj torzi dvojice ljudi ispod velikih kapa s ovalnim linijama te tamnim i svijetlim površinama, očuvana je fonografijska vrijednost. Osim toga, Alijin svjetlopis nobelovca Ive Andrića ostao je trajna vrijednost kao i sjećanje na Nobelovu nagradu.

To je ono najbitnije što sam laički mogao razumjeti o izuzetnom umjetničkom talentu Alije M. Akšamije. No, meni je mnogo više zanimljiv njegov duhovni, altruistički i dobrotvorni karakter. Alija je bio dosljedni vjernik – musliman na svoj način – tih, povučen i zahvalan Božijoj milosti, uvijek spreman biti drugom na pomoći. Imao je duboku svijest o važnosti općeg dobra za svoju zajednicu. Navikli smo slušati o dobrotvorima iz davne prošlosti koji su po Bosni sâmi gradili ili su pomagali izgradnju džamija. Alija, zasigurno, zauzima visoko mjesto na listi tih džamijskih dobrotvora – vakifa. U anonimnosti, na principu da lijeva ne zna što mu radi desna ruka, Alija je donirao Rijasetu značajna sredstva za obnovu Gazanfer-begove džamije

u Višegradu (2010-2012) i izgradnjiu džamije Bakarevac u Pofalićima (1996-2000). I na taj način Alija M. Akšamija – Rogatičanin/Višegrađanin/Sarajlija je pokazao da je moguće biti evropska, svjetska i mnogima bosanska zvijezda u svojoj vjeri, naciji i kulturi. Ovaj omaž nije ništa drugo već izraz moje osobne zahvalnosti Svevišnjem Bogu što nas u Bosni časti osobama poput Alije Akšamije, koji pronose slavu i diku naše vjere i nacije. Kroz svoj gotovo stoljetni život (97), Alija M. Akšamija je ostavio iza sebe neizbrisiv trag ponosnog Bošnjaka/Bosanca kojem na ovaj način odajemo priznanje – orden zasluge za narod, uz dovu Milostivom Allahu da mu oprosti grijehe i uvede ga u Svoj Džennet. Amin![38]

---

[38] **Alija M. Akšamija** rođen je u Rogatici 1919. godine. Školovao se u Sarajevu, Beogradu i Americi. Veći dio života proveo je u Višegradu i u istočnoj Bosni gdje je radio kao fotograf i hroničar poslijeratnih godina. Bio je avangardni fotograf i bard bosanske fotografije u Jugoslaviji, ali i evropske. Redefinirao je portretnu fotografiju kao umjetnički oblik posredstvom ciklusa „Slučajnih prolaznika" i doprinio uvrštavanju bosanske i evropske fotografije u svjetske tokove kreativno-izražajne fotografije. Prema priznanju Udruženja nezavisnih profesionalnih fotografa Evrope, Alija M. Akšamija je bio „jedan od najstarijih, velikih i maštovitih vizionara svjetlopisa prošlog stoljeća koji je definirao temelje minimalizma u portretnoj fotografiji". Dobitnik je većeg broja nacionalnih i internacionalnih nagrada i priznanja među kojima izdvajamo: Nagradu za životno djelo Association of Independent Professional Photographers of Europe - *'Nicéphore Niépce'* u oblasti kreativnog djelovanja (Lifetime achievement award in recognition of the highest standards in the creative analog and digital photography) (2008.); Nagradu FEP - Federation of Professional Photographers of South East Europe kada je proglašen za *Exellentia photographie FEP-a* (1998.); EUROPHOT ga je nagradio „Zlatnikom s likom Nikole Tesle" za visoki profesionalni doprinos fotografskom mediju u Jugoslaviji i Evropi (1986.); Asocijacija neovisnih fotografa za jugoistočnu Evropu nagradila ga je titulom *Exellentia photographie PPofE* (1984.); USUF YU dodijelio mu je titulu *Exellentia jugoslavenske fotografije* za dugogodišnji rad i izuzetne rezultate koje je postigao na ovom polju i čemu je posvetio cijeli svoj radni vijek (1976.); Udruženje slobodnih umjetnika fotografije Jugoslavije dodijelilo mu je počasnu titulu *Majstor umjetničke fotografije* (1976.); na nacionalnom selektivnom žiriranju u Zagrebu dobio je zvanje *Kandidat Majstora jugoslavenske fotografije* - AFIAP (1968.). Na ahiret je preselio 2016. god.

AHMEDBEGOVIĆ, HADŽI ABDULAZIZ ZIJO

Afganistanska poslovica kaže da čovjek mora imati dvije stvari da bi uspio u životu: sreću i pamet. Sreća je pružena prilika, a pamet je umijeće da se iskoristi prilika. Meni je Allah Uzvišeni dao pa sam imao tri osobe u svom životu koje su mi poklonile svoju pamet i iskustvo, pa sam znao iskoristiti pružene mi prilike. Moj punac rahmetli Abdulaziz Ahmedbegović, koji je ovih dana preselio na ahiret (08. 04. 2013), moj mentor rahmetli prof. Fazlur Rahman (umro 1988) i moj prijatelj rahmetli Salim Šabić (umro 2001).

I kao što neko reče: Nije sreća biti voljen. Voljeti drugog, to je prava sreća. Upravo tako. Ja sam sretan zato što sam volio ovu trojicu ljudi kojima posvećujem ovaj omaž ne zbog koristi, već zbog duga i potrebe da ostavim svoj zapis o ljudima kojima sam dužan za svoj uspjeh na ovome i, ako Bog da, za spas na drugome svijetu. Neka ovo moje svjedočenje potakne one koji žele da osjete sreću kroz ljubav i poštovanje prema drugome.

S Abdulazizom Zijom upoznao sam se u ramazanu 1397/1977. godine u Gračanici. Bila je rana jesen. Dan za post nije bio ni predug ni kratak. Noći su bile prohladne, ali ugodne za teraviju-namaz. Cijela Bosna je mivom bogata zemlja, ali posavski krajevi, u koje spada i Gračanica, imaju džennetsko voće i povrće. Te ramazanske jeseni u Gračanici, odnosno u Sokolu, vidio sam i okusio najbolji paradajz, papriku, krastavce i patlidžan. Također nigdje, kao u Sokolu te godine, nisam vidio žitarice: pšenicu, zob, ječam i kukuruz. No, posebnost posavskih krajeva čini miva: šljiva, kruška, jabuka, trešnja, kajsija, šeftelija, jagoda itd. Sve to

voće i povrće u ramazanu bude i ljepše i slađe za iftar, kao posebna radost života i jedinstven osjećaj zadovoljstva.

U Gračanicu sam došao kao student treće godine na Al-Azharu na ramazansku praksu po nalogu rahmetli dr. Ahmeda Smajlovića, tadašnjeg predsjednika Starješinstva Islamske zajednice u Sarajevu. Rečeno mi je da treba da organiziram ramazanski život u Gračanici kroz Bijelu džamiju, a to je podrazumijevalo pet dnevnih namaza, hutbe petkom, svaki dan ramazanske mukabele, noću teravih-namaz te rad sa ženama, djecom i omladinom kad god se ukaže prilika. Pun želje da prenesem sve što sam naučio za tri godine na Al-Azharu, taj ramazan u Gračanici bio mi je, vjerovatno, najaktivniji ramazan u mom imamsko-hatibskom i muallimskom radu. Taj ramazan u Gračanici je promijenio moj dalji životni put za što je moj punac Abdulaziz Zijo uveliko zaslužan. Na kraju ramazana Odbor Islamske zajednice mi je ponudio ugovor da se nakon studija na Al-Azharu vratim u Gračanicu na mjesto glavnog imama. Prihvatio sam tu ponudu i zasnovao radni odnos u Islamskoj zajednici, kojeg nisam prekidao sve do novembra 2012. god. kada sam s dužnosti reisul-uleme i vrhovnog muftije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini otišao u prijevremenu penziju.

Inače, Gračanica s okolnim džematima je većinska muslimanska sredina sa dugom islamskom tradicijom, gdje je svojevremenom radila Osman-kapetanova medresa, koju je vodio muderris h. hfz. Mustafa-ef. Šiljić, rodom iz Lukavice kod Gračanice. Jedan od posljednjih istanbulskih bošnjačkih alima, h. hfz. Mustafa-ef. Šiljić je naslijedio Mehmeda-ef. Okića 1909. god. i ostao muderris u Osman-kapetanovoj medrese sve do Drugog svjetskog rata. Pripadao je tradicionalnom krilu bošnjačke uleme koja se između dva rata okupljala oko tuzlanskog „Hikmeta“. Umro je 1951. godine, ostavivši iza sebe veliki broj učenika i uspomenu na posljednjeg gračaničkog muderrisa. U Gračanici je djelovao i hfz. Ibrahim-ef. Mehinagić.

Od Gračanice nije daleko Gradačac, gdje se još od vremena Husein-kapetana Gradaščevića vodila živa rasprava o bitnim pitanjima za Bosnu, islam i Bošnjake muslimane. Kao staro jezgro bošnjačkog bića, sa drevnom kulom u Sokolu i jednom od najstarijih džamija u Bosni, Gračanica, zajedno s Gradačcem i Tešnjom, uvijek je bila regrutni centar za različite ideje i pokrete od šireg duhovnog, nacionalnog i državnog interesa za Bošnjake. O tome svjedoče mnoge ličnosti poput Ahmeta Šiljića Kadije, sina muderrisa Šiljića, dokazanog bosanskog

patriote i antifašiste. Dakle, Gračanica je uvijek bila bogata ličnostima, čiji ugled i utjecaj je nadilazio samu Gračanicu. Jedna od tih ličnosti bio je i Abdulaziz Zijo Ahmedbegović.

U punoj snazi i zrelosti skovanoj iz životnog iskustva, pedesetogodišnji Zijo iz Sokola mi je prvo osmijehom, a onda i dušom otvorio vrata prijateljstva koja se nikad nisu zatvorila. Brzo sam saznao od rahmetli h. Izeta Helića, tadašnjeg predsjednika Odbora Islamske zajednice u Gračanici, da je Zijo veliki ahbab s prof. Safetom Tokićem i Omerom Nakičevićem iz mladomuslimanskih zatvorskih dana i životnih iskušenja. Njih trojica su zajedno pohađala Behram-begovu medresu u Tuzli i Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, zajedno im je suđeno zbog mladomuslimanstva, zajedno su bili u zatvoru u Zenici i zajedno su nosili breme mladomuslimanske stigme nakon zatvora, živeći jedan za drugoga i bratski se pomažući u svim životnim prilikama i neprilikama. Primjer njihove odanosti jedan drugome je kur'anski po značenju a ashabski po praksi. Njih trojica su se voljeli i poštovali iz ljubavi prema Allahu Uzvišenom, a kad je to tako onda je vjera uzvišena vrijednost i onda je život uzvišena radost. Hadži Ahmet Ahmo Helić i Ferida-hanuma su me srdačno ugostili cijeli ramazan. Inače, Ferida-hanuma je bratična Safeta Tokića, mog profesora arapskog jezika u Gazi Husrev-begovoj medresi koji je obnašao i dužnost upravnika Medrese za vrijeme direktora Hazima Tulića. Blage naravi i strpljivog izraza, prof. Tokić je za nas učenike Medrese u to doba bio vrlo zagonetna ličnost. Znali smo da nije bio politički podoban zbog svoje mladomuslimanske prošlosti, ali im je bio moralno potreban u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu, jedinoj aktivnoj srednjoj islamskoj školi za obuku imama, hatiba i muallima u Titovoj Jugoslaviji. Prof. Tokić je bio svjestan svoje uloge u Medresi pa je vrlo savjesno i odgovorno obavljao svoju dužnost, nikad se ne odričući svoje prošlosti ali i gledajući u budućnost nadobudnih softi koji su putem štrajka nastojali da promjene svoj medresanski status, tražeći bolje uvjete, više znanja i slobode za nastavak visokog obrazovanja u domovini i svijetu.

Kao rijetko uporna i dosljedna osoba, prof. Omer Nakičević je uspio da doktorira u Beogradu i da, nakon štrajkova u Medresi, kojim su iznuđene značajne programske reforme, dobije mjesto predavača arapskog jezika u Gazi Husrev-begovoj medresi. Nisam imao tu časti da budem njegov učenik, ali sam imao sreću da mi prof. Omer Nakičević prevede na arapski jezik moju medresansku diplomu kako bi mogao aplicirati za nastavak studija na nekom od islamskih univerziteta u arapskom svijetu. Nakon više pokušaja da odem u Libiju, Allahovom

milošću otvorila su mi se vrata na Al-Azharu 1974. god., gdje sam proveo četiri godina i vratio se u Gračanicu 1978. god. sa azharskom diplomom na mjesto glavnog imama.

Ramazanske gračaničke uspomene iz 1977. god. su bile žive i zbog činjenice da sam bio u stalnom kontaktu s Azrom, Zijinom kćerkom, s kojom me on upoznao u avliji njegove kuće na Sokolu. Inače, Zijo je silazio sa Sokola u čaršiju svakog petka na džumu-namaz. A petak je bio i općinski pazarni dan u gradu, pa je Bijela džamija uvijek bila ispunjena do zadnjeg mjesta unutar džamije, ali i na sofama. Haremska ograda i pješački put je dijelio Bijelu džamiju od sjedišta općinskog komiteta partije i socijalističkog saveza. To je nekad sve bio vakuf, ali je nacionalizacijom oduzeto i nije bilo izgleda da se vrati vakufu, koji u Gračanici nije bio zanemariv. Da bismo omogućili da hutbu petkom čuju i oni koji su na sofama i u haremu džamije, postavili smo zvučnike koji su širili glas poruke iz džamije i do ušiju partijskih službenika, uglavnom muslimana koji su tu bili po Titinom podobnom nacionalnom ključu a ne po muslimanskom vjerskom i moralnom uvjerenju. Njima je to u neka doba zasmetalo i zbog činjenice da se sve više ljudi okupljalo da čuju poruku sa mimbera Bijele džamije, pa su nam slali razne poruke, odnosno prijetnje da skinemo zvučnike i vjerske poruke vratimo u okvir džamijskih zidova. To je bilo moje prvo suočenje s islamofobijom koja me pratila cijelo vrijeme mog obnašanja dužnosti imama, hatiba, muallima i reisul-uleme u našoj zemlji.

Nakon hutbe, hadži Zijo bi mi uvijek prišao, s osmijehom mi stisnuo ruku i pohvalio mi hutbu. Naviku da se nakon džume-namaza družimo još iz ramazana od prošle godine nastavili smo i nakon mog definitivnog povratka iz Kaira u Gračanicu na dužnost glavnog imama. No, ramazanska druženja sa Zijom ostala su mi ipak najdraža i najpamtljivija. Zijo je s roditeljskom pažnjom i zadovoljstvom slušao moje iskustvo sa studija na Al-Azharu, a ja sam slušao njegovu životnu priču sa sinovskom radoznalošću. Znali smo satima pričati tog jesenskog ramazana dok smo čekali sehur. Sjećam se da su Zijini ukućani bili zabrinuti, jer Zije nije bilo kući na sehuru. Zadržao se kod Ahme uz priču sa mnom.

Zijo je naprosto upijao moj mladalački entuzijazam i optimizam kojeg sam donio iz Kaira, gdje se, kao i uvijek, oslikavala drama cijelog muslimanskog svijeta. On je na neki način u meni prepoznao ono za čim je sam žudio, a to je da nauči arapski jezik, da dokuči tajnu islama, da osjeti ljepotu imana i da doživi slobodu muslimana, kojeg niko ne prati i niko ga

krivo ne gleda zbog njegove vjere i kulture. Redovno je pratio radio „Glas Amerike“, jer nije vjerovao jednopartijskim vijestima iz Beograda i Moskve. Uz radost što u meni vidi hrabrog i odlučnog azharliju, kojem uz hrabrost treba još i mudrost, Zijo je nastojao da mi približi stvarnost komunističke vlasti i upozori me na oprez, jer čovjek ne zna koliko može izdržati iskušenja koja oni mogu da mu nametnu. Govorio mi je: „Budi hrabar, ali i mudar, jer oni nemaju milosti kad u tebi prepoznaju opasnost za svoju ideologiju. A za njih je svaka ideja, odnosno ideologija opasna, koja se ne može podvesti pod njihovu ideju, odnosno ideologiju, a to znači potpunu pokornost i poslušnost. Islam, naravno, od nas traži da budemo pokorni i poslušni samo Bogu Uzvišenom. Eh, to baš njima smeta. Ta mogućnost da ima neko koga ti više voliš i poštuješ od njih, oni ne mogu podnijeti. Imaj to uvijek na umu i nastoj da budeš dosljedan u vjeri i moralu, jer to je najbolja odbrana od njihovih laži i podvala“.

To je, upravo, bio Abdulaziz Zijo - čovjek, muž, otac, drug i prijatelj koji je učinio sve da svojim djelom i moralom pokaže ljepotu i veličinu islama. Cijeli život se borio da dokaže da se za čistoću vjere islama vrijedi boriti, da je to najispravniji životni put i da su muslimani ljudi vrijedni poštovanja zbog njihove predanosti suživotu i tolerancije. Zijo je bi pravi narodni tribun. Uvijek spreman da bude u službi dobra i mira, Zijo je znao da nađe pravo rješenje za porodične probleme u džematu i za komšijske nesporazume u selu. Znao je kako se pokreću seljani za opće dobro, kao što je dovođenje vode u selo, podizanje seoske škole, asfaltiranje seoskog puta, izgradnja seoske džamije itd.

Prirodno inteligentan i školski obrazovan, Zijo je bio seoski prosvjetitelj na način da je uvodio nove tehnologije u poljoprivrednoj proizvodnji koje nisu uvijek seoski poljoprivrednici odmah prihvatali dok se kod Zije ne pokaže da je novi način proizvodnje donosio više prihoda. Zijo je znao kako diše seoska duša, ali i kako se održati na nivou građanskih očekivanja, koja su često obojena građanskom arogancijom bez pokrića i neosnovanim građanskim predrasudama u odnosu na selo. Zijo je „građanima“ razbijao predrasude o „seljacima“, a seljacima objašnjavao da nemaju razloga da se osjećaju manje važnim pred građanima. Taj Zijin narodni duh, kojeg je krasila građanska inteligencija, osvajala je sve ljude koji su imali priliku da se upoznaju sa Zijom i da s njim rade i sarađuju. Širina duše, otvorena gostoprimljivost, vedrina duha i oštrina razuma krasili su Ziju gdje

god bi išao i s kim god bi se susreo. Tako sam i ja u Ziji našao duševnog oca, pored mog biološkog, koji mi je poklonio sve što je imao iz bogate riznice svog životnog iskustva i naučio me da uz hrabrost čovjek treba da ima i mudrost da bi bio uspješan na ovome i spašen na drugome svijetu. Zbog toga sam mu neizmjerno zahvalan i dužan, jer susret s njim promijenio je moj život i uveo me u svijet primjernih ljudi koji su svojim životom svjedočili vjeru i branili čast i slobodu našeg naroda.

Zijo je znao da sam bio u kontaktu sa njegovom kćerkom Azrom, ali o tome nije nikad govorio, a i ja sam o tome pred njim šutio. Znao sam da mu je bilo drago, posebno nakon što mu je prof. Safet Tokić, na njegovo pitanje kakvog me poznaje iz Medrese, odgovorio: „Nisam ništa loše čuo o njemu". To je bilo dovoljno za mladomuslimansku provjeru da neko ne čini ništa loše na račun vjere i naroda da bude dobar, jer u pravilu Bošnjacima je nametano da rade protiv svoje vjere i naroda da bi mogli napredovati u tadašnjem društvu. Posebno sam dužan Ziji što je na jedinstven način odgojio Azru, prenijevši na nju najljepše sifate odanosti vjeri i ljubavi prema ljudima. Iako je bio jako vezan za Azru, Zijo je bez pogovora podržao naš odlazak u Čikago 1981. god., vidjevši u tome za nas priliku i spas od onoga što je bilo na vidiku u bivšoj Jugoslaviji, posebno nakon Titove smrti. Ta njegova podrška nas je ne malo iznenadila, ali i pokazala još jednom koliko je Zijo vidio daleko i koliko je njegova duša bila široka za uspjeh i sreću drugoga. Zijo je bio ponosan na naš brak i radovao se svakom našem uspjehu. Drago nam je što smo imali priliku da ga ugostimo u Čikagu kako bi vidio taj slobodni svijet za kojim je toliko žudio.

Zijo je ostao dosljedan sebi i svojoj borbi za prava Bošnjaka muslimana, posebno u vrijeme agresije na našu zemlju i narod. No, traume koje je doživio u procesu suđenja, zatim zatvora i postzatvorskim maltretiranjima ostavili su dubok trag na njegovo zdravlje i raspoloženje. Posljednjih godina Zijo je imao strah od progona i osjećaj da ga prate isti oni ljudi koji su ga progonili i pratili cijelog života. Ali ni u tim stanjima Zijo se nije nikad predao i nije izgubio osjećaj ponosa u odnosu na njegove progonitelje.

Moj punac Abdulaziz Zijo Ahmedbegović predao je dušu svom Gospodaru u ponedjeljak ujutro u 2.00 sata, 08. aprila 2013. god., u svom domu na Sokolu u 87. godini života, ostavivši iza sebe svoju vjernu i dobru suprugu hadži Esma-hanumu, koja plijeni svojom dobrotom i blagošću. Zijo je bio jaka ličnost i samouvjerena osoba zahvaljujući i njegovoj hanumi Esmi, koja ga je pratila kako samo znaju Bošnjakinje da prate svoje muževe ne pitajući za svoja prava, već brinući samo za svoje obaveze. Esma-hanuma je bila i ostala stub familije Ahmedbegović, uvijek zadovoljna i zahvalna, nikad nevoljna i nezahvalna.

Njegov sin Osman je ranije preselio na ahiret. Njegova snaha Azemina, moja najmlađa sestra, uspješno se nosi sa životnim izazovima uz pomoć njihove dvije zlatne kćerke Lejle i Enise, zajedno s dva zlatna zeta Farukom i Hajrudinom Dinom. Zijina mlađa kćerka Zehra je ovih dana doktorirala (utorak, 23. april 2013) na Medicinskom fakultetu u Sarajevu. Njegov zet Mirsad Sarajlić je dobar domaćin. Zijina unučad: Amina, Kemal, Adila, Lejla, Enisa, Nihad, Emina i Meliha, te praunučad: Bilal, Lamija, Nadir i Ahmed mogu biti ponosni na svog djeda Ziju, koji je živio život časnog i ponosnog Bošnjaka muslimana.

Neka Allah podari lijepi Džennet našem dragom ocu i djedu Ziji, a nama neka dragi Allah pomogne da čuvamo lijepe uspomene na njega i da se, ako Bog da, s njim u Džennetu sretnemo na dan kad se svi budemo vratili tamo odakle smo i došli, jer „Svi smo mi Allahovi i svi se Allahu vraćamo“.[▾39]

[▾39] **Abdulaziz Zijo Ahmedbegović** je rođen 1926. god. u Sokolu kod Gračanice. Poticao je iz ugledne porodice Ahmedbegović. Školovao se u medresama u Tuzli i Sarajevu, a zatim se posvetio poljoprivredi, postavši prepoznat kao inovativan proizvođač. Bio je dugogodišnji predsjednik Medžlisa Islamske zajednice u Gračanici i aktivan u društvenom životu. U svom neprestanom traganju za znanjem upoznao je skoro sve kontinente. Tokom Drugog svjetskog rata bio je član organizacije „Mladi muslimani“, a nakon rata je bio optužen i osuđen na služenje zatvorske kazne. Po izlasku iz zatvora nastavlja živjeti u Sokolu sa suprugom Esmom, sinom, rahmetli Osmanom i kćerkama Azrom i Zehrom, vjeran svojim vjerskim i moralnim principima, zalažući se za očuvanje bošnjačke tradicije i identiteta. Bit će upamćen kao cijenjen član svog džemata, ugledni građanin i jedan od najnaprednijih poljoprivrednika u svom kraju. Na ahiret je preselio 2013. god., ostavivši značajan trag u svojoj zajednici.

IAIS
Malaysia

ABU SULEJMAN, DOKTOR ABDUL HAMID

Imao sam čast upoznati se s prof. dr. Abdul Hamidom Abu Sulejmanom u Kuala Lumpuru, Malezija, krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća, prilikom moje posjete Maleziji s rahmetli Salemom Šabićem u svojstvu glavnog imama Zagrebačke džamije na poziv malezijskog biznismena Hadži Anvara Hamdana.

Dr. Abdul Hamid primio nas je u svojstvu rektora Međunarodnog islamskog univerziteta (IIU). Na tom položaju zadržao se jedanaest godina (1988–1999). To je bila njegova najveća ljubav: odgoj i obrazovanje mladih. Ustvari, dr. Abdul Hamid vjerovao je da, kako je govorio: „Islamska renesansa neće se ostvariti bez sveobuhvatne društvene reforme koja je moguća jedino kroz kvalitetan odgoj i obrazovanje. Nedostatak kvalitetne edukacije glavni je uzrok što su muslimani danas pjena poput pjene bujice." U tom duhu dr. Abdul Hamid inicirao je i aktivno sudjelovao u podizanju mnogih univerziteta u muslimanskom svijetu.

Bio je oštar kritičar muslimanskog društva s akcentom na krizu muslimanskog uma i potrebu za duhovnom i intelektualnom reformom kod muslimana. Njegova intelektualna osjetljivost i ažurnost nije stajala samo na papiru, već se manifestirala u konkretnoj akciji kroz razne vidove društvenog i akademskog angažmana. Možda je u intelektualnim krugovima slovio više kao aktivista nego kao intelektualac, a među aktivistima je zauzimao prvo mjesto intelektualca.

Jednostavno, nemirni duh i um dr. Abdul Hamida nije ostajao ravnodušan prema situaciji u muslimankom ummetu, koji već dugo pati od unutrašnjeg nasilja i vanjskih predrasuda

prema islamu. S velikim zadovoljstvom ističem da je dr. Abdul Hamid posjetio našu zemlju u septembru 2010. godine kao počasni gost predavač na tribini „Ummet danas" u organizaciji Udruženja ilmijje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, gdje je 21. septembra u amfiteatru Gazi Husrev-begove medrese održao predavanje o temi: „Faktor mjesta i vremena u tumačenju islama". I iz ovog naslova jasno se vidi koliko je dr. Abdul Hamid bio angažiran oko islamskih tema današnjice i sutrašnjice.

Njegova posjeta našoj zemlji bila je prilika da se upozna s muslimanima „žive Andaluzije" u Evropi, što je žarko želio nakon iskustva s bosanskim studentima koji imaju najviše zahvaliti njemu, kao rektoru, što su im vrata Međunarodnog islamskog univerziteta (IIU) u Maleziji bila širom otvorena.

Bio je jako sretan što su bosanski studenti - koji su kao prognanici zbog agresije na Bosnu i usljed genocida nad Bošnjacima muslimanima dok je on bio rektor studirali na IIU u Maleziji - postali uspješni u obnašanju važnih funkcija u bosanskom društvu.

Želja da dođe i doživi Bosnu na poziv Udruženja ilmijje te da održi predavanje pred bosanskom ulemom na tribini „Ummet danas", nakon dima od granatiranja Sarajeva, nije se ispunila samo velikom čovjeku i prijatelju Bosne dr. Abdul Hamidu. Želja se ispunila i velikom sirijskom alimu Muhammedu Saidu Ramadanu al-Boutiju, koji je nažalost ubijen u Damasku, kao i aktuelnom tunižanskom islamskom političkom aktivisti Rašidu al-Ganušiju, koji mi je, nakon svega što je vidio i čuo u Bosni, rekao da se uvjerio da je sekularna država dobra prilika za slobodni islam u slobodnom društvu.

Žao mi je što je ova tribina „Ummet danas" ukinuta nakon mog odlaska s položaja reisul-uleme. Ne znam čija je to pamet, ali znam da nije ni mudra ni zdrava. Zar nije lijepo i korisno da svakog mjeseca Udruženje ilmijje poziva nekog alima iz muslimanskog svijeta koji ima šta da nam kaže o stanju univerzalnog muslimanskog ummeta, čiji smo mi neodvojivi dio? Naravno da jest! Nadam se da će se tribina „Ummet danas" obnoviti. Posebno danas, kad je muslimanki svijet suočen s novim, velikim i nepredvidivim iskušenjima nakon nedavnih zbivanja u Afganistanu.

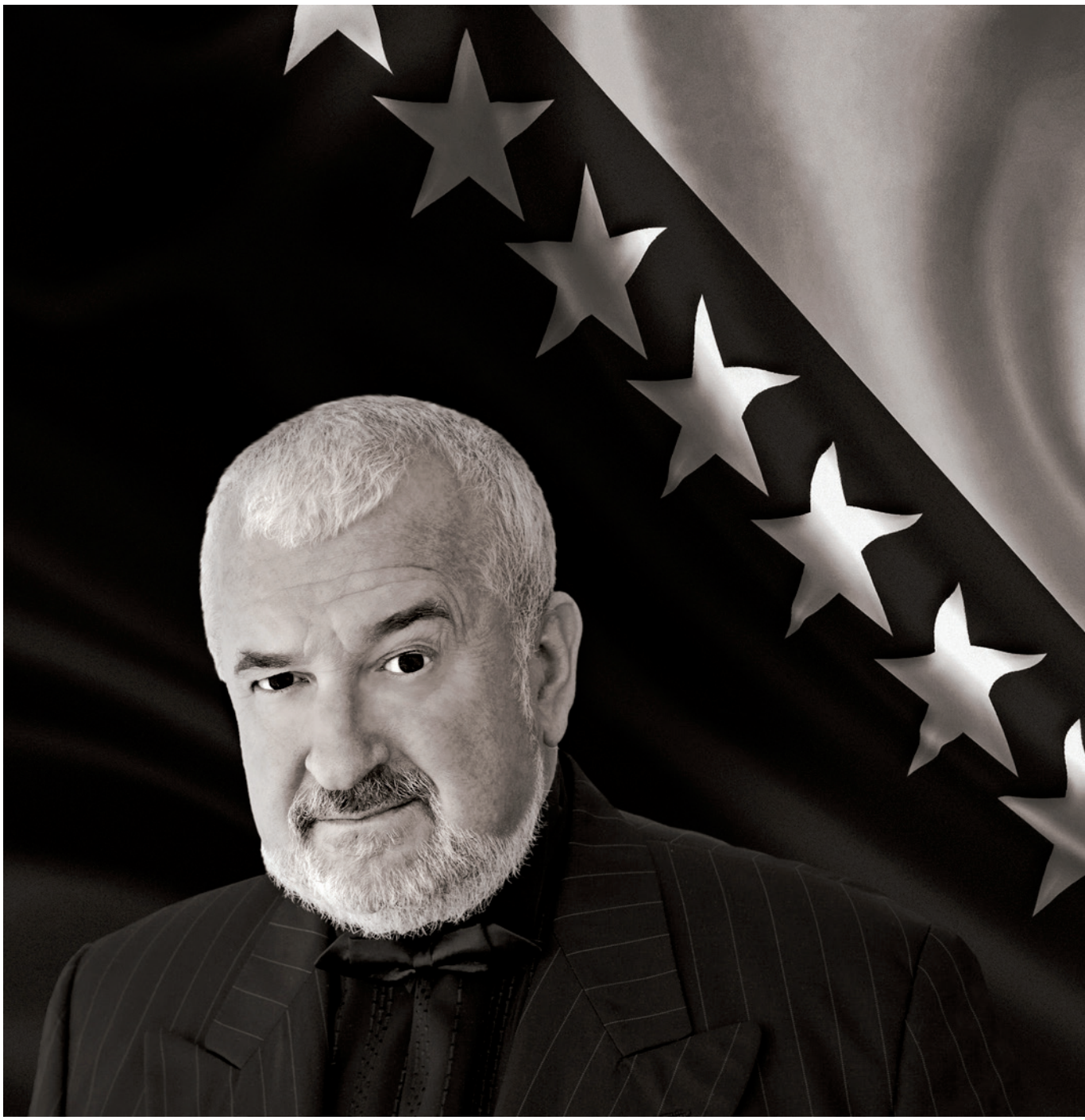
S našim dostom dr. Abdul Hamidom, sve je počelo od tog našeg prvog susreta krajem osamdesetih na IIU, Malezija. Dr. Abdul Hamid nije me prihvatio samo kao brata, već kao otac sina, koji je imao puno želja i potreba. Želje su bile da nas se sjeća, a potrebe su bile da se bosanskim studentima osigura upis i stipendija na IIU. Dr. Abdul Hamid ispunio je oba moja očekivanja. Njemu Bosna nije bila samo na jeziku, već na duši i u srcu. Preživljavao je dane i noći agresije na Bosnu kao i svaki Bosanac. Zato su bila otvorena ne samo vrata univerziteta, već i vrata njegovog doma za sve bosanske studente, jer im je dr. Abdul Hamid otvorio svoje plemenito srce. Dovoljna je bila preporuka s mojim potpisom da se svaki student iz Bosne upiše na univerzitet i dobije stipendiju.

To je moglo doći samo od čovjeka velikog srca kao što je bio prof. dr. Abdul Hamid Abu Sulejman, kojem svi bosanski studenti koji su studirali na IIU duguju veliku zahvalnost i obavezu da mu svakodnevno uče Fatihu za ono što je učinio za njih i za našu domovinu Bosnu.

Jako sam tužan zbog smrti dr. Abdul Hamida, ali sam i sretan što sam imao priliku upoznati se i raditi s takvim vizionarom i misionarom koji se rađa jednom u stoljeću.
Učim dovu Milostivom Allahu da mu oprosti grijehe i nagradi ga za njegova dobra djela, posebno za dobra djela prema Bosni i bosanskim studentima!

Dragi Doktore, halal olsun![▾40]

[▾40] **Dr. Abdul Hamid Abu Sulejman** je rođen je 1936. god. u Meki. Diplomirao je 1959. na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Kairu. U Americi je 1973. doktorirao političke nauke na Univerzitetu u Pensilvaniji. Dr. Abu Sulejman je pokrenuo mnoge aktivnosti i institucije tokom svoje karijere. Bio je osnivač Udruženja muslimanskih društvenih naučnika u Sjedinjenim Državama i Kanadi (AMSS-US & Canada) (1972.); generalni sekretar Svjetske skupštine muslimanske omladine (WAMY), Rijad, Saudijska Arabija (1973-1982); predsjedavajući Odsjeka za političke nauke na Univerzitetu King Saud, Rijad, Saudijska Arabija (1982–1984), i rektor Međunarodnog islamskog univerziteta (IIU), Malezija (1989–1999). Dr. Abdul Hamid je proveo mnogo vremena analizirajući stanje muslimana u svijetu u namjeri da potakne duhovni i intelektualni preporod u islamskom svijetu. Njegove brojne knjige o reformi muslimanskog društava iz različitih uglova dokaz su njegove predanosti potrebi općeg preobražaja muslimanske misli i prakse. Neka njegova djela su: *Islamska teorija međunarodnih odnosa; Novi pravci islamske metodologije i mišljenja; Kriza u muslimanskom umu; Revitalizacija visokog obrazovanja u muslimanskom svijetu; Kur'anski svjetonazor: odskočna daska za kulturnu reformu*. Na dan ašure, 10. muharrema 1443. god. po Hidžri, 18. augusta 2021. Abdul Hamid preselio je na ahiret. Bio je veliki čovjek i dokazani prijatelj Bosne.

BANU

BOŠNJAČKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI

Dr. Mustafa Cerić važi za jednog od najuticajnijih muslimanskih ličnosti današnjice. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, a diplomirao na Univerzitetu Al-Azhar u Kairu, Egipat. Doktorirao je na Čikaškom univerzitetu pred uglednim muslimanskim učenjakom Fazlur Rahmanom. Predavao je na Međunarodnom institutu islamske misli i civilizacije u Kuala Lumpuru u Maleziji pod vođstvom prof. Naquib Al-Attasa, te kao gostujući profesor na Svjetskom univerzitetu za islamske nauke i obrazovanje, Amman, Jordan. Vodio je Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini kao reisu-l-ulema i vrhovni muftija (1993 – 2012) u ratu i miru; njegovo vodstvo je imalo veliki utjecaj na domaća i međunarodna pitanja koja se tiču istine, pravde, mira i pomirenja. Dr. Cerić je zagovornik međukulturalnog angažmana, kao i mirovni aktivist; dobitnik je UNESCO-ove nagrade za mir, Nagrade Theodor-Heuss-Stiftug, Sternbergove nagrade, Nagrade zaklade Eugen Biser, Nagrade za životno djelo asocijacije UK Muslim Social Scientist, Nagrade Fondacije Ducci... Napisao je Deklaraciju evropskih muslimana; predvodio muslimansku delegaciju inicijative Zajednička riječ u Vatikanu; član je Odbora savjesti koji se bori protiv poricanja holokausta; član je Upravnog odbora Muslimanskog mirovnog foruma, Abu Dabi; specijalni savjetnik šejha Abdallaha bin Bejje; počasni predsjednik Svjetske konferencije 'Religija za mir'; uvršten je među 50 najuticajnijih muslimana u svijetu... Redovni je član Kraljevske akademije Al al-Bajt (Jordan), a jedan je od osnivača i redovni član Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti - BANU-a (Bosna).